

Україна 2030

Доктрина збалансованого розвитку

Розробники Доктрини:

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

*ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

*Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Українська Бізнес Ініціатива*

УДК 338.2
У 45

Авторський колектив: Жилінська О. (науковий редактор),
Мельничук О. (відповідальний редактор), Антонюк Л., Гуменна О.,
Радчук А., Столярчук Я., Тарута С., Харламова Г., Чала Н., Шнирков О.

У 45 УКРАЇНА 2030: Доктрина збалансованого розвитку. *Видання друге.* — Львів: Кальварія, 2017. — 164 с.

ISBN 978-966-663-393-7 (електронне видання)

У цій книжці вперше пропонуються конкретні терміни запуску та реалізації механізмів збалансованого розвитку принципово нової траєкторії економічного зростання України до 2030 року.

Спираючись на дослідження та розрахунки в форматі системного аналізу провідних наукових інституцій України, визначено деталізований перелік основних шести гальмівних факторів, усунення яких створить передумови для економічного стрибка України. Проаналізувавши чинну економічну модель у співвідношенні до обраного у новій Доктрині курсу на економіку розумного і збалансованого зростання, завдяки новому для України сценарному підходу прогнозування, пропонується модель збалансованого розвитку, яка має стати основним інструментом для подальших розрахунків та деталізацій вузькоспеціалізованих програм розвитку України.

УДК 338.2

Ідея обкладинки: *Сергій Тарута, Оксана Мельничук*

Концептуальне рішення макету: *Оксана Мельничук*

Дизайнерські рішення: *Ірина Дмитрієва*

Видавець: ТОВ «Кальварія»

Свідоцтво ДК №676 від 16.11.2001 р., вул. Галицька, 20, Львів, 79008

Адреса для листування: вул. А.Головка, 1/44, Київ, 03110

www.calvaria.org.ua

Усі права застережено.

ISBN 978-966-663-393-7
(електронне видання)

© ГО «ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ РУХ ГРОМАДЯНИН», 2017

Україна 2030

Доктрина збалансованого
розвитку

Передмова

Доктрина збалансованого розвитку «Україна 2030» є спробою систематизації соціально-економічного поступу країни з метою вироблення принципів і механізмів майбутнього збалансованого розвитку та обґрунтування його горизонтів для України.

В українській практиці державного управління горизонти цілепокладання зазвичай обмежуються двома-трьома роками, що не дає змоги ідентифікувати нову якість сучасного соціально-економічного прогресу та його пріоритети. Відтак для відповіді на запитання про спрямування руху країни насамперед необхідно розширити горизонти бачення її соціально-економічного розвитку.

Актуальність Доктрини зумовлена відсутністю в Україні цілісного документу, де були б визначені стратегічні цілі і пріоритети соціально-економічного розвитку держави з урахуванням, з одного боку, національних інтересів і наявного потенціалу, а з іншого – глобальних викликів і трендів розвитку світу. Доктрина формулює стратегічні й тактичні задачі економічного прориву України та механізми їх досягнення в контексті мегатрендів світового розвитку, виходячи з концепту людиноцентризму.

Запропонована Доктрина надає відповіді на запитання: «Якою буде економічна парадигма світу?», «Якими є сильні сторони національної економіки?», «Якими мають бути параметри національної економіки для інноваційного стрибка?», «У який спосіб сучасна національна економіка може здійснити амбітний стрибок?», «Якими мають бути першочергові антикризові заходи?», «Якими мають бути горизонти збалансованого розвитку України?».

«Яким має бути інструментарій оцінювання соціально-економічних результатів у досягненні горизонтів збалансованого розвитку країни?».

Постановку й відповіді на ці запитання здійснила дослідницька команда провідних українських університетів, проаналізувавши значні обсяги даних соціально-економічного розвитку країн світу, синтезувавши наявний методологічний інструментарій рейтингового оцінювання, розроблений експертами ООН, Світового банку, Всесвітнього економічного форуму в Давосі, а також спираючись на сценарії проекту «Форсайт 2016», які побудовані колективом експертів Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

У Доктрині зосереджено увагу на українських реаліях розбудови механізмів збалансованого розвитку, що дасть змогу в подальшому на її основі розробити прикладні документи – довгострокові та середньострокові програми соціально-економічного розвитку і дорожні карти досягнення запланованих горизонтів.

Уперше пропонуються конкретні терміни запуску та реалізації запропонованих механізмів збалансованого розвитку для принципово нової траєкторії економічного зростання України до 2030 року (ВВП на рівні 710-750 млрд дол. США).

Ефективне творче партнерство представників бізнесу, політикуму та наукової спільноти надало змогу всебічно і глибоко проаналізувати фактологічні та статистичні дані, аргументовано обґрунтувати концептуальні положення, тези, висновки і прогностичні очікування, представлені в цьому документі.

Дослідницька команда свідома того, що в першій спробі генерування нових світоглядних цінностей і нових підходів вирішення найбільш актуальних завдань української держави неможливо поставити всі запитання й надати на них вичерпні відповіді. Доктрина виявила низку перешкод, які стоять на заваді розробки вкрай важливих документів стратегічного значення.

Водночас процес розробки Доктрини продемонстрував об'єктивну потребу міждисциплінарного синтезу та згуртованої командної роботи експертів, дослідників і практиків, невичерпну енергію та оптимізм українських вчених, які прагнуть генерувати концептуальне бачення майбутнього України, невід'ємного від цивілізаційного збалансованого розвитку світу.

Здійснення такого амбітного проекту, як Доктрина збалансованого розвитку «Україна 2030», є відповіддю на очікування українського суспільства на модернізацію та цивілізаційний прорив України. Цей документ має стати інформаційною базою українського політикуму в розробленні насамперед нормативно-правової бази формування й реалізації політики збалансованого розвитку України.

Цей Документ не має політичної належності.

Натомість Доктрина збалансованого розвитку закликає до громадянської відповідальності кожного українського політика за збереження суверенної процвітаючої України.

Над Доктриною працювали

РЕАЛІЗАЦІЯ:

ДОСЛІДНИЦЬКА ГРУПА (THINK TANK) «АНАЛІТИЧНА ПЛАТФОРМА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ» У СКЛАДІ:

Оксана Жилінська (науковий редактор), завідувач кафедри менеджменту інноваційної та інвестиційної діяльності економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор економічних наук, відмінник освіти України.

Лариса Антонюк, директор Інституту вищої освіти ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», доктор економічних наук, професор.

Олександра Гуменна, декан факультету економічних наук Національного університету «Києво-Могилянська академія», кандидат економічних наук, доцент.

Оксана Мельничук (відповідальний редактор), докторант лабораторії політичних та соціальних трансформацій Паризького університету Дені Дідро (Франція), pre PhD політична філософія, соціологія влади.

Андрій Радчук, незалежний експерт з питань розвитку фінансової та банківської системи, консультант Ради Національного банку України з питань стратегії грошово-кредитної політики (2005–2015 рр.).

Ярослава Столярчук, професор кафедри міжнародної економіки ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», доктор економічних наук, професор.

Сергій Тарута, промисловець, засновник Індустріального Союзу Донбасу, автор та ініціатор інноваційної модернізації найсучаснішого Алчевського металургійного комплексу.

Ганна Харламова, доцент кафедри економічної кібернетики економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат економічних наук, доцент, лауреат Премії НАН України для молодих вчених (2004, 2012).

Ніна Чала, професор кафедри маркетингу та управління бізнесом Національного університету «Києво-Могилянська академія», доктор наук з державного управління, професор.

Олександр Шнирков, завідувач кафедри світової економіки та міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор економічних наук, професор.

ЗА ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ УКРАЇНСЬКОЇ БІЗНЕС ІНІЦІАТИВИ

За організаційної підтримки:

Леоніда Губерського, доктора філософських наук, професора, академіка НАН України, академіка НАПН України, ректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Михайла Згуровського, доктора технічних наук, професора, академіка НАН України, академіка НАПН України, ректора Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»;

Станіслава Ніколаєнка, доктора педагогічних наук, професора, член-кореспондента НАПН України, ректора Національного університету біоресурсів і природокористування України;

Віктора Базилевича, доктора економічних наук, професора, член-кореспондента НАН України, декана економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Анатолія Поручника, доктора економічних наук, професора, директора Інституту бізнес-освіти ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

ЗА УЧАСТІ:

О.Чалого, Президента Грант Торнтон Україна;
А.Максюти, директора Інституту соціально-економічних досліджень;
Л.Шинкарук, член-кореспондента НАН України;
В.Дергачової, завідувача кафедри менеджменту НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»;
К.Єфремова, директора Світового центру даних з геоінформатики та сталого розвитку;
А.Ніколаєнка, координатора Української бізнес-ініціативи;
Я.Арсірія, магістра управління суспільним розвитком Національної академії державного управління при Президентові України;
В.Власюка, голови ДП «Укрпромзовнішекспертиза»;
В.Панченка, директора Інституту економічних та суспільних досліджень імені Олександра Поля.

В АНКЕТНОМУ ОПИТУВАННІ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ ЕКСПЕРТИ:

д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України **В.Базилевич**;
 д-р екон. наук, проф. **Л.Антонюк**; д-р екон. наук, проф. **Д.Баюра**;
 канд. екон. наук, доц., докторант **Н.Версаль**;
 д-р техн. наук, проф. **О.Гавриш**; д-р екон. наук **Т.Гайдай**;
 д-р екон. наук, проф. **Н.Гражевська**; канд. екон. наук, доц. **Ю.Гурова**;
 д-р екон. наук **О.Жилінська**; д-р екон. наук, проф. **А.Ігнатюк**;
 д-р екон. наук, проф. **Д.Ільницький**; д-р екон. наук, проф. **Г.Купалова**;
 д-р екон. наук, проф. **І.Лютий**; д-р екон. наук, проф. **І.Мазур**;
 д-р екон. наук **А.Маслов**; канд. екон. наук, доц. **Т.Мельник**;
 д-р екон. наук, проф. **С.Науменкова**; д-р екон. наук, ст. наук. сп. **І.Одотюк**;
 канд. екон. наук, доц. **І.Ольшевська**; д-р екон. наук, проф. **А.Поручник**;
 д-р екон. наук, проф. **В.Соловійов**; д-р екон. наук, проф. **А.Старостіна**;
 д-р екон. наук, проф. **Я.Столярчук**;
 канд. екон. наук, докторант **С.Стрельник**; д-р екон. наук, проф. **Г.Филюк**;
 канд. екон. наук, доц. **Г.Харламова**; канд. екон. наук **О.Хоменко**;
 канд. екон. наук, доц. **Л.Цимбал**; канд. екон. наук, доц. **Т.Черницька**;
 д-р екон. наук, проф. **О.Черняк**; канд. екон. наук, доц. **В.Шевченко**;
 канд. техн. наук, доц. **В.Шелудько**; д-р екон. наук, проф. **О.Шнирков**.

КОНСУЛЬТАНТИ:

д-р екон. наук, проф., акад. НАН України **В.Гесць**, директор Інституту економіки і прогнозування НАН України;

д-р екон. наук, проф., акад. НАН України **Е.Лібанова**, директор Інституту демографії і соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України;

д-р фіз.-мат. наук, проф., акад. НАН України **В.Семиноженко**;

д-р екон. наук, проф. **А.Поручник**, директор Інституту бізнес-освіти ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

канд. екон. наук **Л.Мусіна**, координатор програми UNIDO в Україні;

д-р філос. наук **Є.Головаха**, завідувач відділом методології та методів соціології, заступник директора Інституту соціології НАН України;

д-р екон. наук **О.Кірш**, заслужений економіст України;

Б.Беренштейн, генеральний директор Союзу бірж Україн;

канд. екон. наук, доц. **М.Назарчук**, член наглядової ради ПрАТ «СК ВУСО».

А.Севастюк, експерт з питань стратегічних комунікацій та розвитку, віце-президент Всеукраїнської ліги із зв'язків з громадськістю.

АВТОР ІДЕЇ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНОГО РІШЕННЯ СЕРГІЙ ТАРУТА

Зміст

ВСТУП	12
-------------	----

ЧАСТИНА I. ЧИННА МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО

РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	17
------------------------	----

1.1. Характеристики чинної економічної моделі	18
1.2. Принципові системні помилки існуючих стратегій та об'єктивна зумовленість неефективності реформ.	22
1.3. Стара парадигма державного управління – ключовий чинник гальмування розвитку	23
1.4. Ризики на шляху до збалансованого розвитку України: слабкі сторони національної економіки та критичні чинники гальмування розвитку	24
1.5. Прогнози розвитку на середньострокову та довгострокову перспективи	31

ЧАСТИНА II. БАЧЕННЯ УКРАЇНИ–2030 ТА ЦІЛІ

ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	35
-----------------------------	----

2.1. Економічна парадигма світу: можливості та завдання для України	36
2.2. Сильні сторони національної економіки та її конкурентоспроможність	45
2.3. Каталізатори інноваційного стрибка України: пріоритети та технології	52
2.4. Параметри майбутньої національної економіки	56
2.5. Горизонти збалансованого розвитку для України	63

ЧАСТИНА III. МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ	
ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ	71
3.1. Пояснення до розробки механізмів	72
3.2. Складові політики збалансованого розвитку	78
Механізм № 1: Суспільний договір (рамкові правила, соціальна відповідальність сторін)	78
Механізм № 2: Зміна парадигми державного управління – впровадження принципу розумного врядування (Good Governance)	83
Механізм № 3: Структурна модернізація національної економіки за мережевим принципом	95
Механізм № 4: Стимулювання економічної активності та розвитку внутрішнього ринку	102
Механізм № 5: Розвиток креативної економіки	112
Механізм № 6: Ефективна реалізація та розвиток людського й соціального капіталу	123
Механізм № 7: Фінансове забезпечення збалансованого розвитку	138
Механізм № 8: Стійка інвестиційна безпека	148
СИНТЕЗ ДОКТРИНИ	157
БІБЛІОГРАФІЯ	161

Вступ

Визначення:

Доктрина «Україна 2030» (далі – Доктрина) є представленням науково-обґрунтованої системи принципів, соціально-економічних і політичних механізмів збалансованого розвитку людини та суспільства в Україні.

Мета:

Запропонувати модель збалансованого розвитку України через визначення горизонтів, принципів і механізмів їх досягнення.

Ключові завдання:

Доктрина спрямована на формування механізмів модернізації національної економіки та державного управління в контексті їх адаптації до світових трендів збалансованого розвитку, що забезпечить швидке досягнення економічних і соціально-політичних результатів і рівень ВВП 2030 року – 710-750 млрд дол. США.

Пріоритети:

Запропонувати нову соціально орієнтовану модель економічного розвитку, де найвищою цінністю є Людина, а головною рушійною силою розвитку – реалізація креативного потенціалу нації.

Базові принципи, зумовлені євроінтеграційною стратегією України:

- **розумного зростання:** зростання економіки, яке ґрунтується на знаннях та інноваціях;
- **збалансованого зростання:** сприяння найефективнішому використанню ресурсів, розвитку екологічної та конкурентоспроможної економіки;
- **всеохопного зростання:** стимулювання економіки з високим рівнем зайнятості заради соціальної та територіальної згуртованості.

Ключові учасники:

Доктрина є консолідованим документом ключових учасників економічної діяльності та української економічної науки, які об'єдналися для всебічного аналізу поточної ситуації, наукових прогнозів та конструктивних пропозицій, спрямованих на забезпечення миру і процвітання країни, зростання добробуту кожного українського громадянина. Документ розроблено за активної участі провідних українських університетів: Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Національного університету «Кієво-Могилянська академія», Національного університету біоресурсів і природокористування України, а також за консультаційної підтримки програми UNIDO (ООН).

Методологія:

Для розробки Доктрини застосовано методологічний інструментарій DELFI, SWOT-аналізу, матриць BCG, PTA, «Форсайту» (прогнозування через сценарний підхід), економіко-математичного моделювання, стратегічного прогнозування. Також було проведено анкетне опитування 30 провідних докторів і кандидатів економічних наук, які мають досвід наукових досліджень у галузі економічних наук не менше 15 років.

Розробка Доктрини ґрунтується на дослідженнях і рекомендаціях, викладених у таких документах:

- **Трансформація нашого світу: Порядок денний стійкого розвитку 2030**, Програма ООН;
- **World Development Indicators 2016**, Звіт Світового банку;
- **Світовий інвестиційний звіт 2016**, Звіт ООН;
- **Адаптивне та відповідальне публічне управління**, Світовий звіт публічного сектора 2015, ООН;
- **G20 Leaders Communique Hangzhou Summit, 2016**;
- **Сценарії для України: реформування інститутів, зміцнення економіки після кризи**, Всесвітній економічний форум, 2014;

- **Глобальна технологічна Революція 2020 року. Поглиблений аналіз**, The European Foresight Monitoring Network;
- **Форсайт 2016. Форсайт та побудова стратегії соціально-економічного розвитку України на середньостроковому (до 2020 року) і довгостроковому (до 2030 року) часових горизонтах** / НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку;
- **Майбутня держава 2030**, KPMG;
- **Звіт з глобальної конкурентоспроможності 2016–2017**, Всесвітній економічний форум;
- **Множина сценаріїв майбутнього. Навігація до 2030**, НАТО;
- **Спільна перспектива світу в 2030 році і надалі: передтечі та драйвери**, Стратегічний Форсайт-аналіз, НАТО;
- **Майбутні тренди в технологіях, які набувають стрімкого розвитку, 2015**, НАТО;
- **The Global Risks Report 2017**, Звіт Світового банку;
- **Європа-2020: Стратегія для розумного, сталого та всеохоплюючого зростання**, Європейська Комісія;
- **ESSnet-CULTURE European Statistical System Network on Culture**, Фінальний звіт;
- **Доповідь з питань креативної економіки. Розширення можливостей локального розвитку, 2013**, Спеціальне видання ПРООН;
- **Культура та медіа 2030: прогнози культурних політик**, Міністерство культури та комунікацій Франції;
- **Звіт KEA про перспективи креативної індустрії (KEA report on Creative Industries contribution, The Smart Guide to Creative Spillovers)**;
- **Кліматичні зміни в майбутньому 2030 (Climate futures: responses to climate change in 2030)**, Forum for the Future team;
- **Політика економічного прагматизму**, ICED;
- **Бачення-2050**, Проект Всесвітньої ради підприємців зі сталого розвитку (WBCSD);

- **Інноваційна Україна 2020**, Інститут економіки і прогнозування НАН України;
- **Україна – програма економічної реформи**, УБІ, Фонд Блейзера;
- **Відкрийте привабливу для бізнесу Україну**, Проект ЕВА за підтримки компанії-члена Асоціації Dragon Capital;
- **Програма модернізації**, Федерація роботодавців України;
- **Які наступні кроки?** Рада підприємців при Кабінеті Міністрів України;
- **Антикризова програма спільних дій влади та бізнесу: невідкладні рішення 2015–2016 років**, УСПП;
- **Модель промислової політики**, Комітет з питань промислової політики та підприємництва Верховної Ради України;
- **Публічна політика для громадських організацій**, МЦПД;
- **Аналітичні записки Національного інституту стратегічних досліджень**;
- **Звіт з привабливості інвестиційного клімату Франції, 2015** (France Attractiveness Scoreboard 2015 Edition).

Частина I

Чинна модель
економічного
розвитку України

1.1. Характеристики чинної економічної моделі

Чинна модель національної економіки сформувалася на уламках радянської командно-адміністративної моделі. Вона передбачає **контроль великого рентного бізнесу над державними інституціями** та спирається на отримання прибутків від експорту переважно сировинної й низькотехнологічної продукції поряд із «проїданням» цих прибутків через малоефективний популістський соціальний патерналізм і корупційний перерозподіл значної частки ВВП. У такій моделі **найприбутковішим бізнесом є політика короткострокових цілей**, що призводить до деградації реального сектора економіки та зниження глобальної конкурентоспроможності країни.

За останні 25 років відбувся **спад економіки України на 60 %** від рівня обсягів випуску продукції 1991 р., **що змістило країну з 10 місця в Європі на останнє**. Притому що за показниками індустріального розвитку Україна посідала **п'яте** місце в Європі. Частка України у світовому ВВП знизилася від 1,3 % у 1991 р. до 0,17 % у 2014 р.

За стрімкістю падіння макроекономічних показників Україна досягла найгірших результатів за 25 років її незалежності – у доларовому еквіваленті ВВП знизився в понад два рази – від рівня 183,31 млрд дол. США у 2013 р. до 90,615 млрд дол. США у 2015 р. (рис. 1.1).

У 2015 р. реальний ВВП України скоротився на 9,9 %, а річний темп зниження обсягів експорту товарів і послуг досяг 30 % – найнижчого значення за часи незалежності.

У 2014–2015 рр. **сумарний показник інфляції** наблизився до **80 %** – найвищого показника з моменту введення гривні.

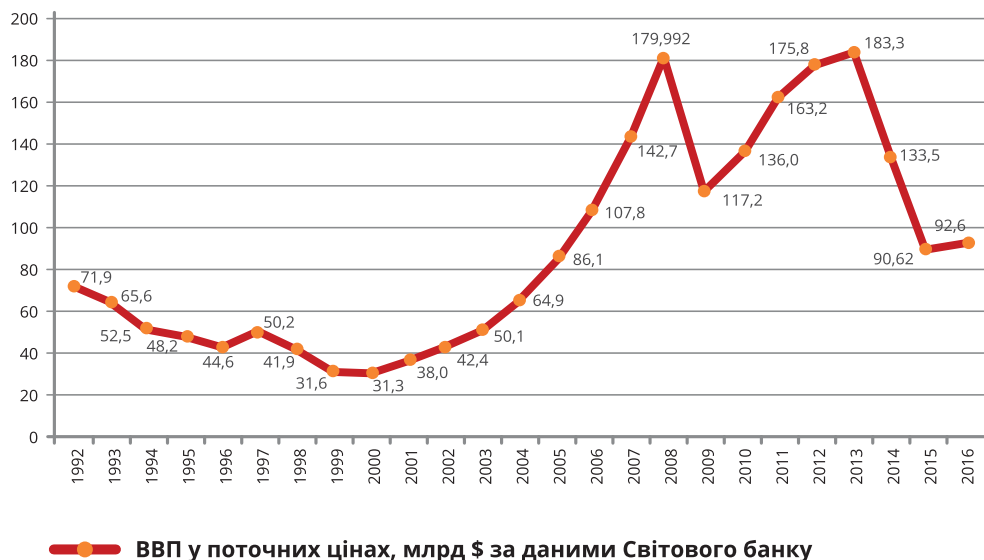

Рисунок 1.1. Динаміка ВВП України, у поточних цінах, млрд дол. США 1992–2016 рр. (2016 р. – розраховано на основі прогнозів зростання ВВП на 2,3 %)
Джерело: авторська побудова за даними Світового банку.

Національна валюта втратила майже **2/3** своєї доларової вартості, водночас **реальний дохід** населення знизився на **35 %**. Глибокий економічний спад та знецінення національної валюти призвели до стрімкого зростання рівня бідності в Україні. За оцінками експертів Світового банку, **рівень бідності** в Україні (менше 5 доларів на день у цінах 2005 р. за ПКС) зріс з **3,3 % у 2014 р. до 5,8 % у 2015 р.**, а **помірна бідність** (визначена Світовим банком за національною методологією для України) зростає з 15,2 % до 22,2 % відповідно. **Рівень безробіття** на кінець 2015 р. зріс до 9,1 % порівняно з 7,2 % у 2013 р.

2016 рік характеризувався відносною макроекономічною стабілізацією. За обстеженнями експертів Світового банку, у першому півріччі 2016 р. було зафіксовано економічне зростання – 0,8 % зростання реального ВВП у порівнянні з падінням цього показника на 16 % за перше півріччя 2015 р. Позитивним зрушенням є скорочення інфляції до 8,3 % (серпень 2016 р.). Водночас на тлі позитивних тенденцій поступового відновлення внутріш-

нього попиту зовнішній попит поки що стримує масштабне відновлення економічної активності у країні – експорт та імпорт у 2016 р. продовжували скорочуватися (на 4,1 % порівняно з 2015 р.) через падіння світових цін на сировинні товари.

Усе це наслідок **«боргозалежної економічної моделі», орієнтованої на споживання** (див. також рис. 1.2). У такий спосіб **національна економіка реагує на наслідки несистемності реформ**, технологічну відсталість, популізм і правовий нігілізм. Варто також додати загальні втрати національної економіки від окупації Криму та війни на Сході до 25 % ВВП.

Намагаючись виправити поточну ситуацію, український Уряд виконує стандартні рекомендації кредиторів, які викладені в меморандумах з МВФ і за своєю сутністю є спробою оптимізувати чинну економічну модель.

На практиці замість подолання кризи подібна політика реформування чинної економічної моделі призводить до неоднозначних результатів, загострення низки кризових явищ у соціально-економічній системі, супутніх цінових і девальваційних шоків, поглиблення дисбалансів у фіскальній та банківській сферах. Відтак досягнення незначних темпів зростання ВВП (не більше 3–4 % на рік) не дасть можливості оминати борговий зашморг, призведе до суверенного дефолту, який значно ускладнить доступ України до світових ринків капіталу та остаточно закріпить за нею статус країни третього світу.

ГОЛОВНИЙ ВИСНОВОК ЩОДО ЧИННОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕЛІ УКРАЇНИ ПОЛЯГАЄ У ТОМУ, ЩО ВОНА ПОВНІСТЮ ВИЧЕРПАЛА РЕСУРС НАВІТЬ ДЛЯ ВЛАСНОГО САМОВІДНОВЛЕННЯ Й ПОТРЕБУЄ НЕГАЙНОЇ ЗАМІНИ.

У результаті Революції Гідності було остаточно визначено офіційний політичний курс України на європейську інтеграцію й підписано Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, що обу-

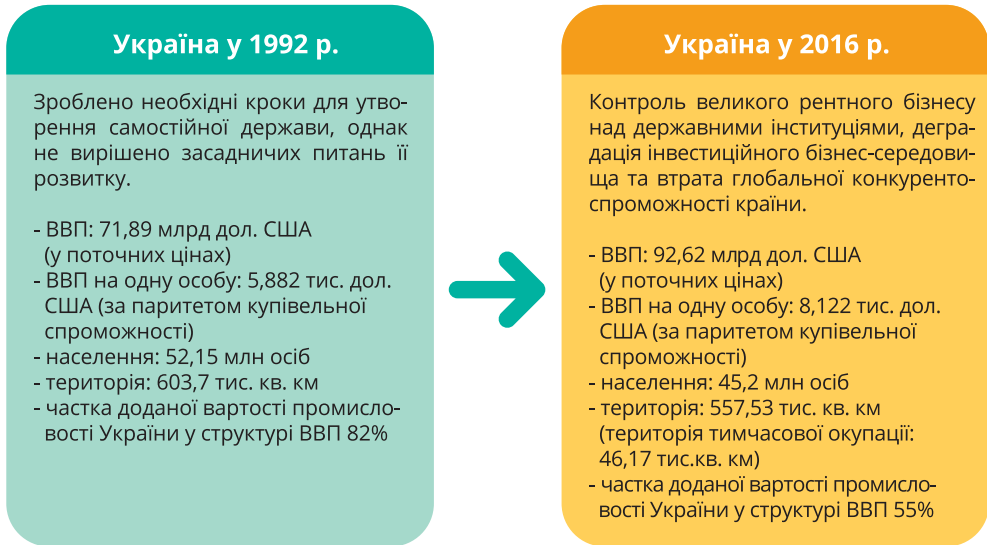

Рисунок 1.2. Україна – зміна ключових характеристик від 1992 до 2016 року
Джерело: дані Світового банку та Державної служби статистики України.

мовляє курс України на дотримання європейських цінностей: верховенства права, поваги до прав людини та безпеки життя, зафіксованих у Загальній декларації прав людини; розвитку національної економіки відповідно до основних принципів, зафіксованих у Декларації «Цілі тисячоліття», ухваленої резолюцією ООН та ратифікованої Верховною Радою України.

Проте за відсутності науково-обґрунтованих досліджень національної економіки та доктринального підходу щодо вирішення проблем модернізації України було допущено низку тактичних і стратегічних помилок, які ставлять під сумнів не лише можливість розбудови нової економіки, а й збереження існуючої від суверенного дефолту та колапсу.

1.2. Принципові системні помилки існуючих стратегій та об'єктивна зумовленість неефективності реформ

- **Помилки управління.** Розбудова нової економіки та реформи передбачалися **в межах старої економічної рентної парадигми.**
- **Зроблено ставку на закордонну й міжнародну кредитну допомогу,** що посилює залежність країни від кредиторів та обмежує у власних діях. Це сприяє подоланню окремих проблем відновлення національної економіки, водночас це шлях до втрати економічної незалежності.
- **Неузгодженість стратегічних і програмних документів** щодо економічного розвитку країни, порушення спадковості впровадження реформ при зміні політичного циклу (зміні урядів, влади).
- **Заходи фінансової стабілізації.** Одночасна лібералізація курсоутворення, шокове підвищення цін і тарифів для населення, замороження соціальних виплат, підвищення фіскального навантаження на бізнес призводять до зниження платоспроможності населення, дестимулюючи підприємницьку діяльність і загрожуючи паралічем економічного життя.
- **Заходи порятунку банківської системи руйнівні** й лише підсилюють недовіру до фінансових інститутів. Продовження впливу коштів з банків призводить до згортання кредитування населення та реального сектора економіки, що блокує необхідну структурну перебудову.
- **Неадаптованість влади та невідповідність управлінської моделі** до зсуву міжнародних сфер впливу та міждержавного суперництва, зміни державних союзів та об'єднань.

- **Поза увагою українських економічних реформ опинилися головні сучасні драйвери економічного розвитку – вища освіта та наука**, що зумовило падіння конкурентоспроможності України, закріпивши за нею 85 рейтингову позицію серед 138 країн (рейтинг 2016–2017 рр.), це найнижчі позиції серед усіх європейських країн.

ГОЛОВНА Й НАЙБІЛЬША ПОМИЛКА ПОТОЧНОГО ПЕРІОДУ – ЦЕ НАМАГАННЯ ПРОВОДИТИ РЕФОРМИ В МЕЖАХ СТАРОЇ ПАРАДИГМИ БЕЗ КАРДИНАЛЬНОЇ ЗМІНИ МОДЕЛЕЙ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.

1.3. Стара парадигма державного управління – ключовий чинник гальмування розвитку

Після реалізації двох ключових реформ початку доби Незалежності: демонополізації комуністичної партії та державної власності, Україна не пройшла процесу десовєтизації державного управління, зберігаючи елементи неефективної радянської системи командно-адміністративного управління на всіх рівнях, зробивши переважно косметичні зміни.

Конституція України та внесення змін до неї були компромісами задля подолання низки політичних криз, що повністю виключало системну модернізацію державного управління, зберігаючи формат ситуативних непослідовних реакцій на зміну влади від однієї президентської команди до іншої. Україна в переході від радянської командно-адміністративної системи зупинилася на моделі олігархічного капіталізму, не створивши сучасної ефективної моделі національної економіки.

Практика взаємодії політиків і державних службовців з 1991 р. зводилася до побудови кадрової політики у сфері державного управління на основі лояльності до чинної влади, а не професіоналізму. Відтак сформовано систему обслуговування правлячого олігархату, а не захисту державних інтересів.

**У ЧИННІЙ СИСТЕМІ ПРАВЛЯЧИЙ ПОЛІТИЧНИЙ КЛАС
УВІЙШОВ У ПЕРМАНЕНТНИЙ КОНФЛІКТ З УКРАЇНСЬКИМ
СУСПІЛЬСТВОМ, ПРОВОКУЮЧИ СОЦІАЛЬНУ НАПРУГУ,
ЯКУ ДОЛАЛИ РАДИКАЛЬНИМ ШЛЯХОМ СПОЧАТКУ
ПОМАРАНЧЕВИЙ МАЙДАН, А ЗГОДОМ І РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ.**

1.4. Ризики на шляху до збалансованого розвитку України: слабкі сторони національної економіки та критичні чинники гальмування розвитку

Глобальні ризики найближчого десятиліття експертами Всесвітнього економічного форуму оцінено за ступенем імовірності та за ступенем впливу на світове співтовариство і згруповано наступним чином (див. рис. 1.3).

Інтегральні ризики для України ідентифіковано в контексті глобальних ризиків:

- 1.** Неефективність державного управління.
- 2.** Критичні показники боргового навантаження (борговий зашморг).
- 3.** Недоступність фінансових ресурсів через кредитний механізм.
- 4.** Критичні масштаби й темпи втрати людського капіталу.

Рисунок 1.3. Глобальні ризики найближчого десятиліття
 Джерело: *The Global Risks Report, 2017.*

Вплив інтегральних ризиків за умови відсутності реагування на них і розробки превентивних заходів матиме безпрецедентні масштаби й руйнівний характер для національної економіки.

КЛЮЧОВЕ ЗАВДАННЯ, ЯКЕ НИНИ ПОСТАЄ ПЕРЕД УКРАЇНОЮ, – ЕФЕКТИВНЕ РЕАГУВАННЯ ТА ПРЕВЕНТИВНІ ЗАХОДИ ЩОДО ІНТЕГРАЛЬНИХ РИЗИКІВ.

Крім зазначених інтегральних ризиків, які є щоденним викликом політичного порядку денного для України, внаслідок неефективного державного управління Україна залишилася осторонь світових інвестиційних потоків і процесів. *Іноземне інвестування в національну економіку відбувається за моделлю слаборозвинених країн.* Україна постала ареною боротьби за збут, а не об'єктом ефективного вкладання капіталу задля налагодження високотехнологічних виробництв і ефективного

включення до світового поділу праці. Низька привабливість країни як глобального виробничого майданчика виключає швидке поширення новітніх технологій. Індекс інвестиційної привабливості віддзеркалює стан здоров'я національної економіки. Як свідчать численні наукові дослідження та практика країн, де відбувся економічний прорив, без залучення капіталу ззовні країна не здатна зробити якісний стрибок.

Конференція ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD) обраховує співвідношення між часткою певної країни у глобальному притоці прямих іноземних інвестицій та часткою цієї країни у глобальному ВВП. У рейтингу 141 країни в 2007 р. Україна посіла 37 місце за Індексом залучення прямих іноземних інвестицій і 48 за Індексом потенціалу залучення прямих іноземних інвестицій. Незважаючи на зміни впродовж майже десяти років, у 2015 р. Україна продовжувала перебувати на 38 і 50 рейтингових позиціях відповідно.

Для порівняння: впродовж 1993–2000 рр. Польща стала лідером за обсягами річних прямих іноземних інвестицій серед країн Центральної і Східної Європи. У рік вступу Польщі до ЄС спостерігалось суттєве зростання потоків прямих іноземних інвестицій унаслідок зростання ділової активності (рис. 1.4). За оцінками МВФ, пік інвестиційних процесів припав на 2000 р., коли було інвестовано 9,3 млрд дол. США та значно зросли обсяги експорту та імпорту товарів, суттєво змінилася структура економіки країни на користь зростання частки послуг.

Динаміка макроекономічних показників Польщі у 2000–2015 рр. засвідчує **синергію між прямим іноземним інвестуванням та розвитком економіки.**

Станом на 1 січня 2016 р. в економіку України залучено 43,3 млрд дол. США прямих іноземних інвестицій, або 1016 дол. США на одну особу, що є найнижчим показником у Європі. До реального сектора (промисловість, сільське господарство та будівництво)

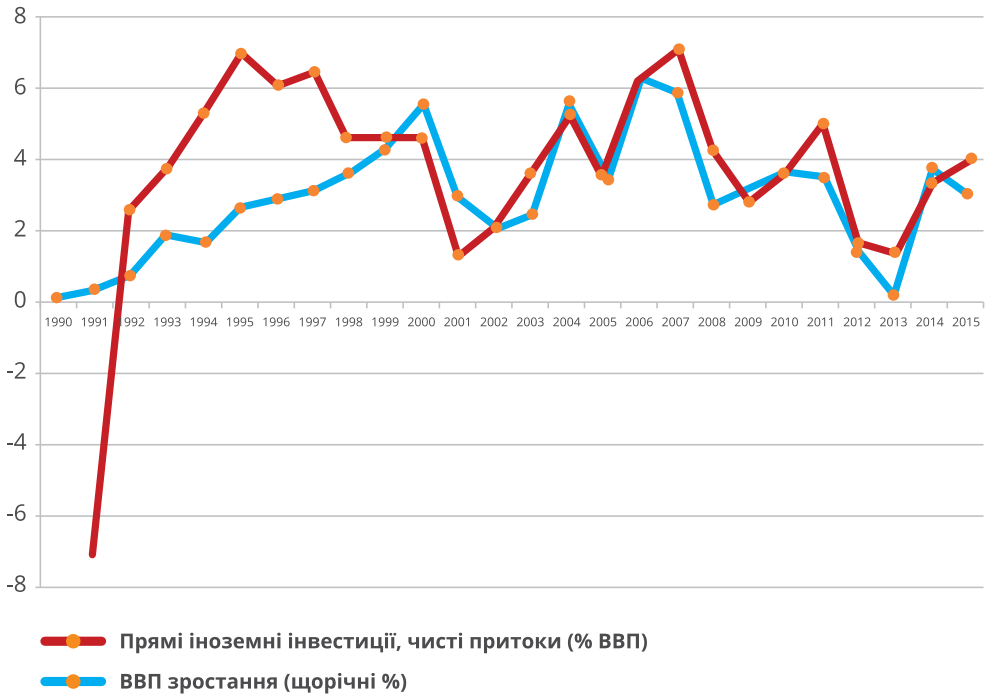

Рисунок 1.4. Динаміка притоку прямих іноземних інвестицій до Польщі в контексті тренду її ВВП, %

Джерело: авторська побудова за даними World Development Indicators.

сумарно залучено лише третину від загальних обсягів прямих іноземних інвестицій (34,5 %). Важливо, що до переліку об'єктів іноземного інвестування практично не входять ключові складові сталого розвитку, які спрямовані на підвищення ресурсоефективності, зниження екологічності, розбудову соціальної інфраструктури, ці ж об'єкти не стали пріоритетами як у приватному, так і в державному інвестуванні.

У 2003–2007 рр., згідно з даними звіту ООН щодо світових інвестицій, надходження прямих іноземних інвестицій до нових країн ЄС збільшилося майже вдвічі – від 22 до 191 млрд дол. США (до вступу та в перші роки після вступу до ЄС). Країнами-лідерами залучення прямих іноземних інвестицій стали Угорщина, Польща, Чехія (рис. 1.5), у цих країнах у післякризових умовах 2012–2015 рр. обсяг прямих іноземних інвестицій

багаторазово перевищував показники періоду до вступу до ЄС (2004, 2007, 2013 рр. відповідно).

Забезпечення сприятливого інвестиційного клімату та стійкої інвестиційної безпеки України набуває стратегічної ваги в контексті створення можливостей для модернізації національної економіки та стрімкої динаміки соціально-економічного розвитку.

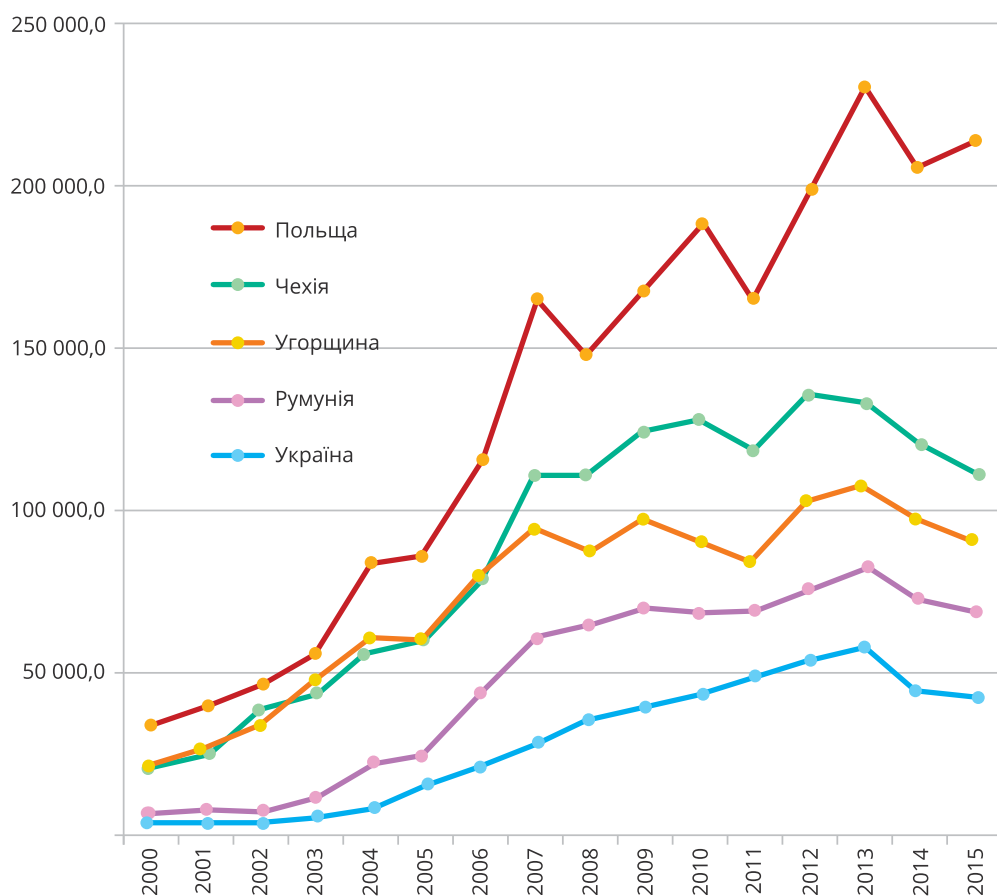

Рисунок 1.5. Прямі іноземні інвестиції в окремі країни ЄС та в Україну*, 2001–2015 рр., млн дол. США

* Україна у 2014 р. – дані без урахування Криму; у 2015 р. – без урахування Криму та зони АТО.

Джерело: авторська побудова за даними UNCTAD та Державної служби статистики України.

Окрім критичного зменшення обсягів інвестицій, за форсайтними оцінками визначено **критичні оперативні чинники гальмування розвитку України:**

1. **Втрати від військових дій на Сході та окупації Криму** склали до 25 % ВВП.
2. **Частка тіньового сектора** в національній економіці за експертними оцінками стабілізувалася на рівні 50–52 %, хоча, за офіційними даними, у січні–вересні 2016 р. рівень тіньової економіки склав 35 % ВВП.
3. **Масштаби корупції**, що пов'язані з тіньовою економікою, досягли 14 % ВВП.
4. **Застаріла й неефективна система пенсійного забезпечення** спричиняє суттєвий негативний тиск на національну економіку: за перше півріччя 2016 р. видатки Пенсійного фонду України склали майже 13 % ВВП (у 2015 р. — 13,4 %).
5. **Державний та гарантований державою борг України** станом на 31 грудня 2016 р. досяг 71 млрд дол., причому зовнішній борг склав майже дві третини – 64,3 % від загальної суми державного та гарантованого державою боргу.
6. **Енергоємність ВВП України** перевищує середньосвітовий показник і показники розвинених країн. За даними Світового банку у 2014 р. на створення одного долара світового ВВП (за паритетом купівельної спроможності 2011 р.) витрачалося 0,127 кг нафтового еквівалента, в Україні цей показник був у 2,35 разу вищим і становив 0,298 кг н. е. на один долар ВВП. Аналогічний показник у Польщі становив 0,101 кг н. е. / дол., у країнах Центральної Європи і Балтії – у середньому 0,105 кг н. е. / дол., у Франції – 0,098 кг н. е. / дол., в Японії – 0,093 кг н. е. / дол., у Китаї – 0,175 кг н. е. / дол., у США – 0,134 кг н. е. / дол.

На рис. 1.6 деталізовано чинники гальмування соціально-економічного розвитку України за висновками експертів Всесвітнього економічного форуму.

Сукупний негативний вплив означених чинників на національну економіку спричиняє занепад у суспільстві, посилюючи ризик консервації України як сировинного придатка світової економіки.

У зменшенні впливу на національну економіку гальмівних і негативних чинників полягає зміст інституційних, нормативно-правових і бюджетних змін, механізми яких розкрито у Частині III Доктрини.

Рисунок 1.6. Чинники негативного впливу на економіку України, 2016 р.
 (де 0–14 – експертна шкала впливу фактора на зростання в Україні; 14 – найбільший негативний вплив; 0 – фактор не має негативного впливу)
 Джерело: *The Global Competitiveness Report 2016–2017.*

1.5. Прогнози розвитку на середньострокову та довгострокову перспективи

Всесвітній економічний форум у Давосі надав власні прогнози щодо України — три сценарії розвитку подій, і лише один з них має позитивні ознаки (рис. 1.7).

Форсайтні дослідження (рис. 1.8) прогнозують імовірність розгортання чотирьох середньострокових сценаріїв розвитку України до 2020 р.:

«**Оптимістичний**».

«**Консервування кризи**».

«**Суверенний дефолт**».

«**Колапс**».

Реалізація цих сценаріїв у середньостроковій перспективі призведе до розгортання відповідних сценаріїв у довгостроковій перспективі до 2030 р.:

«**Збалансований розвиток**».

«**Чужа суб'єктність**».

«**Сіра зона**».

«**Дезінтеграція**».

Ймовірність здійснення сценарію за умови збереження існуючої моделі (сценарій «**Консервування кризи**»), за експертними розрахунками, призведе, у кращому разі, у довгостроковій перспективі до перетворення України в «Сіру зону», тобто з позицій десятої економіки Європи в 1991 р. Україна перетвориться на сировинний придаток Європи в 2030 р. Ймовірність такого розвитку подій оцінюється на рівні 50–60 %. Дотримання сценарію «**Консервування кризи**» призведе до втрати суверенітету України «**Чужа суб'єктність**» та її внутрішньої «**Дезінтеграції**» в довгостроковій перспективі. Тоді як прогнозоване МВФ зростання на 3 % неминуче спричинить «**Суверенний дефолт**».

Рисунок 1.7. Стратегічні сценарії майбутнього економіки України у візії Всесвітнього економічного форуму

Джерело: World Scenario Series, 2014.

За експертними оцінками, для стрімкого зростання Україна має мобілізувати свої зусилля й досягти рівня, що становить більше 10 % щорічного економічного зростання. Нижчий рівень соціально-економічних результатів не надасть Україні можливості подолати кризові явища.

ЗА УМОВИ ПЕРЕВИЩЕННЯ 10% ЩОРІЧНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНА СПРОМОЖНА ОТРИМАТИ ПЕРСПЕКТИВУ ПРИЄДНАННЯ ДО ТОП-30 КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ КРАЇН СВІТУ.

АЛЕ ЙМОВІРНІСТЬ ДОСЯГНЕННЯ ТАКИХ ПОКАЗНИКІВ ОЦІНЮЄТЬСЯ У 3 % (!)

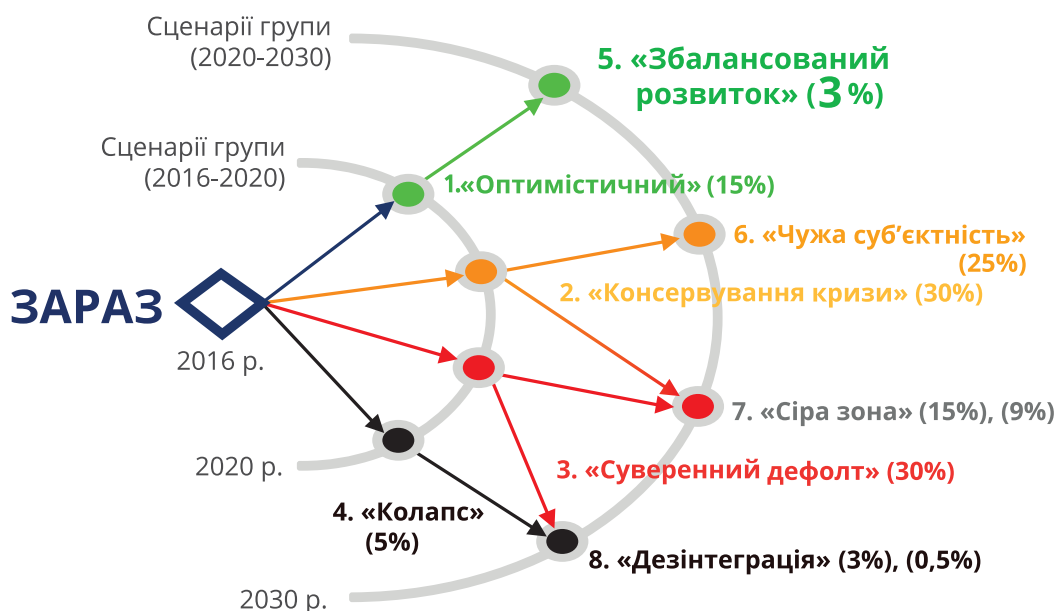

Рисунок 1.8. Сценарії розвитку України у середньостроковому (2016–2020 рр.) і довгостроковому (2020–2030 рр.) часових горизонтах
Джерело: Форсайт 2016.

Ці три відсотки ймовірності реалізації оптимістичних прогнозів є індикатором тих величезних зусиль, які мають докласти і влада, і суспільство для збереження української державності.

У разі збереження старої економічної моделі у 2017–2020 рр. найімовірнішими сценаріями для України є **«Консервування кризи»** та **«Суверенний дефолт»**, а в періоді 2020–2030 рр. – **«Чужа суб'єктність»** з можливістю сповзання до розвитку сценаріїв **«Сіра зона»** та **«Дезінтеграція»**, ймовірність яких експерти оцінюють на рівні 97 %.

СПИРАЮЧИСЬ НА РОЗРАХУНКИ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ І СВІТОВИХ ЕКСПЕРТІВ ПРОГНОЗУВАННЯ, ДОКТРИНА «УКРАЇНА 2030» Є АЛГОРИТМОМ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ І ПОЛІТИЧНИХ МЕХАНІЗМІВ, ЕФЕКТИВНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ЯКИХ ДАСТЬ ЗМОГУ РЕАЛІЗУВАТИ ПОЗИТИВНІ СЦЕНАРІЇ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ДО 2030 РОКУ.

Частина II

Бачення
України–2030
та цілі
економічного
розвитку

2.1. Економічна парадигма світу: можливості та завдання для України

Характерні риси розвитку глобальної економіки та глобалізації на сучасному її етапі:

- **уповільнення темпів зростання** виробництва світового продукту, зокрема з 4,1 % у 2010 р. до 2,3 % у 2016 р., така тенденція простежується з 1960-х рр.;
- **поява нової моделі економічного зростання** глобальної економіки з більш високими темпами економічного зростання у країнах, що розвиваються, порівняно з розвиненими. За прогнозами, до 2030 р. і до 2050 р. країни, що розвиваються, поступово визнаються головною рушійною силою розвитку глобальної економіки;
- **збільшення кількості та глибини системних шоків і криз** в окремих регіонах світу та світової економіки загалом;
- **структурна трансформація національних економік** та світової економіки як адаптаційного механізму до змін глобального попиту, відтак найуспішніші економіки вирізняють швидкі темпи пристосування домогосподарств, компаній і урядів до глобальних змін;
- **уповільнення процесів накопичення капіталу** в більшості регіонів глобальної економіки, зменшення кореляції між глобальним рухом капіталу та його акумуляцією в менш розвинених країнах з потенційно більш високим рівнем доходності;
- **поява й посилення впливу нового фактора структурних трансформацій**, виходу на зовнішні ринки, збільшення виробництва, зайнятості та доходів — фактора включення до міжнародних виробничих мереж, що актуалізує розширення й урізноманітнення промислової політики в різних країнах. Так, у 2001–2016 рр.

країни, що розвиваються, виробники яких активно інтегрувалися до таких мереж, досягли темпів економічного зростання, утричі вищих за темпи зростання в інших країнах;

- **трансформація глобального макроекономічного середовища**, регуляторна кооперація та зближення національних економік, стиснення простору маневру щодо застосування певних інструментів державного регулювання в межах національної економічної політики;
- **виникнення та/або подальший розвиток глобальних інституцій** з високим рівнем контролю над ринками основних факторів виробництва;
- **поступове зближення соціально-економічних умов**, чинників і механізмів розвитку країн, регіонів і глобальної економіки загалом;
- **глобальна поступова лібералізація руху основних факторів виробництва** (СОТ, понад 600 регіональних торговельних угод на початку 2016 р.); відтак можливості застосування протекціонізму як тимчасового, вибіркового й обмеженого адаптаційного механізму домогосподарств і компаній до глобальних змін наявні лише у великих економіках (США, ЄС, КНР);
- **сповільнення після 2010 р. довгострокової тенденції зростання відкритості національних економік**, їх залежності від світових ринків, що засвідчує збільшення утричі відношення світового експорту до світового валового продукту: від 10 % у 1960 р. до 30 % у 2014–2015 рр.;
- **зближення у глобальному масштабі рівнів доходів**, що відобразило сповільнення темпів зростання ВВП на одну особу в розвинених країнах (від рівня 4,2 % у 1961–1970 рр. до рівня 1,1 % у 2001–2015 рр.) та зростання цього показника у країнах, що розвиваються (від рівня 2,6 % у 1961–1970 рр. до рівня 4,0 % у 2001–2015 рр.);
- **посилення конкуренції та/або її деформація на глобальних ринках** як фактор обмеження можливостей переходу значної кількості країн з менш розвиненої групи до групи більш розвинених країн.

Драйвери високих темпів економічного зростання окремих груп країн на зламі тисячоліть

У 1990–2013 рр. серед усіх країн світу лише тридцять досягли найвищих темпів економічного зростання, їх умовно можна поділити на такі групи:

- **нафтоекспортуючі країни** (Оман і Судан);
- **малі економіки, які віднайшли одну або декілька продуктових ніш на світових ринках** (Бутан, Лаос, Сент-Вінсент, Гренадіни);
- **економіки, які реалізували стратегії розвитку через активну національну промислову політику та підтримку недооціненої національної грошової одиниці** (КНР, Тайвань);
- **країни, які отримали доступ до ємних ринків інших країн або ж їх об'єднань (ЄС, США, КНР) і були швидко інтегровані до міжнародних виробничих мереж** (Польща, Чехія, Словаччина, Мексика, Індонезія, Малайзія та ін.).

З огляду на зростання населення Землі, зменшення біологічних ресурсів, стрімке розшарування і нерівність в отриманні доходів між різними країнами і групами людей справджуються прогнози щодо швидкої поляризації країн світу в межах трьох великих груп:

Перша – розвинені країни.

Друга – країни, які досягають прискореного розвитку, серед них Індонезія, Бразилія, Індія, Китай, Туреччина. Водночас за останні 60 років імовірність трансферу для країн групи із середнім рівнем розвитку (до цієї групи поки що належить Україна) до групи слаборозвинених країн зросла з 12 % до 21 %, тоді як імовірність трансферу до групи розвинених країн знизилася від 18 % до 8 %.

Третя – бідні, маргінальні країни та країни, які не відбулися (failed states).

Жорстка наростаюча конкурентна боротьба на глобалізованих ринках з високим ступенем представництва різних суб'єктів потребує від України, яка намагається стати гравцем у світовому економічному просторі, не лише досконалого знання правил цієї гри, а насамперед розробки й утілення довгострокової доктрини збалансованого розвитку.

Така доктрина має бути розроблена з урахуванням глобальних мегатрендів, які стануть об'єктивною реальністю для майбутніх урядів у частині їх головної сфери відповідальності щодо досягнення високих рівнів:

- 1. Забезпечення національної безпеки.**
- 2. Забезпечення соціальної стабільності.**
- 3. Забезпечення економічного процвітання.**
- 4. Забезпечення захисту навколишнього середовища.**

За результатами дослідження глобальних мегатрендів міжнародною консалтинговою компанією KPMG «Майбутня держава 2030», що було проведене в 127 країнах світу, визначено дев'ять головних чинників впливу на розвиток держав у найближчі десятиліття (див. рис. 2.1).

Глобальні мегатренди пов'язані між собою, їх вплив лише збільшуватиметься з часом, прискорюючи взаємозумовлені зміни в економічній, екологічній та соціальній сферах життєдіяльності як окремої особистості, так і всього суспільства. Визначені мегатренди адаптовані для країн з будь-якою територією, незалежно від регіону та рівня досягнутого добробуту.

Якнайповніше взаємозв'язок економічних, екологічних і соціальних процесів у глобалізованому світі віддзеркалили «Цілі сталого розвитку», ухвалені 25.09.2015 резолюцією Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний розвитку в галузі сталого розвитку на період до 2030 року» (рис. 2.2). Зазначені 17 цілей у сфері сталого (збалансованого) розвитку

спрямовані на викорінення бідності, скорочення нерівності та захисту нашої планети – три ключові умови, необхідні для досягнення благополуччя і щастя.

Водночас у світі з прискореними змінами не лише виникають ризики, а й відкриваються нові можливості. Для пошуку й найбільш повного використання нових можливостей та ефективного управління ризиками в довгостроковому періоді необхідним є розроблення політики розвитку на основі ґрунтовного аналізу існуючої ситуації та залучення до співпраці всіх зацікавлених сторін.

Рисунок 2.1. Глобальні мегатренди за методикою KPMG
Джерело: Майбутня держава 2030, KPMG.

ТАКИМ ЧИНОМ, ГОЛОВНЕ ЗАВДАННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ ПОЛЯГАЄ У СТВОРЕННІ НАДІЙНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ, ЯКА ВІДПОВІДАТИМЕ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ, ЗМІЦНЕННЮ ТА ЕФЕКТИВНОМУ КОНКУРЕНТНОМУ РОЗВИТКУ ВІДПОВІДНО ДО ЦІЛЕЙ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ, ВИЗНАЧЕНИХ ООН ЯК КЛЮЧОВІ РЕКОМЕНДАЦІЇ УРЯДАМ УСІХ КРАЇН, ТА ВІДПОВІДНО ДО ГЛОБАЛЬНИХ МЕГАТРЕНДІВ.

Рисунок 2.2. Цілі сталого розвитку до 2030 року

Джерело: Офіційний сайт «Цілі сталого розвитку в Україні» Представництва ООН в Україні.

Глобальні мегатренди в синергії з цілями збалансованого розвитку, рекомендованими ООН, формують головні завдання розвитку для України в контексті ключових сфер відповідальності уряду (рис. 2.3).

Головне завдання побудови успішної майбутньої України в контексті розгортання глобальних мегатрендів і відповідно до цілей збалансованого розвитку полягає у створенні надійної економічної системи, функціонування якої забезпечуватиме високі рівні національної безпеки й буде спрямоване на зміцнення конкурентоспроможності країни у глобалізованому світі через досягнення високої якості життя кожного громадянина.

Усе це об'єктивізує якісні зміни на рівні влади. Вплив дев'яти глобальних мегатрендів на майбутнє України має розглядатися насамперед у двох вимірах: **«Що повинна змінити влада?»** та **«Як повинна змінюватися влада?»**

Рисунок 2.3. Завдання для України в контексті розгортання глобальних мегатрендів і цілей збалансованого розвитку

Джерело: авторська розробка.

Що повинна змінити влада?

1. Стратегічні підходи:

- Довгострокове планування на основі системного моніторингу, накопичення даних, регулярних досліджень, використання сценарного підходу для прогнозування на довгострокову перспективу.
- Вплив на поведінкові уявлення – формування культури виробництва, споживання, розподілу й обміну відповідно до універсальних цінностей.
- Контроль за отриманими результатами та показниками.
- Готовність до оперативного застосування технологічних досягнень.

2. Регуляторні механізми щодо:

- стандартизації процесів виробництва;
- забезпечення справедливого розподілу національного багатства;
- раціонального споживання води, харчів, енергії та палива;
- узгодженості пріоритетів державної політики з дисфункціями ринкового механізму.

3. Спрямування інфраструктурних змін на досягнення цілей:

- посилення міжнародної інтеграції;
- підвищення рівня інтеграції між різними сферами політики;
- зміцнення місцевого самоуправління;
- об'єднання зусиль для конструктивної співпраці з громадянами, місцевим управлінням, приватним сектором.

Як повинна змінюватися влада?

1. **Системно мислити** – розвивати здатність державних службовців розуміти системні взаємодії політик і тенденцій разом із відкритістю та всебічним розвитком партнерства з фахівцями й експертами.
2. **Гнучко та парадигмально мислити** задля оперативного управління змінами та ризиками.
3. Усвідомити, що традиційні сфери внутрішньої політики все більше набувають міжнародних характеристик, це вимагає **знання глобальних мегатрендів та їхнього впливу** для ухвалення обґрунтованих рішень.
4. Посилювати публічність політики й удосконалювати фінансову звітність в умовах інтернаціоналізації ринків капіталу.
5. Ефективно взаємодіяти із зацікавленими сторонами з найширшим використанням нових засобів інформації задля двостороннього спілкування з більш вимогливими громадянами.

Поруч із запитаннями щодо відповідальності влади в епоху змін постають також питання щодо відповідальності людини та її господарської і підприємницької діяльності, а саме: **«Як має змінюватися людина?»** та **«Як має змінюватися бізнес?»**

УЗГОДЖЕННЯ ВІДПОВІДЕЙ НА ВСІ ЧОТИРИ ЗАПИТАННЯ ТА ДОСЯГНЕННЯ КОНСЕНСУСУ МІЖ УСІМА СТОРОНАМИ ПРОЦЕСУ Є ПРЕДМЕТОМ НОВОГО СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ ЯК МЕХАНІЗМУ №1 ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ ДЛЯ УКРАЇНИ, ЩО БУДЕ РОЗКРИТО У ЧАСТИНІ III ДОКТРИНИ.

2.2. Сильні сторони національної економіки та її конкурентоспроможність

За результатами SWOT-аналізу згідно з методологією «Форсайт», ідентифіковані такі сильні сторони національної економіки:

- **Наявність багатогалузевої інфраструктури** (військово-промисловий комплекс, авіакосмічна промисловість, корабле-, енерго- й машинобудування, гірнична промисловість, транспортне машинобудування) як основи перебудови економіки за кластерним принципом, що деталізовано в Частині III Доктрини. За останні п'ять років промисловий сектор національної економіки створює одну шосту українського ВВП: у 2012 р. частка продукції видобувної та переробної промисловості у ВВП становила 18,2 %, у 2016 р. – 17,5 %.
- **Наявність освіченого працездатного людського капіталу**, що засвідчує 34 рейтингова позиція України зі 140 країн за рейтингом Всесвітнього економічного форуму. Зокрема щодо «Якості математичної та фундаментальної природничої підготовки» – 27 рейтингова позиція, за «Охопленням вищою освітою» – 11 рейтингова позиція, за наявністю вчених та інженерів – 29 місце, тоді як за рівнем початкової освіти – лише 51 рейтингова позиція.
- **Сировинно-ресурсна база для атомної, відновлюваної енергетики й точного приладобудування.** У надрах України виявлено майже 20 тис. родовищ, з яких 8290 за 98 видами мінеральної сировини мають промислове значення. З видобутком і використанням корисних копалин пов'язано майже половину промислового потенціалу країни (48 %), особливо в точному приладобудуванні, а також тут зайнято до 20 % її трудових ре-

сурсів. Ці показники наближаються до показників розвинених країн, де функціонує потужне гірниче видобування.

- **Вигідне географічне розташування в євразійському просторі**, де в середньо- й довгостроковій перспективі вагомість транспортних коридорів лише зростатиме.
- **Унікальні чорноземи у світовому масштабі** – на території України, яка обіймає майже 0,5 % земної суші, знаходиться близько 20 % світових чорноземів. Їхню вагомість підсилюють висока природна родючість, потужний потенціал виробництва рослинної продукції, розгалужена система магістральних каналів зрошення, зональне наукове забезпечення рослинництва.
- **Один з найбільших ринків у Європі** з понад 40 мільйонами споживачів.

Україна може досягти успіху в міжнародному поділі праці, виходячи з її географічного розташування, наявного людського потенціалу та природних ресурсів, розвиваючи такі сектори національної економіки:

- аграрний;
- військово-промисловий;
- інформаційно-комунікаційних технологій.

Очікується, що ці три сектори у 2020 р. забезпечать внесок у загальне зростання економіки на рівні 43 %, а до 2030 р. цей внесок зросте до 53 %. Водночас до 2020 р. внесок у зростання економіки низькотехнологічних і сировинних видів економічної діяльності становитиме 35 %, але до 2030 р. він має скоротитися до 5 %. Отже, існуюча структура національної економіки та традиційна модель управління не спроможні забезпечити збалансований розвиток і зростання ВВП прискореними темпами.

РЕАЛЬНИЙ СЕКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ МАЄ БУТИ МОДЕРНІЗОВАНИЙ НА ПРИНЦИПОВО НОВИХ ЗАСАДАХ ІННОВАЦІЙНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ КРЕАТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛЮДИНИ. ВІДТАК ДЛЯ

ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЗАПРОПОНОВАНО ПРИНЦИПОВО НОВУ ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНУ МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ, МЕХАНІЗМИ РОЗБУДОВИ ЯКОЇ РОЗКРИВАЄ ЧАСТИНА III ДОКТРИНИ.

Україна має найсильніші позиції за показниками освіченості населення, а за наявної інфраструктури, у тому числі й медичної, та за умови її модернізації за кластерним принципом розвитку промисловості та ефективним використанням наявної сировинно-ресурсної бази можна визначити найбільш привабливі сектори для посилення їхнього потенціалу в короткостроковій перспективі задля побудови нових стратегічних потужностей у довгостроковій перспективі. Найслабші позиції Україна має за рівнем розвитку інституцій, фінансового ринку та макроекономічною стабільністю (рис. 2.4).

Рисунок 2.4. Багатокутник конкурентоспроможності України за методикою Всесвітнього економічного форуму, 2016–2017 рр. (0–7 – шкала сили впливу складової на рівень конкурентоспроможності, де 7 – це найвища конкурентоспроможність, 0 – відсутність впливу та потенціалу)

Водночас перспективні конкурентні переваги створюються на внутрішніх ринках, а довгострокове прогнозоване лідерство країн забезпечується через активізацію інноваційної економіки та ефективний механізм захисту й економічної реалізації **прав інтелектуальної власності як ключового результату сучасних досліджень і розробок (ДіР, R&D)**, що нині формують і зміцнюють конкурентні переваги розвинених країн (рис. 2.5). Тоді як реалізацію конкурентних переваг країни забезпечує інноваційна спроможність її економіки.

Інноваційна спроможність економіки відображає її здатність забезпечувати економічну реалізацію генерованих наукових і технічних знань шляхом їх господарського використання в нових технологіях і продуктах та їх прискореної комерціалізації

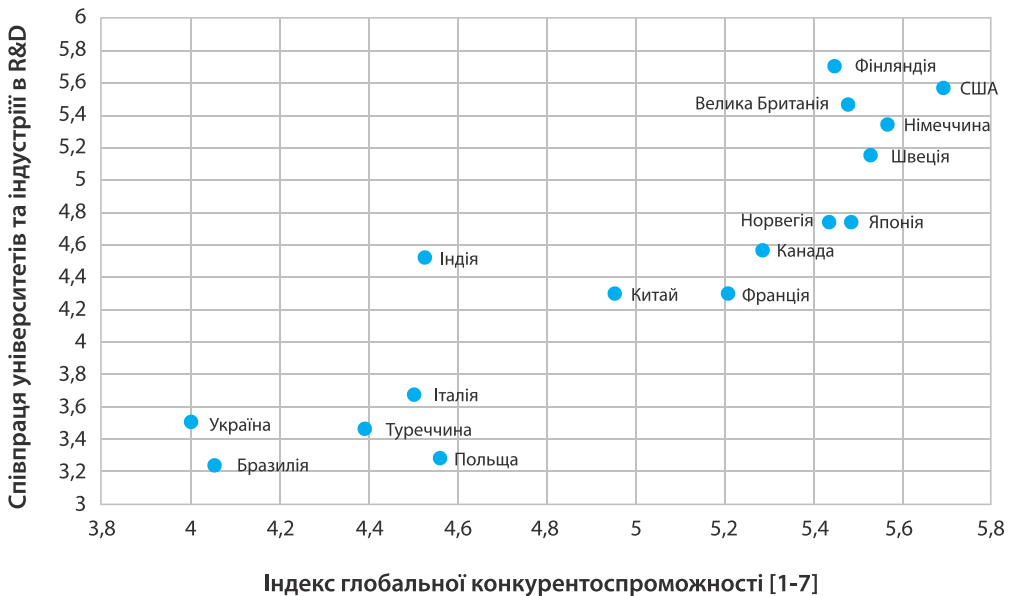

Рисунок 2.5. Залежність конкурентоспроможності країн світу від рівня R&D
 Джерело: авторська побудова за даними World Economic Forum, 2016–2017 рр.

задля привласнення інтелектуальної та технологічної квазірен-ти – особливого виду доходів від використання інтелектуальних ресурсів у середньо- і довгостроковому періодах.

Високі рівні інноваційної спроможності демонструє насамперед світовий клуб країн з позитивним технологічним балансом, який формують США, Японія, Франція, Німеччина, Велика Бри-танія, Швеція, Нідерланди, Фінляндія та Ізраїль. Домінуюча у цих країнах модель «відкритих» інновацій через ефективну систему патентування стала дієвою платформою для техноло-гічної співпраці завдяки ліцензійній торгівлі й комерціалізації винаходів. Так, США завдяки ефективній системі захисту прав інтелектуальної власності та їх економічної реалізації щорічно отримують 75–80 млрд дол. чистих надходжень – це найпотуж-ніше джерело інвестування в майбутнє, насамперед у нові R&D, які створюватимуть майбутні конкурентні переваги.

Попри те, що за даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), Україна все ще входить до ТОП-50 країн світу з високою винахідницькою активністю, щорічно кількість отри-маних патентів в Україні зменшується й у сукупності відповідає портфелю нових патентів декількох американських університе-тів. Особливістю сучасної динаміки винахідництва в Україні є стрімке зниження патентування за міжнародною процедурою на тлі зростання кількості охоронних документів за національ-ною процедурою. Частка отриманих українськими заявниками міжнародних патентів у світових обсягах міжнародних патентів зменшилася у шість разів: від 1,7 % у 2000 р. до 0,28 % у 2014 р.

На початку тисячоліття позитивною тенденцією активізації національної економіки на інноваційній основі стало зростання експортно-імпортних операцій у сфері інтелектуальної власності (у 2005–2014 рр. експорт зріс майже вдесятеро, тоді як імпорт по-слуг, пов'язаних з використанням інтелектуальної власності, зріс у понад чотири рази).

Це засвідчувало поступове входження українських виробників до міжнародних мереж створення високотехнологічної та наукоємної продукції. Проте з 2015 р. означена тенденція змінилася на зворотну – нині експорт та імпорт операцій послуг, пов'язаних з використанням інтелектуальної власності, має динаміку спаду. Якщо таку тенденцією буде збережено, Україна законсервує технологічну відсталість, що призведе до погіршення її конкурентоспроможності в довгостроковій перспективі.

МОЖЛИВОСТІ МАЙБУТЬОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ – ЦЕ ІННОВАЦІЙНИЙ СТИБОК ПРИСКОРЕНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ НА ОСНОВІ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ НАЯВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ТА ПОСИЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК НЕВІД'ЄМНОЇ СКЛАДОВОЇ ЗМІЦНЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ.

Україна представлена в декількох доповідях та індексах, які надають рейтингове оцінювання технологічної та інноваційної конкурентоспроможності країн, зокрема це **Глобальний індекс конкурентоспроможності** Всесвітнього економічного форуму в Давосі, **Індекс економіки знань** Світового банку та **Загальний інноваційний індекс**, що оцінюється компанією EuroINNO за підтримки Єврокомісії.

У Глобальному інноваційному рейтингу країн, розробленому агенцією Bloomberg, Україна у 2017 р. увійшла до кола 50 країн – лідерів світу за рівнем інноваційного розвитку, посідаючи 42 рейтингову позицію. Найсильнішими сторонами України з погляду інноваційності визнаються: охоплення населення вищою освітою (четверта рейтингова позиція у світі), патентна активність (27 рейтингова позиція), технологічні можливості промисловості (34 рейтингова позиція). Водночас низькими є рівень інтенсивності наукових досліджень (44 рейтингова позиція) та рівень ефективності економіки (50 рейтингова позиція).

При цьому високі позиції України за **Індексом розвитку людського капіталу** Всесвітнього економічного форуму (26 рейтингова позиція у світі) катастрофічно обмежує низький рівень **Індексу прав інтелектуальної власності** (лише 115 рейтингова позиція у світі).

ДЛЯ ІННОВАЦІЙНОГО СТРИБКА УКРАЇНИ НЕОБХІДНО ІДЕНТИФІКУВАТИ МОЖЛИВИЙ КАТАЛІЗАТОР І ПОТЕНЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ, ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ВИВЕДЕНІ НА ВНУТРІШНІЙ І ЗОВНІШНІ РИНКИ, А ТАКОЖ СТВОРИТИ ВІДПОВІДНІ ІНСТИТУЦІЙНІ УМОВИ.

Водночас за умови обмеженості сировинних, ресурсних і фінансових можливостей поряд з пошуком внутрішніх джерел інвестування постає завдання активізації взаємодії суб'єктів господарювання в інвестиційних та інноваційних процесах на міждержавному й міжрегіональному рівнях.

Відтак актуалізується подальший розвиток транскордонного співробітництва з Європейським співтовариством і залучення України до світових виробничих ланцюгів, що стане основою для її входження до інтеграційних мегаблоків (зокрема, ЄС), які передбачають виробничу кооперацію та співпрацю в усіх галузях і сферах функціонування людини.

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО МІЖНАРОДНИХ ВИРОБНИЧИХ ЛАНЦЮГІВ ВИМАГАЄ ЗМІНИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПАРАДИГМИ ЧЕРЕЗ РОЗГОРТАННЯ МЕХАНІЗМУ МЕРЕЖЕВІЗАЦІЇ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ КЛАСТЕРНОГО ПРИНЦИПУ.

2.3. Каталізатори інноваційного стрибка України: пріоритети та технології

Україна має до 2020 р. здійснити структурні реформи, які створять передумови для збалансованого розвитку і всеохопного зростання. Як уже зазначалося вище, структурна трансформація національної економіки є механізмом інтеграції в міжнародні виробничі ланцюги та адаптації до зміни глобального попиту.

Головний акцент таких структурних реформ робиться на технологічній модернізації інфраструктури та промислового комплексу, де реіндустріалізація відбувається шляхом активної інноваційної державної політики через створення національної мережі інноваційних полюсів зростання: технопарків, бізнес-інкубаторів, стартап-центрів, центрів технологічного трансферу.

СУТНІСТЬ СТРУКТУРНИХ РЕФОРМ ПОЛЯГАЄ В ПЕРЕХОДІ ВІД РУХУ ЗА ІНЕРЦІЄЮ ДО КЕРОВАНОГО РОЗВИТКУ, ЩО ВИМАГАЄ ЗМІНИ ПАРАДИГМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ВІД ДЕРЖАВИ-МОНОПОЛІСТА НА ІНФОРМАЦІЮ, А ТАКОЖ НА ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ, ДО ДЕРЖАВИ-СЕРВІСУ ДЛЯ ГРОМАДЯН.

За сучасних умов реально можливою стратегією структурних змін є поєднання заходів щодо посилення впливу громадянського суспільства, наближення до європейських стандартів і норм функціонування органів державної влади.

Унаслідок структурних змін має відбутися значне послаблення дії чинників, що гальмують розвиток національної економіки як у середньостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Відтак Україна отримає перспективу приєднання у 2030 р. до Першої групи розвинених країн через надзвичайний **амбітний стрибок** (рис. 2.6), сутність якого полягає у структурній ре-

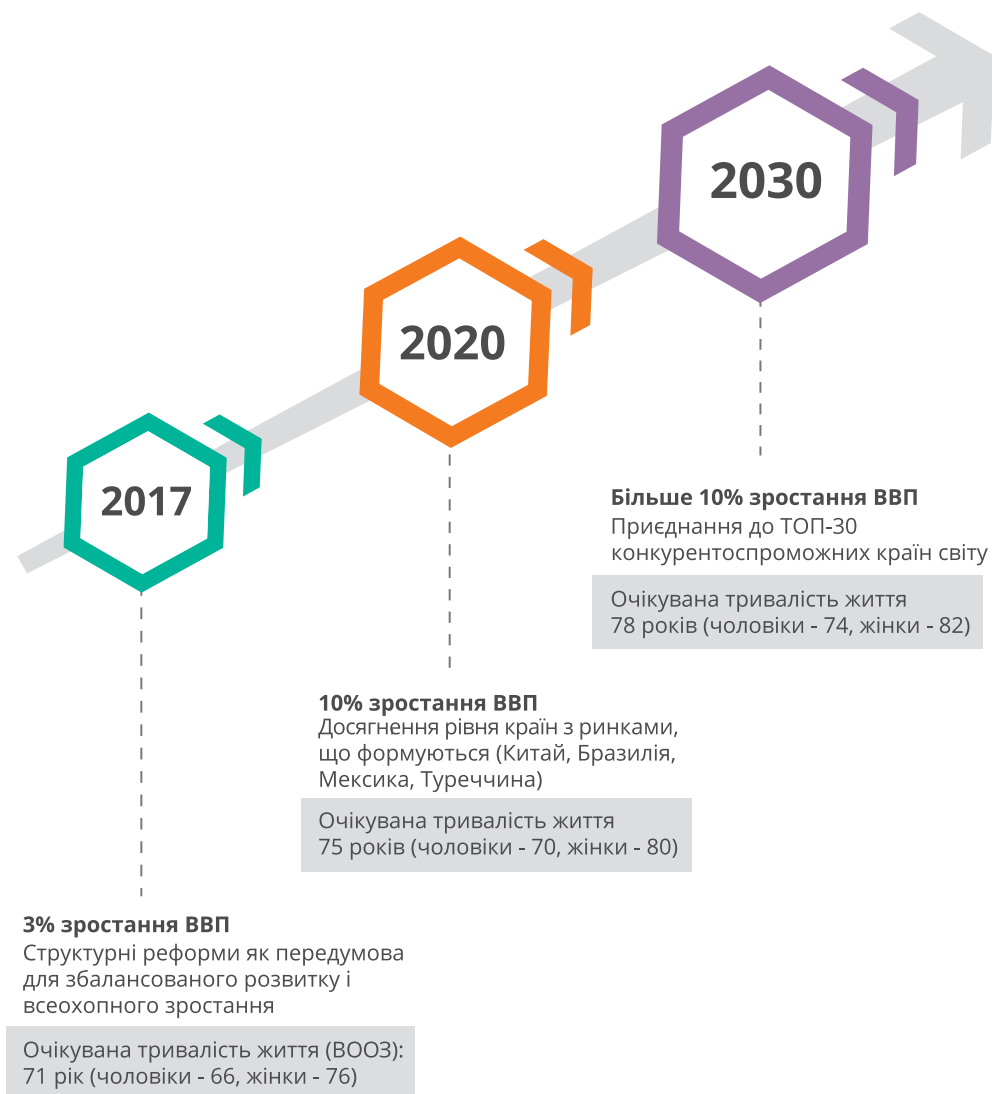

Рисунок 2.6. Амбітний стрибок України
Джерело: авторська побудова.

формі державного управління та національної економіки, її зростаючої енергоефективності, повноцінного використання внутрішнього потенціалу та зовнішніх можливостей.

Подальше наполегливе дотримання традиційних підходів до розвитку, притаманних існуючій моделі (збереження олігархічної моделі та економіки споживання), заморозить Україну як сировинного придатка світових лідерів, гравця Третьої групи країн і неминуче призведе до втрати незалежності.

На етапі створення власної моделі технологічного розвитку, представленої в Частині ІІІ Доктрини, не менш важливою для амбітного стрибка України є адаптація запозичених технологій, вплив яких може тривати десятиліттями. Для національної економіки широкомасштабне запозичення нових технологій здатне активізувати розвиток сектора послуг, забезпечити зменшення трансакційних витрат (фінансові послуги он-лайн, доставка товарів літаками-безпілотниками), підвищити загальну ефективність і ефективно долати корупцію (цифрова оплата адміністративних послуг), а також поліпшити доступ до освіти (он-лайн курси).

ВОДНОЧАС КАТАЛІЗАТОРОМ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ УКРАЇНОЮ ІННОВАЦІЙНОГО СТИБКА Є ГОЛОВНИЙ НОСІЙ ЗНАТЬ І НАВИЧОК – ЛЮДИНА. ПРОБЛЕМАТИКА ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ – ФАКТОРИ БЕЗПЕКИ, КУЛЬТУРИ, НАУКИ, ОСВІТИ, ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я, ПОТРЕБУЄ НАГАЛЬНОЇ УВАГИ З ПОЗИЦІЙ МАЙБУТНЬОГО РОЗВИТКУ.

ПЕРЕТВОРИТИ УКРАЇНУ НА КРАЇНУ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ, ЩО Є КЛЮЧОВОЮ МЕТОЮ ДОКТРИНИ, ЗДАТНІ ЛИШЕ ВИСОКООСВІЧЕНІ Й ЩАСЛИВІ ЛЮДИ, ЗГУРТОВАНІ ЕФЕКТИВНИМ УПРАВЛІННЯМ НАВКОЛО РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ.

Рисунок 2.7 схематизує людиноцентричну модель розвитку як головного теоретичного концепту розробки Доктрини «Україна 2030».

З урахуванням потенційних переваг України (людський капітал, географічне розташування, природні ресурси) важливо визначити драйвери майбутнього інноваційного стрибка – сектори економіки та види економічної діяльності, які могли б створювати на інноваційній основі високоякісні продукти й послуги з високою часткою доданої вартості та були б затребувані на міжнародних ринках.

Рисунок 2.7. Людиноцентрична модель розвитку
 Джерело: авторська розробка.

2.4. Параметри майбутньої національної економіки

Визначення параметрів майбутнього будь-якої соціально-економічної системи має ґрунтуватися на використанні методичного інструментарію стратегічного планування.

Оскільки досягнення цілей 2020 р. відбуватиметься в короткостроковій перспективі (горизонт 1), а горизонт 2030 р. є довгостроковою перспективою (горизонт 3), то можливі горизонти та реперні точки 2030 р. будуть лежати у площині **посилення існуючого потенціалу для побудови нових стратегічних потужностей**, що може слугувати теоретичним концептом розробки стратегії модернізації України (див. рис. 2.8).

Рисунок 2.8. Узагальнена схема стратегічного планування
Джерело: авторська побудова.

СТРАТЕГІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ ПОЛЯГАЄ У ПОБУДОВІ НОВИХ СТРАТЕГІЧНИХ ПОТУЖНОСТЕЙ НА ОСНОВІ ПОСИЛЕННЯ ІСНУЮЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ.

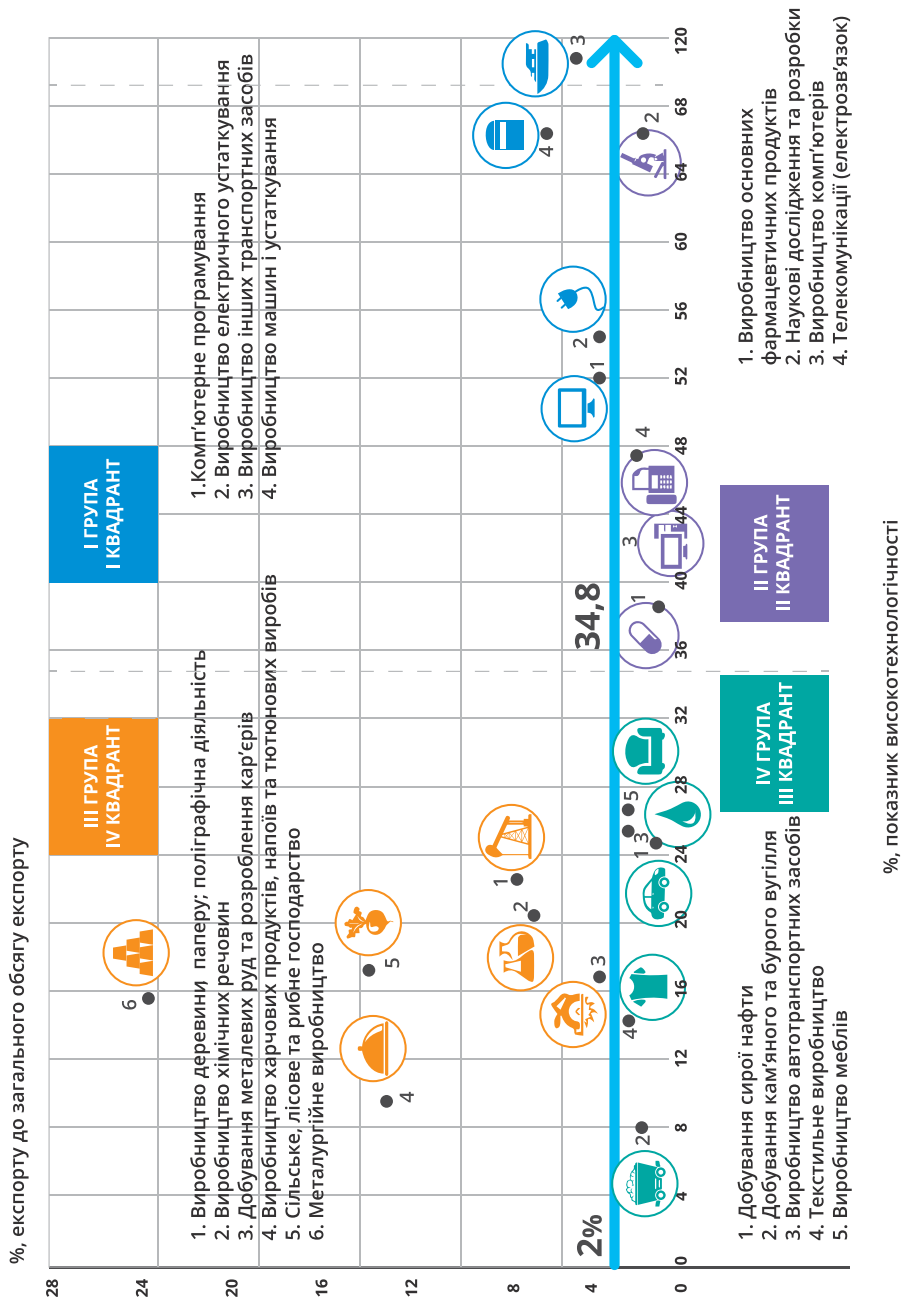
За позитивними сценаріями збалансованого розвитку, головні якісні відмінності національної економіки полягатимуть у сформованості таких її характеристик, як **висока технологічність і соціальна відповідальність**. Така економіка генеруватиме високий попит на висококваліфікованих фахівців, акумулюватиме значні фінансові ресурси і трансформуватиме їх на інноваційній основі в довгострокові інвестиції.

За висновками Інституту суспільно-економічних досліджень (ІСЕД), інструментами забезпечення припливу значного інвестиційного ресурсу та інноваційних ідей, а, отже, і зміни моделі економіки та управління, мають стати чотири комплексні реформи:

- зміна структури економіки України;
- реформа фінансового сектора;
- інвестиційна реформа;
- реформа системи управління.

Фахівцями ІСЕД запропоновано **матрицю видів економічної діяльності** (рис. 2.9), де сучасні сектори національної економіки згруповано в чотири квадранти з урахуванням сформованості двох ключових характеристик — **високотехнологічності** й **конкурентоспроможності** як визначальних умов вибору інструментів державного регулювання щодо підтримки і стимулювання розвитку відповідних видів економічної діяльності.

Першу групу «стратегічні лідери» формують аерокосмічна галузь та ІТ-галузь. Державна підтримка для цієї групи є максимальною й різноманітною: пряме фінансування, податкові пільги для стимулювання найму висококваліфікованих кадрів

%, показник високотехнологічності

Рисунок 2.9. Групування видів економічної діяльності на основі матриці БКГ Джерело: Політика економічного прагматизму, ІСЕД.

та інвестицій в інновації, розширення наукових досліджень і розробок, здешевлення кредитів за допомоги існуючих і новостворених інституцій та інструментів розвитку.

До другої групи «потенційні лідери» належать такі галузі, як фармацевтика чи виготовлення електронних та оптичних виробів. Щодо пріоритету спеціалізації високотехнологічних виробництв – держава зацікавлена в їх майбутньому розвитку без винятку, водночас нині вони ще не мають ринків збуту.

Третя група «поточні лідери» є основою сучасної національної економіки. Це сільське господарство і металургійна промисловість, при цьому додана вартість, яку вони генерують, відносно низька. Відтак ці сектори не потребують особливої державної підтримки за умови сформованості сильних позицій на зовнішніх ринках, і державі важливо забезпечити умови для їх розвитку. У таких галузях, як, наприклад, металургія, держава має сприяти переоснащенню виробництва в напрямі посилення енергоефективності й конкурентоспроможності.

Четверта група «проблемні сфери» – це галузі гірничого видобування, текстильне виробництво, а також виробництво автотранспортних засобів. Ці види економічної діяльності нині не генерують високої доданої вартості, але мають сформований потенціал внутрішнього попиту, тому мають бути підсилені задля розвитку внутрішнього ринку або через модернізацію перейти до іншої групи.

Україна може продовжувати займати нішу в міжнародному поділі праці, виходячи з пріоритетів короткострокового періоду та підтримуючи розвиток видів економічної діяльності групи «поточні лідери», які втілюють конкурентні переваги чинників географічного розташування та природних ресурсів.

Тоді як у розвинених країнах пріоритетне завдання забезпечення економічного зростання реалізується через ефективне вико-

ристання зовнішніх і внутрішніх запозичень та їх інвестування у високотехнологічні кластери, які забезпечують інноваційну основу розвитку завдяки високій окупності в довгостроковій перспективі. Це види економічної діяльності, які за квадрантами матриці БКГ відносяться до груп «стратегічні лідери» та «потенційні лідери».

Водночас група видів економічної діяльності «стратегічні лідери» є дуже динамічною з огляду на прискорення темпів науково-технічного і технологічного розвитку та відповідні пріоритети (рис. 2.10).

Потенційно важливими для України є такі напрями:

- Адитивні технології, нові нано- та біоматеріали, відновлювальні джерела енергії, високоавтоматизовані виробництва.
- Роботизація (технології штучного інтелекту та інтелектуальних систем).
- Інформатизація (хмарні технології, мобільний зв'язок та портативні комп'ютери нових поколінь).
- Гуманізація (генна інженерія, нано- та біофармакологія, синтетична біологія).
- Екологізація (низьковуглецеві безвідходні виробництва, технологія відновлення екосистем і контролю забруднення).

Виходячи з концепту збалансованого розвитку України на основі посилення існуючого потенціалу для побудови нових стратегічних потужностей, драйверами майбутнього інноваційного стрибка мають стати види економічної діяльності груп **«стратегічні лідери»** та **«потенційні лідери»**, які будуть доповнюватися новими видами економічної діяльності відповідно до реалізації пріоритетних напрямів науково-технічного й технологічного розвитку. Їх домінування в довгостроковій перспективі забезпечить **якісну зміну параметрів національної економіки**, водночас це можливо лише через розвиток людського капіталу

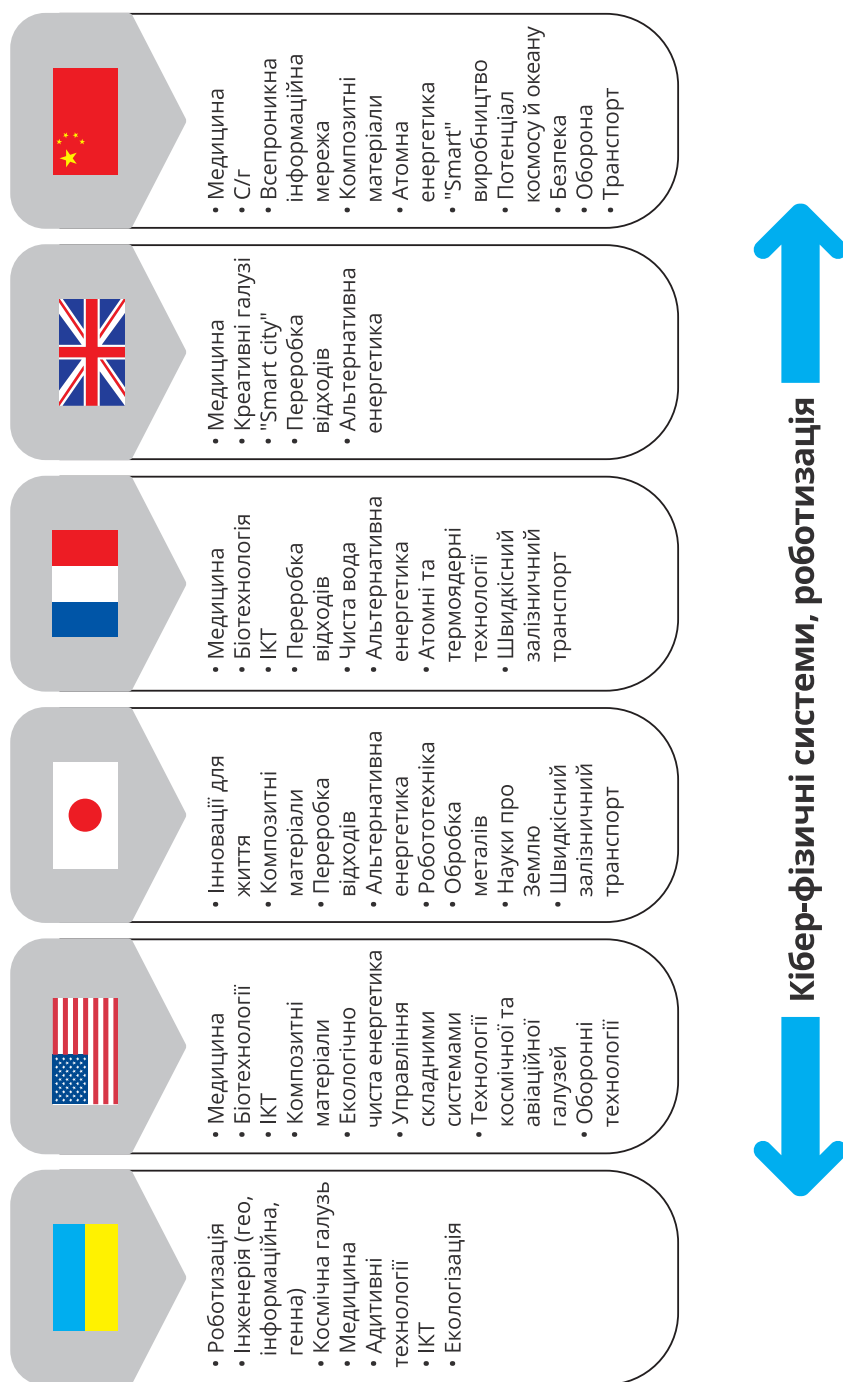

Рисунок 2.10. Пріоритети світових центрів науково-технічного розвитку
 Джерело: Спільна перспектива світу в 2030 році і надалі, НАТО.

на основі втілення принципів інноваційності, сталості та участі всіх верств населення.

Такий висновок підсилюють результати форсайтних досліджень, за якими в довгостроковій перспективі головний параметр національної економіки – її зростання – забезпечуватимуть високотехнологічні види економічної діяльності груп «стратегічні лідери» та «потенційні лідери», їх внесок в економічне зростання до 2030 р. може становити **50 %**.

Це уможливить висока якість людського капіталу та його реалізація за принципами інноваційності, сталості та участі всіх верств населення – через зайнятість і самозайнятість у високотехнологічних видах економічної діяльності, а також як платоспроможних споживачів, що здатні сформувати стійкий попит на інноваційну продукцію та послуги на внутрішньому ринку.

**НА МАКРОЕКОНОМІЧНОМУ РІВНІ НОВУ ЯКІСТЬ
ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ
ВІДОБРАЖАТИМУТЬ ЯК НОВІ СТРУКТУРНІ СПІВВІДНОШЕННЯ
З ДОМІНУВАННЯМ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИХ ВИДІВ
ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ТАК І ВИСОКІ ТЕМПИ
ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ Й ВИСОКИЙ РІВЕНЬ ЯКОСТІ
ЖИТТЯ КОЖНОГО ГРОМАДЯНИНА.**

2.5. Горизонти збалансованого розвитку для України

Горизонти соціально орієнтованого економічного розвитку, який, за визначенням Декларації G20 у Ганчжоу, дістав назву «збалансований», можна розкрити за допомоги мегаіндикаторів, які дають змогу здійснити кількісне оцінювання рівня сформованості головних характеристик людиноцентричної моделі (рис. 2.11).

Використовуючи інструментарій сучасної практики рейтингового оцінювання країн світу, сформовано систему індексів, які дають змогу здійснити кількісне оцінювання головних компонент людиноцентричної моделі розвитку національної економіки.

ОСКІЛЬКИ ПОКАЗНИК ЗРОСТАННЯ ВВП ЯК ГОЛОВНИЙ ІНДИКАТОР ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ НЕ ДАЄ МОЖЛИВОСТІ ОЦІНИТИ ЗБАЛАНСОВАНИЙ РОЗВИТОК ТА НЕ ВІДОБРАЖАЄ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ, ПРОПОНУЄТЬСЯ ВИКОРИСТОВУВАТИ ВІДПОВІДНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ МЕГАІНДЕКСІВ.

Головним рушієм і джерелом збалансованого розвитку є щаслива людина, її творчий (креативний) потенціал, відтак першочергової уваги набуває інструментарій **Індексу щастя та Індексу людського розвитку**. Зі свого боку, **Індекс добробуту**

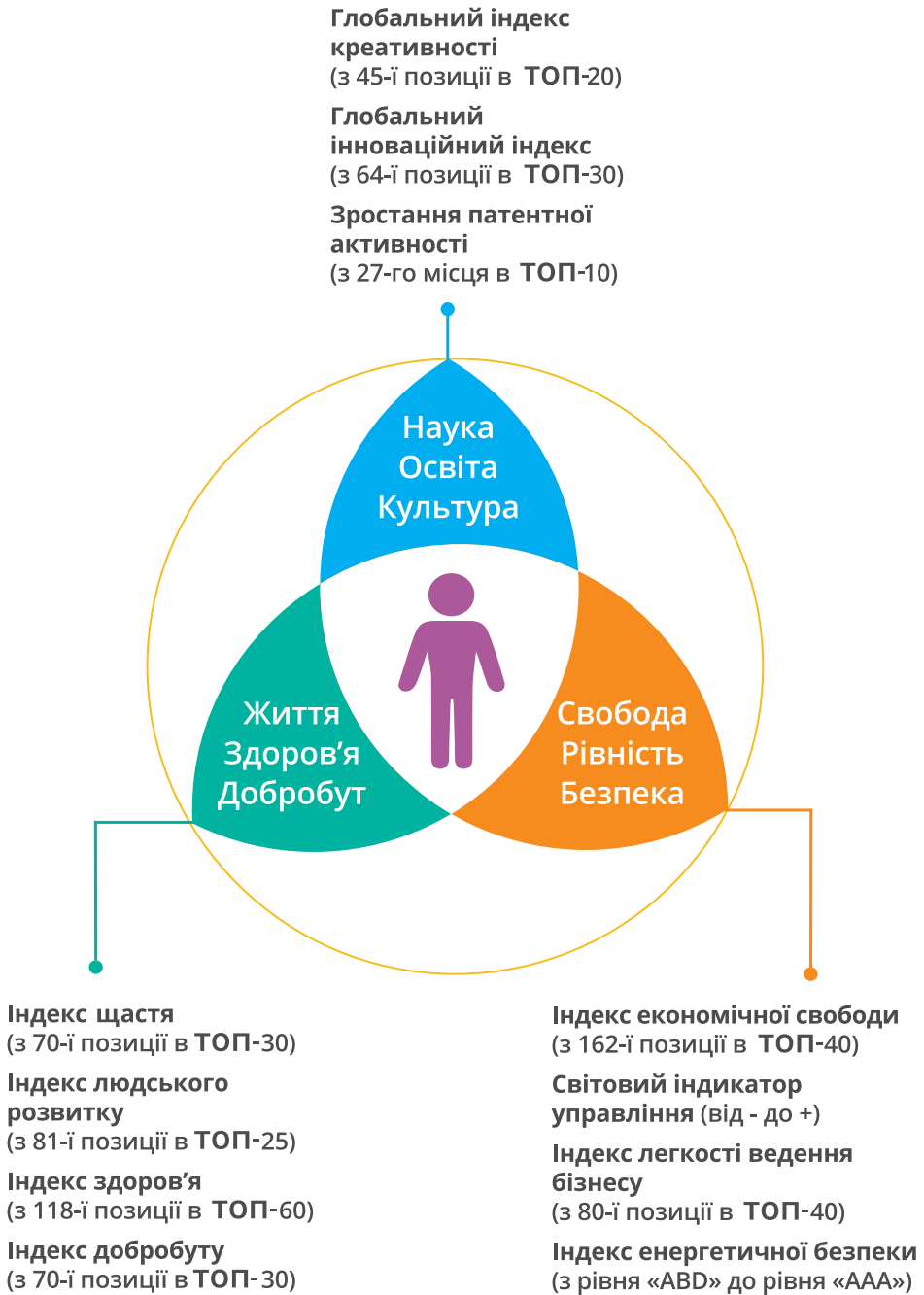

Рисунок 2.11. *Горизонти для України-2030*
Джерело: авторська розробка.

використовується з метою перевірки адекватності оцінки попередніми індексами.

Сформованість компоненти «Життя, здоров'я, добробут» дають змогу відобразити наступні індикатори:

1. **Індекс щастя** (Happiness Index, World Happiness Report), що вимірює, наскільки ефективно мешканці різних країн використовують природні ресурси для забезпечення довгого, щасливого життя через добробут окремої людини, очікувану тривалість життя, рівність, а також стан навколишнього середовища: досягнення високих якісних показників відобразить стрибок України із **70 рейтингової позиції 140 країн світу до ТОП-30**.
2. **Індекс людського розвитку** (Human Development Index, United Nations Development Program): якість людського розвитку в Україні засвідчить її **стрибок із 81 рейтингової позиції до ТОП-25 країн світу**.
3. **Індекс здоров'я** (WHO's annual compilation focuses on the health-related Sustainable Development Goals, the World Health Organization), який інтегрально оцінює стан здоров'я населення (показники очікуваної тривалості життя, материнської смертності); вплив факторів ризику (такі чинники, як війна, стан повітря, споживання алкоголю, надлишкова вага); стан та ефективність роботи системи охорони здоров'я (рівність і доступність медичних послуг, витрати в системі охорони здоров'я). Досягнення високих якісних показників і покращення здоров'я населення відобразить стрибок України зі **118 рейтингової позиції 188 країн світу до ТОП-60**.
4. **Індекс добробуту** (Legatum Prosperity Index, Лондонський науково-дослідний інститут Legatum Institute): має бути до-

сягнута динаміка, що дасть змогу Україні з **70 рейтингової позиції переміститися до ТОП-30.**

Успішність економіки визначається як наявністю інноваційного потенціалу, так і сформованістю умов для його капіталізації. Друга група мегаіндикаторів оцінює потенційні можливості створення доданої вартості в економіці на інноваційній основі.

Розвиток культури є важливим каталізатором стимулювання творчості та винахідництва людини (креативності), індикатором чого є поява нових ідей. Водночас зовнішнє середовище зумовлює **капіталізацію нових ідей** в інновації. Комплексно й об'єктивно оцінити ефективність зусиль країни з розвитку інновацій дає змогу **Глобальний інноваційний індекс**. Рівень патентної активності обраний як важливий показник моніторингу умов економічної реалізації інноваційного потенціалу.

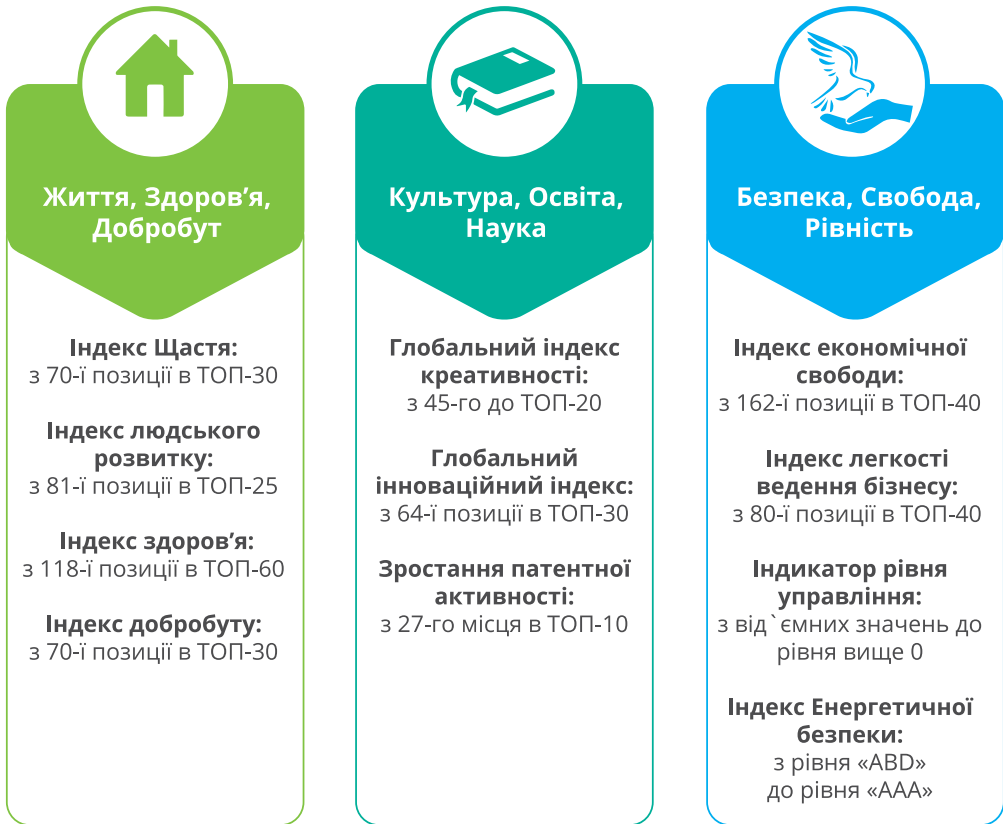
Сформованість компоненти «Культура, освіта, наука» дають змогу відобразити наступні індикатори:

- 1. Глобальний індекс креативності** (Global Creativity Index, Martin Prosperity Institute, Університет Торонто): підвищення рейтингу України з **45 рейтингової позиції до ТОП-20 країн.**
- 2. Глобальний інноваційний індекс** (Global Innovation Index, Школа бізнесу INSEAD, BOIB і Корнельський університет): покращення значень України від **64 рейтингової позиції до ТОП-30 країн світу.**

3. **Зростання патентної активності** (Patent activity, Bloomberg): з 27 місця у світі увійти до ТОП-10 країн – світових лідерів.

Сформованість компоненти «Безпека, свобода, рівність» дають змогу відобразити:

1. Зростання в рейтингу **Світові індикатори рівня управління** (World Governance Indicators, The World Bank Group), який комплексно оцінює ефективність управління; верховенство права, політичну стабільність та відсутність насилля: з від’ємних значень до рівня вище нуля.
2. **Індекс економічної свободи** (Index of Economic Freedom, The Wall Street Journal та The Heritage Foundation): зі 162 рейтингової позиції здійснити амбітний стрибок до ТОП-40 країн світу.
3. **Індекс легкості ведення бізнесу** (Doing Business Index, World Bank): з 80 рейтингової позиції до ТОП-25 країн світу.
4. **Зменшення Індексу Енергетичної трилеми** (Energy Trillema Index, World Energy Council), який оцінює баланс енергетичної безпеки, енергетичний баланс та стан охорони навколишнього середовища: від рівня «ABD» прогресувати до рівня «AAA» (найкращої практики у світі).
5. За сучасних умов країни конкурують одна з одною за залучення творчих людей з підприємницькими талантами, що з посиленням глобалізації дає змогу сформувати якісно інші фінансові потоки. Це відображається в **Індексі глобальної конкурентоспроможності** (The Global Competitiveness Index, World Economic Forum), в якому інтегральне відображення дістали наведені вище індекси та показники (рис. 2.12).

← **Індекс Глобальної конкурентоспроможності:** з 85 рейтингової позиції до ТОП-30 країн світу →

Рисунок 2.12. Індикатори реалізації моделі збалансованого розвитку в Україні
Джерело: авторська розробка.

АМБІТНІСТЬ СТРИБКА ПІДКРЕСЛИТЬ РУХ УКРАЇНИ З 85 МІСЦЯ ДО ТОП-30 КРАЇН СВІТУ ЗА ІНДЕКСОМ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ.

Підсумок Частини II

Розробка моделі збалансованого розвитку України базується на людиноцентричному підході з урахуванням глобальних мегатрендів і цілей тисячоліття, що впливатимуть на глобальну економіку найближчі десятиліття. На основі ідентифікації сильних сторін національної економіки та можливостей України визначено ключову ідею стратегії збалансованого розвитку країни — **побудову нових стратегічних потужностей через посилення існуючого потенціалу.**

Серед існуючих потенційних можливостей головна увага приділяється розвитку якісного людського капіталу та високотехнологічному виробництву з метою досягнення рівня ВВП України в розмірі 20 тис. дол. США на одну особу в довгостроковій перспективі до 2030 р. Визначені горизонти мають стати кількісним орієнтиром та інструментом для контролю за результатами для розробки програм розвитку. Сукупність дій для досягнення визначених горизонтів сформульовано в механізмах, які розкрито в Частині III Доктрини.

Частина III

Механізми
реалізації політики
збалансованого
розвитку

3.1. Пояснення до розробки механізмів

Доктрина збалансованого розвитку «Україна 2030» є науково-обґрунтованою системою принципів та економічних і політичних механізмів збалансованого розвитку людини та суспільства в Україні. Такі принципи й механізми охоплюють усі сфери господарської діяльності: **виробництво, розподіл, обмін, споживання.**

Механізми є сукупністю економічних та політичних дій, спрямованих на досягнення поставлених цілей і завдань збалансованого розвитку через інституційні, нормативно-правові та бюджетні зміни.

Реалізація мети Доктрини полягає у визначенні горизонтів збалансованого розвитку України та механізмів їх досягнення задля підвищення рівня добробуту та якості життя її громадян у довгостроковій перспективі. Головною відмінністю визначення напрямів розбудови в Україні нової соціально-орієнтованої моделі економічного розвитку є людиноцентризм, визнання Людини як найвищої цінності та ефективної реалізації креативного потенціалу нації як головного рушія збалансованого розвитку.

Завдання української влади в короткостроковій перспективі:

1. **Ефективне реагування та превентивні заходи** щодо інтегральних ризиків для України (неефективність державного управління; досягнення критичних показників боргового навантаження; недоступність фінансових та інвестиційних ресурсів через кредитний механізм; критичні масштаби й темпи втрати людського капіталу через неефективний і несправед-

ливий розподіл національного багатства та невідповідність державного управління очікуванням суспільства).

2. **Адаптація до змін попиту в глобальній економіці з одночасним стимулюванням розвитку внутрішнього ринку.**
3. **Створення і розвиток виробництв з високою доданою вартістю в національній економіці.** У всіх секторах економіки необхідні значні інвестиції для технологічної модернізації та підвищення продуктивності праці й ефективності підприємств.
4. **Розбудова сприятливого інституційного середовища на основі ефективної співпраці всіх стейкхолдерів.**
5. **Подолання або суттєве зменшення впливу критичних чинників, які гальмують розвиток національної економіки:**

- **Втрати від військових дій на Сході та окупації Криму** склали до 25 % ВВП, нині цей показник має тенденцію до збільшення.
- **Частка тіньового сектора** національної економіки стабілізувалася на рівні 50–52 %. За умов введення електронного врядування, верховенства права та ефективного і справедливого розподілу національного багатства очікуване значення показника до 2030 р. не має перевищувати середні показники країн ЄС.
- **Масштаби корупції**, що, зокрема, зумовлені тіньовою економікою, нині досягли 14 % ВВП. За умови впровадження системних реформ у 2017–2030 рр. має бути досягнуте прогнозоване значення показника на рівні 4 % ВВП.
- **Недосконала застаріла система пенсійного забезпечення:** за перше півріччя 2016 р. видатки Пенсійного фонду України склали майже 13 % ВВП (у 2015 р. – 13,4 %). За умови послідовного й радикального реформування пенсійної системи з метою переходу від повністю солідарного пенсій-

ного забезпечення I рівня як спадку радянських часів до індивідуальних пенсійних рахунків (II рівень) і повноцінного функціонування недержавних пенсійних фондів (III рівень) пенсійне навантаження на бюджет може очікуватися на рівні 4,8 % ВВП.

- **Обслуговування державного боргу України**, обсяг якого станом на 31 грудня 2016 р. досяг 71 млрд дол. США, що згідно з висновками експертів Світового банку коштуватиме країні 9 млрд дол. США, або майже 10 % її ВВП щороку. Відтак критично важливим є якнайшвидший перегляд чинних умов кредитної угоди для усунення закріпленого на десятки років уперед руйнівного тиску на національну економіку.
- **Енергоємність ВВП України** перевищує середньосвітовий показник і показники розвинених країн. За даними Світового банку, у 2014 р. на створення одного долара світового ВВП (за паритетом купівельної спроможності 2011 р.) витрачалося 0,127 кг нафтового еквівалента, в Україні цей показник у 2,35 рази вище – це 0,298 кг н. е. на один долар ВВП. Показник енергоємності ВВП України до 2030 р. має знизитися до рівня 0,11 кг нафтового еквівалента на один дол. США.

РЕАНІМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ДО 2020 Р. ЗАЛЕЖИТЬ ВІД ШВИДКОСТІ Й ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ ВИЩЕНАЗВАНИХ КРИТИЧНИХ ЧИННИКІВ.

Завдання для України у довгостроковій перспективі до 2030 року:

1. Забезпечення свободи та безпеки в усіх їх виявах і рівнях разом із рівними та вільними можливостями.
2. Забезпечення збалансованого розвитку національної економіки для гідного рівня життя, здоров'я і добробуту кожного громадянина України.
3. Забезпечення освітньої, наукової та культурної реалізації особистості.

Реалізація таких завдань для України уможливлується **за умови переходу до моделі збалансованого розвитку**, що концептуалізує рис. 3.1, виходячи з потреб розвитку національної економіки, а саме:

- високотехнологічних виробництв;
- справедливого розподілу;
- збалансованого обміну та споживання;

спираючись на принципи:

- розумного,
- збалансованого,
- всеохопного зростання;

через:

- знання та інновації;
- ефективне використання ресурсів;
- стимулювання економіки;

використовуючи такі механізми, як:

- суспільний договір;
- розумне врядування;
- мережевізація національної економіки;
- стимулювання економічної активності;
- розвиток креативної економіки;
- ефективна реалізація людського й соціального капіталу;
- диверсифікація фінансового забезпечення;
- стійка інвестиційна безпека.

ЯК НАСЛІДОК, УКРАЇНА ОТРИМАЄ ТАКИЙ ДОВГООЧІКУВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ, ЯК СОЦІАЛЬНА І ТЕРИТОРІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ, ЩО ДАСТЬ ЗМОГУ ДОСЯГТИ ДО 2030 Р. РІВНЯ ВВП 710-750 МЛРД ДОЛ. США ЗА УМОВИ ТЕМПІВ ЩОРІЧНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ВИЩЕ 10% ТА UVЙТИ ДО ТОП-30 КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ КРАЇН СВІТУ.

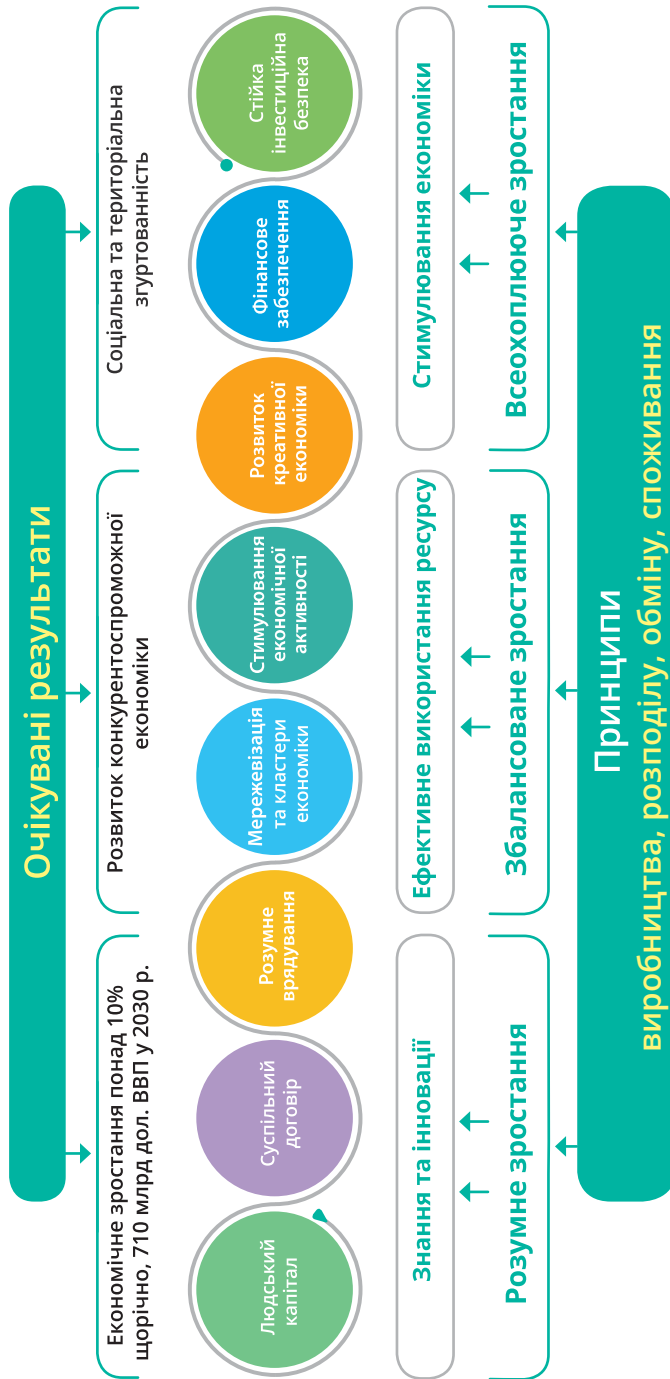

Рисунок 3.1. Схематизація моделі збалансованого розвитку України-2030
Джерело: авторська розробка.

За цією логікою, лише реалізація позитивних сценаріїв розвитку України, запропонованих як українськими, так і міжнародними експертами (сценарій «Збалансований розвиток» за проектом «Форсайт 2016» та сценарій Всесвітнього економічного форуму в Давосі «Початок сприятливого циклу»), можуть призвести до очікуваних результатів.

РЕАЛІЗАЦІЯ НАЗВАНИХ СЦЕНАРІЇВ МАЄ ВІДБУВАТИСЯ ЗА СТРАТЕГІЄЮ «ПОБУДОВИ НОВИХ СТРАТЕГІЧНИХ ПОТУЖНОСТЕЙ ЧЕРЕЗ ПОСИЛЕННЯ ІСНЮЮЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ», ЩО ЗДАТНІ ЗАБЕЗПЕЧИТИ МЕХАНІЗМИ, ЗАПРОПОНОВАНІ У П. 3.2.

3.2. Складові політики збалансованого розвитку

Механізм № 1:

Суспільний договір (рамкові правила, соціальна відповідальність сторін)

Для реалізації позитивних сценаріїв збалансованого розвитку, враховуючи вплив на Україну глобальних мегатрендів, необхідно надати розгорнуті відповіді на запитання:

Що повинна змінити влада?

Як повинна змінюватися влада?

Як повинна змінюватися людина?

Як повинен змінюватися бізнес?

Відповіді на ці запитання перебувають насамперед у площині нового **суспільного договору** – майбутніх рамкових правил з визначенням відповідальності всіх верств української спільноти з метою досягнення консенсусу **між владою, бізнесом і громадянським суспільством** у ключових сферах збалансованого розвитку держави на найближче десятиліття.

В основу нового суспільного договору мають бути покладені **національні інтереси України**, пов'язані, з одного боку, з високим рівнем задоволення базових потреб її громадян і забезпечення гідних стандартів життя, а з іншого — з потребами національної безпеки та розширеного відтворення якісного людського капіталу.

Підтвердженням необхідності нового **суспільного договору** як передумови інноваційного стрибка України є також прогноз Всесвітнього економічного форуму в Давосі, за яким визначено три сценарії розвитку для України, і лише один з них є пози-

тивним; йдеться про сценарій «Початок сприятливого циклу» (рис. 3.2).

Наявність **суспільного договору** як передумови позитивного розвитку подій зумовлює його позиціонування як **Механізму № 1** для реалізації цілей і завдань збалансованого розвитку України.

Визначення:

Суспільний договір (Принципи політичного права) – це добровільна згода кожної окремої особистості на об'єднання у спільноту з метою захисту своїх невід'ємних прав на життя, безпеку, здоров'я, освіти й водночас справедливого розподілу національного багатства і доступу до культурного надбання.

Суспільний договір є нематеріальним виявом національного консенсусу між суспільством, владою та бізнесом, це загальна згода жити за визначеними законами та принципами, які на

Рисунок 3.2. Стратегічний сценарій для України «Початок сприятливого циклу»
 Джерело: Всесвітній економічний форум у Давосі, 2016.

різних етапах розвитку еволюціонують за запитами й очікуваннями суспільства, що знаходить своє відображення в національному законодавстві.

Зміст:

Новий суспільний договір є відповіддю вимогам зміни природи влади та її функцій в умовах глобалізації та інтеграційних процесів.

Зміни функції влади, за новим суспільним договором, полягають у тому, що **державні інституції мають стати сервісом** для забезпечення невід'ємних прав громадян на життя, свободу, безпеку, верховенство права, справедливий розподіл національного багатства, рівноправний доступ до знань, науки, медичного обслуговування та культурного надбання, на розумне врядування для забезпечення сприятливого для людини життєвого простору. **Кожна зі сторін має певні чіткі зобов'язання.**

Зобов'язання влади:

- визнання права громадян на здійснення суспільного контролю за діяльністю владних органів;
- забезпечення невід'ємних прав громадян на гідне життя, свободу та безпеку особистості, верховенства права, справедливий розподіл національного багатства, рівний доступ до освіти, науки, медичного обслуговування та культурного надбання;
- забезпечення права громадян на розумне врядування та створення сприятливого для людини життєвого простору;
- виконання сервісних функцій з обслуговування потреб бізнесу, його підтримка у стратегічних секторах економіки, створення сприятливого бізнес-середовища, надання пріоритету в державних закупівлях та підтримка експортної діяльності з урахуванням національних інтересів.

Зобов'язання громадянина:

- добросовісне виконання своїх професійних і громадянських обов'язків;
- додержання кодексу цивілізованого співіснування у країні;
- здійснення усвідомленої й активної діяльності в інтересах країни;
- самоорганізація й самоврядування вільних індивідів на основі групових інтересів;
- участь у політичному житті держави;
- здійснення суспільного контролю за діяльністю влади та дотриманням законодавства.

Зобов'язання бізнесу:

- мобілізація власних ресурсів для забезпечення національних інтересів держави;
- забезпечення прозорості бізнес-діяльності та аудиторських звітів;
- деофшоризація бізнесу та повернення капіталів з-за кордону;
- створення високотехнологічних виробництв і нових робочих місць;
- реалізація принципів корпоративної соціальної відповідальності та сплата соціальної ренти.

ПРИНЦИПИ СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ:

- **спільність** індивідуальних, колективних, державних і суспільних інтересів на базі національної ідеї;
- **інтеграція** зусиль держави та бізнесу в забезпеченні збалансованого розвитку через державно-приватне партнерство;
- **верховенство права** (об'єктивність і непідкупність правосуддя, рівність кожного перед законом);
- **публічність та прозорість** – політичні та державні еліти мають усвідомити, що вони діють виключно на благо суспільства і в інтересах держави, ведуть відкрито свою діяльність стосовно

партнерів, держави, колективу, а також надають необхідну інформацію органам контролю, ЗМІ, суспільству;

- **всезагальна участь і персональна відповідальність кожного** громадянина за реалізацію суспільного договору – усі громадяни прямо або побічно за допомогою легітимних інститутів беруть участь у політичному житті та державному управлінні;
- **патріотизм і толерантність** – нормою суспільної поведінки кожного громадянина має бути віддане служіння своїй нації та державі;
- **свобода інформації**, її повнота й доступне надання всім, хто в ній зацікавлений;
- **узгодженість** діяльності інститутів державної влади та управління у відповідності до потреб, запитів та очікувань громадян;
- **професіоналізм** як вимір соціальної конкурентоспроможності передбачає кваліфіковане та компетентне виконання всіма членами суспільства своїх зобов'язань;
- **результативність та ефективність** задля максимально повного задоволення потреб усіх учасників взаємодії у процесі досягнення цілей, що має кількісний та якісний вимір;
- **соціальна справедливість** у забезпеченні рівності прав і можливостей щодо поліпшення добробуту всіх громадян, справедливий розподіл національного багатства;
- **стратегічне бачення** – у своєму функціонуванні політики і громадськості виходять із довгострокових цілей і пріоритетів розвитку особистості та соціуму, чітко уявляють заходи, необхідні для їх реалізації.

ДІЯ СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ ЗНАХОДИТЬ СВОЄ ВТІЛЕННЯ В КОНСТИТУЦІЇ ІСНУЮЧОГО УСТРОЮ ТА В ЕТИЧНИХ ПРИНЦИПАХ ДІЯЛЬНОСТІ ВСІХ ГІЛОК ВЛАДИ, ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА В СОЦІАЛЬНІЙ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА. ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ВСІХ ГІЛОК ВЛАДИ ЗАКЛАДЕНІ В КОНЦЕПТІ РОЗУМНОГО ВРЯДУВАННЯ (GOOD GOVERNANCE), ВПРОВАДЖЕННЯ ЯКОГО ВИЗНАЧЕНО МЕХАНІЗМОМ № 2 ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.

Механізм № 2: Зміна парадигми державного управління – впровадження принципу розумного врядування (Good Governance)

Українське суспільство двічі продемонструвало свою незгоду щодо збереження системи, в якій держава є механізмом для збагачення правлячого політичного класу на основі перерозподілу національного багатства за партійними принципами. Революція Гідності наочно продемонструвала прагнення українського суспільства та ставлення до політики як справи не особистої, а публічної, підзвітної громадськості й відкритої до її участі у процесах державного управління.

Сучасна концепція *Good Governance*, що є домінуючою в розвинених країнах світу, ґрунтується на необхідності **демократії залучення** в новому інформаційному суспільстві, де успіх управління визначається рівнем та якістю комунікацій громадян і держави в міжособистісному, соціально-груповому, регіональному, міжнародному масштабах.

За сучасних умов ні держава окремо, ні громадянське суспільство без держави не здатні створювати дієві механізми розв'язання суспільних проблем. І держава, і громадянське суспільство стають більш проникними, розподіл обов'язків між урядовими та неурядовими установами щоразу розпочинається з консультацій із зацікавленими сторонами.

У межах *Good Governance* державне й муніципальне управління розгортається через:

- взаємодію;
- співучасть;
- співробітництво.

Визначення:

Відповідно до трактування Програми розвитку ООН (ПРООН), **GOOD GOVERNANCE – ЦЕ «ПРАКТИКА ЕКОНОМІЧНОГО, ПОЛІТИЧНОГО ТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗДІЙСНЕННЯ ВЛАДИ НА ВСІХ РІВНЯХ». ЦЕ ПОНЯТТЯ ОБ'ЄДНУЄ «МЕХАНІЗМИ, ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ, В ЯКИХ ГРОМАДЯНИ ТА ЇХ ГРУПИ ВИСЛОВЛЮЮТЬ ВЛАСНІ ІНТЕРЕСИ, РЕАЛІЗУЮТЬ СВОЇ ЗАКОННІ ПРАВА, ВИКОНУЮТЬ ОBOB'ЯЗКИ Й БАЛАНСУЮТЬ МІЖ ВІДМІННОСТЯМИ».**

Доктрина збалансованого розвитку «Україна 2030» перекладає концепт Good Governance як концепт *розумного врядування*.

Зміст:

Зміна парадигми управління полягає в *новому розумінні сутності й цілей державного управління як сервісу*, де громадяни є користувачами послуг, а державні чиновники – це менеджери, комунікація між ними здійснюється переважно через механізми електронного врядування.

Зміна парадигми управління полягає також у зміні *процесу комунікації* між владою та суспільством, під час якого встановлюються цілі, пріоритети, віднаходяться форми, методи і процедури досягнення мети та, відповідно, знижуються трансакційні витрати, на які витрачається лівова частка бюджетних коштів (до 30 %).

Політика відокремлюється від адміністрування у процесах державного управління, центри ухвалення політичних рішень (міністерства), як стратегічні органи, функціонально й організаційно відокремлюються і стають автономними від центрів їх виконання (агенцій, служб, центрів, інших відомств).

Після здійснення вищезазначених кроків досягаються очікуванні результати, а саме:

- мінімізація бюрократизму;

- усунення корпоративізму;
- унеможливлення корупції;
- відкритість стосовно суспільства;
- прозорість в ухваленні рішень;
- підвищення конкурентоспроможності країни.

Досягнення очікуваних результатів призводить до успішної реалізації оптимістичних сценаріїв збалансованого розвитку.

Водночас державна політика виробляє запобіжники у вигляді державної політики у сферах охорони здоров'я, освіти, збереження культурного надбання нації з метою забезпечення невід'ємних прав громадян, визначених у Загальній декларації прав людини.

За концепцією розумного врядування та рекомендаціями Декларації G20 в Ганчжоу (вересень 2016 р.), абстрактні схеми, моделі та конструкції, що пропонують універсальні для всіх держав алгоритми політико-адміністративних реформ, вважаються застарілими. **Уряд кожної країни самостійно формує моделі своїх політик, з дотриманням принципів розумного врядування у власній практиці.**

Принципи розумного врядування згідно з визначеннями Ради Європи:

Принципи Європейської стратегії інновацій та розумного врядування є перевіреними практикою механізмами, які дають змогу уникнути більшості ризиків і забезпечити ділову досконалість урядового управління за реалій ХХІ ст. шляхом залучення до ухвалення й реалізації рішень і політик усіх зацікавлених сторін.

Принцип «Чесне проведення виборів, представництво та участь»:

- Вибори мають проводитись відкрито та чесно відповідно до міжнародних стандартів і національного законодавства та без фальсифікацій.

- Громадяни мають перебувати в центрі суспільного життя, зокрема на місцевому рівні.
- Усім чоловікам і жінкам має бути забезпечено рівне право голосу у процесі ухвалення рішень. Така широка участь базується на свободі висловлення, зібрань та об'єднань громадян.
- Усі голоси, включаючи голоси представників найменш захищених груп населення, має бути враховано у процесі ухвалення рішень, зокрема з питань розподілу ресурсів.
- Схвалення найбільш важливих рішень передбачає досягнення широкого консенсусу та врахування інтересів усієї громади.
- Рішення ухвалюються відповідно до волі більшості громадян, водночас права та законні інтереси меншості також мають бути враховані.

Принцип «Зворотній зв'язок»:

- Цілі, правила та процедури мають бути адаптовані відповідно до очікувань і потреб громадян.
- Мають бути забезпечені високі стандарти в наданні комунальних послуг. Водночас побажання та скарги громадян мають бути розглянуті та враховані в розумні терміни.

Принцип «Дієвість та ефективність»:

- Результати мають відповідати поставленим цілям.
- Має забезпечуватись оптимальне використання наявних ресурсів.
- Використання систем управління, які мають сприяти оцінюванню якості задля підвищення ефективності послуг.
- Має забезпечуватися проведення регулярного аудиту з метою вдосконалення діяльності відповідних органів влади.

Принцип «Відкритість та прозорість»:

- Рішення мають прийматись і впроваджуватись відповідно до встановлених правил і порядку.

- Доступ громадян до інформації має забезпечуватись відповідно до норм законодавства.
- Інформація щодо рішень, впровадження політик та досягнутих результатів має бути доступною для громад задля забезпечення належної підтримки діяльності органів місцевого самоврядування.

Принцип «Верховенство права»:

- Органи самоврядування мають виконувати рішення суду (відповідно до чинного законодавства).
- Правила діяльності мають бути схвалені та впроваджені відповідно до процедур, встановлених законодавством.

Принцип «Етична поведінка»:

- Суспільне благо має переважати над особистими інтересами.
- Мають бути забезпечені ефективні заходи попередження та боротьби з будь-якими виявами корупції.
- Випадки конфлікту інтересів мають бути оприлюднені своєчасно, а залучені до конфлікту особи мають утримуватись від участі в ухваленні відповідних рішень.

Принцип «Компетентність і спроможність»:

- Професійні навички обраних посадових осіб мають постійно вдосконалюватися для покращення результативності їхньої діяльності.
- Службовці мають мотивуватись до постійного самовдосконалення.
- Має бути розроблено практичні рекомендації та процедури з метою перетворення навичок у спроможність та досягнення кращих результатів у повсякденній діяльності.

Принцип «Інновації та відкритість до змін»:

- Має бути забезпечено пошук нових більш ефективних шляхів для вирішення існуючих проблем. При цьому перевага має надаватись більш досконалим методам надання послуг.
- Має бути забезпечена готовність упроваджувати нові програми (технології), вивчати прогресивний досвід інших країн (органів влади).
- Мають бути створені сприятливі умови для реалізації змін з метою досягнення більш якісних результатів.

Принцип «Збалансованість і довгострокове планування»:

- Чинними політиками мають бути враховані інтереси майбутніх поколінь.
- Мають бути враховані елементи сталого розвитку громад для того, щоб не залишати вирішення проблем екологічного, структурного, фінансового, економічного або соціального походження майбутнім поколінням.
- Має забезпечуватись широка та довгострокова перспектива щодо майбутнього розвитку громади та розуміння потреб такого розвитку.
- Має бути забезпечене розуміння історичних, культурних, соціальних та інших факторів, які визначають принцип сталого розвитку.

Принцип «Надійний фінансовий менеджмент»:

- Ціна має не перевищувати реальну вартість послуг та зменшувати попит, зокрема на необхідні комунальні послуги.
- В управлінні фінансами має забезпечуватись раціональність, включаючи отримання та використання кредитів, оцінку ресурсів, доходи, резервні кошти тощо.
- Має забезпечуватись багаторічне та щорічне бюджетне планування із залученням представників громадськості.
- Ризики мають ретельно оцінюватись та управлятись, зокрема шляхом оприлюднення загальних звітів, використовуючи принципи державно-приватного партнерства.

- Влада має брати участь в організації міжмуніципального співробітництва з чесним розподілом витрат та доходів, скороченням ризиків (упровадження системи вирівнювання, розподіл спільних ризиків тощо).

Принцип «Права людини, культурна різноманітність та соціальне вирівнювання»:

- У межах повноважень органів місцевого самоврядування має бути забезпечено повагу, захист прав людини, а також забезпечено боротьбу з будь-якими проявами дискримінації.
- Культурна різноманітність має розглядатись як перевага. Діяльність органів місцевого самоврядування має бути спрямована на залучення всіх мешканців до участі в суспільно-політичному житті на місцевому рівні, їх тісну ідентифікацію з громадою.
- Мають бути забезпечені заходи, спрямовані на соціальне вирівнювання та активізацію участі в суспільно-політичному житті представників найменш захищених соціальних груп населення.
- Має бути забезпечений доступ до основних послуг, насамперед для найменш захищених груп населення.

Принцип «Підзвітність»:

- Усі відповідальні особи, разом та індивідуально, мають нести відповідальність за свої дії.
- Має забезпечуватись інформування та пояснення рішень, які ухвалюються владою.
- Мають бути забезпечені ефективні заходи протидії неефективному управлінню та порушенню прав громадян окремими представниками влади.

Урядові особи мають бути не просто кваліфікованими, вони повинні невпинно підвищувати власний фаховий рівень, бути готовими до інновацій і змін, повинні відповідати вимогам сучасних етичних норм, притаманних демократичним країнам.

За умов формування нового суспільного договору та реформування державного управління відповідно до концепту розумного врядування Україна створить у короткостроковій перспективі надійну політико-правову базу та дійде суспільного консенсусу для збалансованого розвитку в довгостроковій перспективі 2030 року.

ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ: «ЯК МАЄ ЗМІНИТИСЯ ВЛАДА?», «ЩО МАЄ ЗМІНЮВАТИ ВЛАДА?», «ЯК МАЄ ЗМІНИТИСЯ ЛЮДИНА?», «ЯК МАЄ ЗМІНИТИСЯ БІЗНЕС?»

Нова парадигма управління передбачає зміну головних принципів взаємодії влади, суспільства та бізнесу, висуваючи вимоги щодо трансформації кожного з учасників.

Для забезпечення гідного рівня життя, здоров'я та добробуту важливо дотримуватися ощадливості, зваженості й послідовності в ухваленні та реалізації рішень, ставитися відповідально до власного здоров'я.

Нові принципи взаємодії влади, бізнесу й суспільства у досягненні цілей збалансованого розвитку за **компонентою «Життя, здоров'я, добробут»** представлено на **рис. 3.3**.

Успішність реалізації визначених Доктриною горизонтів збалансованого розвитку **за компонентою «Життя, здоров'я, добробут»** оцінюватиметься на основі інструментарію індексів, систематизованих у п. 2.5 другої частини Доктрини. Ці індекси за своєю сутністю є ключовими показниками ефективності (**Key Performance Indicators, KPI**) та слугуватимуть системою оцінювання у визначенні рівнів досягнення стратегічних цілей.

Досягнення високих рівнів інноваційної сприйнятливості національної економіки розпочинається з освіченої та культурної людини, яка є допитливою і вмотивованою до творчих рішень. Управління спільнотою таких людей можливо тільки на умовах

партнерства, консенсусних домовленостей, що вимагає від влади та бізнесу практичного впровадження нових принципів менеджменту. Нові принципи взаємодії влади, бізнесу й суспільства в досягненні цілей збалансованого розвитку за **компонентою «Культура, освіта, наука»** подано на рис. 3.4.

Успішність реалізації визначених Доктриною горизонтів збалансованого розвитку за **компонентою «Культура, освіта, наука»** можна оцінити прогресом країни у відповідних рейтингах за індексами п. 2.5, які за своєю суттю є ключовими показниками ефективності (*KPI*).

Забезпечення свободи та безпеки в усіх їх проявах та рівнях разом із рівними та вільними можливостями вимагає розбудови простору довіри й відповідальності, де кожен з учасників має бути чесним і проактивним. Передбачуваність, послідовність і неперервність дій породжують довіру в суспільстві. Лише в середовищі довіри і свободи максимально повно розкривається творчий потенціал особистості, активізуючи розвиток економіки.

Нові принципи взаємодії влади, бізнесу й суспільства в досягненні цілей збалансованого розвитку за **компонентою «Свобода, рівність, безпека»** представлено на рис. 3.5.

Успішність реалізації визначених Доктриною горизонтів збалансованого розвитку за **компонентою «Свобода, рівність, безпека»** засвідчить прогрес України у відповідних рейтингах, наведених у п. 2.5.

**ОДНОЧАСНІСТЬ ЗМІН НА ВСІХ РІВНЯХ, ЗМІНА ПРИРОДИ
ВЛАДИ, ЗМІНА ЗМІСТУ ВЛАДИ, БІЗНЕСУ ТА СОЦІУМУ
ЗАБЕЗПЕЧАТЬ ВІДСУТНІСТЬ РОЗРИВІВ У ВЗАЄМОДІЇ МІЖ
ВЛАДОЮ, БІЗНЕСОМ ТА ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ
І ЦІЛЕСПРЯМУЮТЬ НАЯВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КРАЇНИ НА
РОЗБУДОВУ СТРАТЕГІЧНИХ ПОТУЖНОСТЕЙ.**

Рисунок 3.3. Загальні принципи взаємодії влади, бізнесу і суспільства в досягненні цілей збалансованого розвитку за компонентом «Життя, здоров'я, добробут»

Джерело: авторська розробка.

Рисунок 3.4. Загальні принципи взаємодії влади, бізнесу і суспільства в досягненні цілей збалансованого розвитку за компонентою «Культура, освіта, наука»

Джерело: авторська розробка.

Рисунок 3.5. Загальні принципи взаємодії влади, бізнесу й суспільства в досягненні цілей збалансованого розвитку за компонентою «Свобода, рівність, безпека»

Джерело: авторська розробка.

Будь-яка затримка буде лише поглиблювати викривлення структури й розбалансування національної економіки і додавати дестабілізації суспільства.

Механізм № 3: Структурна модернізація національної економіки за мережевим принципом

Радикальна оптимізація світового виробництва з переміщенням певних його ланок у країни з нижчими витратами призводить до формування глобальних мереж виробництва і торгівлі.

Експерти Світової організації торгівлі довели позитивну залежність між участю у глобальних ланцюгах доданої вартості та темпами економічного зростання:

- 30 найбільш інтегрованих до глобальних ланцюгів країн, що розвиваються, за останні два десятиріччя мали середній темп економічного зростання на рівні 3,3 %;
- 30 країн, які були мінімально інтегровані в ці процеси, зростали щорічно в середньому на 0,7 %.

Такі процеси будуть і надалі поглиблюватись, а поступова лібералізація торгівлі усуватиме адміністративні й бюрократичні перепони руху товарів, надалі спрощуючи участь у глобальних мережах виробництва товарів і комплектуючих та надання послуг.

ЗДАТНІСТЬ КРАЇНИ БРАТИ УЧАСТЬ У СВІТОВИХ МЕРЕЖАХ ВИРОБНИЦТВА ТА ТОРГІВЛІ, ОТРИМУЮЧИ ВІД ЦЬОГО ВИГОДИ, ЗАЛЕЖИТЬ ВІД ЇЇ ЗАЛУЧЕННЯ У ЛАНЦЮГИ СТВОРЕННЯ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ – МЕРЕЖЕВІЗАЦІЇ.

Зміст:

- **Структурні зміни** через максимальне спрощення адміністрування та організацію відповідної сучасної інфраструктури та інститутів, які заохочують участь у глобальних мережах; підвищення якості освіти і кваліфікації людських ресурсів; усунення транскордонних перешкод для трансферу знань, технологій, руху товарів.
- **Нормативно-правові зміни** щодо забезпечення функціонування ефективної системи захисту прав інтелектуальної власності та стимулювання комерціалізації її об'єктів.

Найвагоміші трансформації у сучасному життєвому циклі товарів чи послуг, насамперед високотехнологічних, зумовили **перехід до моделі «відкритих інновацій»**. Відтак процеси відтворення наукових і технічних знань, перетворення сировини у кінцевий продукт або надання послуг, після сервісу продажу з використанням низки засобів утворюють складні глобальні ланцюги створення доданої вартості та об'єктивізують прискорення інтеграції світової економіки за мережевим принципом, що втілюється через:

- Економічну свободу.
- Легкість ведення бізнесу.
- Ефективну правову систему.
- Електронне врядування.
- Інноваційну спроможність.
- Інфраструктурну забезпеченість.
- Цифрову доступність.
- Охоплення населення якісною освітою.
- Персональну забезпеченість ІКТ.
- Найширше використання ІКТ бізнесом.

КЛЮЧОВИМ ІНТЕГРАТОРОМ ГЛОБАЛЬНИХ МЕРЕЖ Є ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В УСІХ ПРОЦЕСАХ: ВІД НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І РОЗРОБОК, ЛОГІСТИКИ Й МАРКЕТИНГУ ДО УПРАВЛІННЯ.

Можливість залучення суб'єктів господарювання до глобальних мереж зумовлюють наступні чинники:

- 1) якість бізнес-середовища;
- 2) рівень політичного та економічного ризиків;
- 3) нормативно-правові та податкові регулятори;
- 4) розвиток технологій;
- 5) вартість та швидкість логістичних операцій;
- 6) якість цифрової передачі даних.

КЛЮЧОВИМ КОНЦЕПТОМ ЗРОСТАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В МЕРЕЖАХ Є КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД.

Визначення:

Кластер, у сучасному розумінні, являє собою організаційно оформлену локально інтегровану мережу взаємозацікавлених у співробітництві та використанні його результатів юридично незалежних суб'єктів у певній сфері діяльності з координацією дій та програм розвитку в межах чітко визначеної стратегії.

За умов загострення боротьби за глобальне лідерство у забезпеченні конкурентного статусу окремих регіонів і країн провідна роль переходить до кластерів. **Світові кластери** формують консolidовані висококонкурентні мережі, діяльність яких спрямована на задоволення глобального попиту на товари та послуги на основі використання сучасних новітніх технологій, нових можливостей мобільності людського та соціального капіталів.

Переваги кластерів у моделі збалансованого розвитку:

- 1) надзвичайно висока мотиваційна, ресурсна, функціонально консolidована суб'єктність;
- 2) спрямованість діяльності на формування й задоволення попиту глобального ринку (ефект глобального масштабу);

- 3) гнучкість реагування на кон'юнктуру шляхом використання проривних технологій в обраних сегментах;
- 4) стратегічна значимість та ефективність програм і проектів;
- 5) глобальна мережева відкритість з ефективними механізмами організаційно-структурного саморозвитку завдяки власному креативному менеджменту;
- 6) територіальне концентрування суб'єктів навколо однієї продуманої спеціалізації.

Очікувані результати:

- розвиток внутрішнього ринку і внутрішнього споживання;
- зростання експорту;
- зростання конкурентоспроможності підприємств та їх продукції.

Нині ЄС розглядає кластери як головне джерело конкурентних переваг у глобальній економіці.

Інструментарій реалізації кластерної політики:

- розгалужена мережа фондів;
- проекти транскордонного співробітництва;
- кластерні програми та ініціативи на національному й регіональному рівнях;
- цільові гранти, пільги, преференції;
- експертні центри;
- пункти досконалості кластерного менеджменту;
- платформи державної підтримки та співпраці.

Стратегічні пріоритети кластерної політики для України:

- створення національних кластерів у високотехнологічних видах економічної діяльності, зокрема у сферах ІКТ, енергетичному секторі та секторі екологічно чистих технологій, біотехнологій, адитивного виробництва, аграрного сектора, машино- та літакобудування, вищої освіти та науки;

- забезпечення законодавчої, організаційної та інформаційної підтримки на таких рівнях:
- міжнародному – залучення до європейських програм, міжнародних організацій і фондів;
- національному – шляхом реалізації кластерних програм, стимулювання досліджень і розробок (ДіР), пріоритетних інвестиційних проектів у кластерах;
- регіональному – на засадах взаємодії між органами державної влади і місцевого самоврядування, бізнесом і науково-освітніми установами на основі принципів державно-приватного партнерства та відкритих інновацій;
- стимулювання розвитку кластерів світового рівня для диверсифікації міжнародного партнерства й співробітництва; посилення міжнародного співробітництва через участь у міжнародних програмах і проектах (Interreg 4; Cosme; Horizon 2020).

ВИХОДЯЧИ ІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ, ВИЗНАЧЕНИХ ПРІОРИТЕТІВ, ГОРИЗОНТІВ І ПЕРСПЕКТИВ У МІЖНАРОДНОМУ ПОДІЛІ ПРАЦІ, В УКРАЇНІ МОЖУТЬ БУТИ СФОРМОВАНІ ТАКІ КЛАСТЕРИ (РИС. 3.6).

Конкурентоспроможність країни все менше визначається лише наявністю інтегрованої промисловості із замкненим циклом.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ У СУЧАСНОМУ РОЗВИНЕНОМУ СВІТІ ВИЗНАЧАЄТЬСЯ ЗДАТНІСТЮ ІДЕНТИФІКУВАТИ ДЛЯ СЕБЕ КРАЩІ ПОЗИЦІЇ В ЛАНЦЮГАХ СТВОРЕННЯ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ.

Відтак конкурентоспроможність може визначатись на трьох рівнях:

- **перший рівень** – спроможність приєднатися до мережі;
- **другий рівень** – здатність залишатися у мережі;
- **третій рівень** – спроможність рухатися вгору в ланцюзі створення доданої вартості.

Рисунок 3.6. Існуючі та перспективні кластери національної економіки
Джерело: авторська розробка.

Участь країни у світових мережах виробництва та торгівлі є лише засобом досягнення стратегічної мети. Стратегічна мета такої участі полягає у відповіді на наступне питання: «які обсяги доданої вартості здатна країна отримати від участі в мережах за показниками:

- створення нових робочих місць,
- зростання доходів її громадян,
- розповсюдження новітніх технологій,
- темпів збалансованого розвитку?»

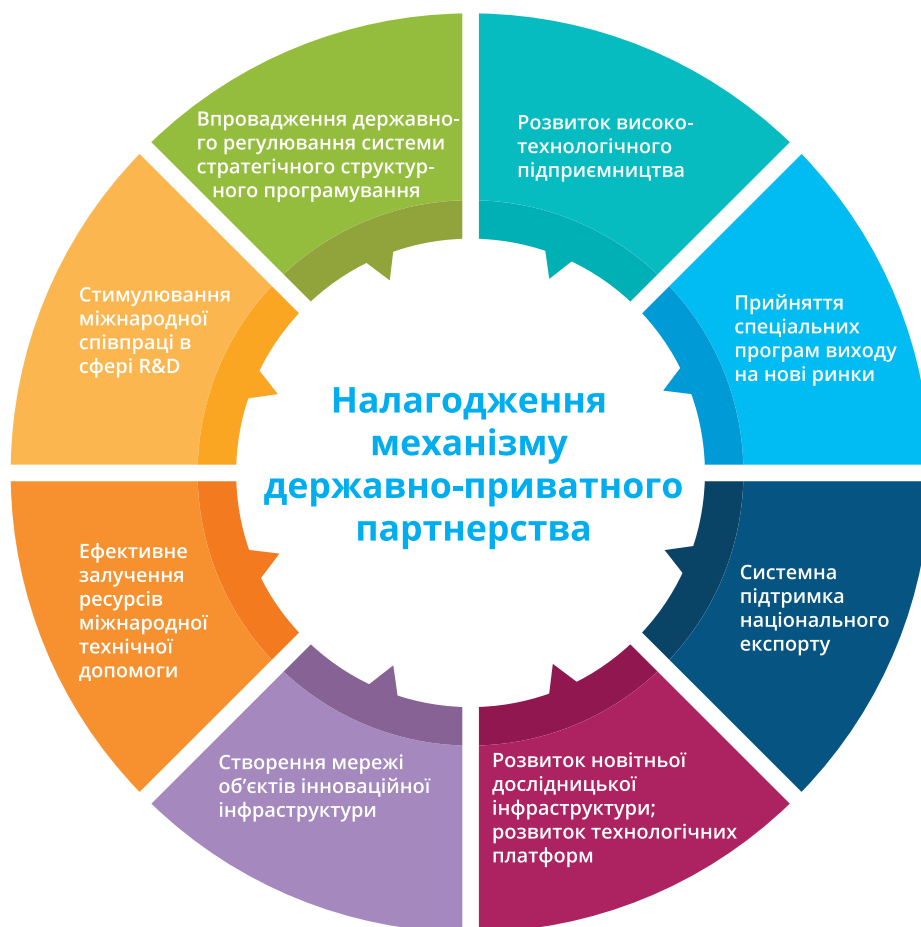

Рисунок 3.7. Система формування і реалізації політики мережевізації в Україні
 Джерело: авторська розробка.

Для формування і реалізації політики мережевізації в Україні необхідна система наступних заходів (див. рис. 3.7).

Таким чином, стратегічними можливостями для модернізації існуючих потужностей може стати розвиток уже створених і поява нових перспективних у глобальному масштабі кластерів, зокрема ІКТ, освітнього кластеру, кластеру креативних індустрій. Для реалізації політики мережевізації передбачається система заходів, що потребує використання головної конкурентної переваги України – наявного людського капіталу. При цьому якість людського капіталу при переході до моделі збалансованого розвитку стає вирішальним чинником модернізації національної економіки на мережевій основі.

Механізм № 4: Стимулювання економічної активності та розвитку внутрішнього ринку

Ступінь взаємозв'язку між процесами демократизації суспільства й економічним прогресом виявляється через вплив політичного середовища країни на її національну економіку. Політичний фактор є вирішальним в успішності реформ, а їх залежність від політичної орієнтації населення переконливо доводить, що реформи мають базуватися на консенсусі економічних інтересів усіх членів суспільства, а також ініціюватися зсередини, а не насаджуватися згори.

Інституційні та нормативно-правові зміни

1. Демоніполізація та формування конкурентного середовища

Відокремлення великого бізнесу від влади (деолігархізація):

- реальне розмежування державної діяльності й бізнесу в межах чинного законодавства;

- запровадження сплати соціальної ренти тими особами, чистий розмір активів яких перевищує один млн дол. США, у розмірі 10 % при декларуванні ними своїх активів та без амністії за минулі фінансові зловживання чи корупційні дії;
- запровадження соціальної ренти на надприбутки бізнес-структур;
- зняття на період до 2020 р. усіх організаційних, фінансових, адміністративних бар'єрів для малого й середнього бізнесу;
- усебічна державна підтримка доступу малого й середнього бізнесу до міжнародних ринків;
- налагодження реального кредитування малого й середнього бізнесу на доступних і вигідних умовах;
- інформаційна, кадрова, консалтингова, правова та фінансова підтримка малого й середнього бізнесу з боку держави, великого бізнесу та міжнародних організацій і структур;
- скасування зайвих, застарілих і дублюючих регулювань, скасування чи передача до приватного сектора неефективно здійснюваних або невластивих державі функцій;
- розвиток інструментів гарантування кредитів малих і середніх компаній з надійними бізнес-планами;
- розвиток інститутів венчурного інвестування зі стимулюванням і сприянням участі приватного сектора як джерела фінансування малого й середнього інноваційного бізнесу, зокрема через запровадження інституту «молоде інноваційне підприємство».

2. Детінізація економічної діяльності

Антикорупційні заходи:

- впровадження моделі відкритого електронного уряду;
- фронтальне застосування практики публічних тендерних процедур у системі державних закупівель із запровадженням чітких кваліфікаційних вимог до компаній – учасників тендерів;

- реформування прокуратури, судової і правоохоронної системи на засадах принципу невідворотності покарання за правопорушення;
- приєднання України до спільної транзитної системи ЄС через упровадження загальноєвропейської комп'ютеризованої системи управління транзитними вантажами (NCTS – New Computerized Transit System), повний запуск «єдиного вікна»;
- розроблення і втілення системи заходів повернення з-за кордону коштів та активів, отриманих злочинним шляхом унаслідок операцій з легалізації (відмивання) коштів;
- розбудова системи автоматичного обміну інформацією з митними службами іноземних держав, поширення інтегрованого управління кордонами на всі пункти пропуску.

Податкові інструменти:

- **послаблення податкового навантаження на бізнес**, насамперед малий і середній, через радикальне зменшення кількості обов'язкових платежів і запровадження податкових пільг;
- **оптимізація механізму повернення податку на додану вартість (ПДВ)** через запровадження системи електронного адміністрування ПДВ;
- **зменшення єдиного соціального внеску (ЄСВ)** від 22 % до 15 % шляхом внесення змін до Закону України про державний бюджет з метою послаблення податкового навантаження на фонд оплати праці;
- **запровадження кримінальної відповідальності** за використання тіньових податкових схем та наймання працівників без укладання трудових угод;
- **легалізація діяльності бізнес-структур та їхніх реальних доходів** шляхом зниження ставок оподаткування та разової податкової амністії у формі так званої нульової декларації з подальшим застосуванням непрямих методів контролю відповідності доходів і витрат фізичних осіб та їх поширен-

ням на всіх українських громадян після успішної апробації на прикладі державних службовців та працівників правоохоронної й судової систем;

- **запровадження модифікованої моделі** податку на виведений капітал з повним звільненням від оподаткування реінвестованого прибутку для невеликих платників;
- **стимулювання переходу суб'єктів господарювання зі спрощеної системи оподаткування на загальну** з віднесенням до умовно розподіленого прибутку платежів на спрощенців.

3. Структурні зміни

Вищеназвані інституційні та нормативно-правові зміни мають бути закріплені структурними змінами національної економіки (Частина II Доктрини). Відтак складовою економічної політики має стати селективна підтримка розвитку пріоритетних видів економічної діяльності, визначених на основі матриці БКГ (рис. 2.9).

Основою сучасної національної економіки є група видів економічної діяльності «**поточні лідери**», у її складі **сільське господарство** і **харчова промисловість**, а також **металургійна промисловість**. Державі важливо забезпечити умови для їх розвитку, а саме: макроекономічну стабільність, прозору та легку в адмініструванні податкову систему, спрощення процедур укладання міжнародних угод, захист від недобросовісної конкуренції. У таких галузях, як, наприклад, металургія, держава має **сприяти технологічній модернізації виробництва** для підвищення його енергоефективності та конкурентоспроможності.

У складі групи «**проблемні сфери**» – гірниче **видобування**, **теплоенергетика**, **виробництво автотранспортних засобів**, а також легка промисловість – ті галузі, які нині не генерують високої доданої вартості, водночас мають значний потенціал

внутрішнього попиту, відтак **мають бути підсиленими задля розвитку внутрішнього ринку на інноваційній основі.**

Для гірничого видобування є притаманними: низькі темпи зростання і критичні показники зношеності основних засобів, що потенційно загрожує високою аварійністю виробництва і навіть техногенними катастрофами; низька додана вартість продукції; значні обсяги субсидювання та необґрунтоване отримання надприбутків за рахунок перерозподілу природної ренти.

Частка цих видів економічної діяльності з часом має зменшуватися. Відтак економічна роль держави у вирішенні проблем їх розвитку має полягати в **«соціальному інвестуванні»**, за якого держава має забезпечити безболісне закриття підприємств і перекваліфікацію працівників для їх подальшого працевлаштування в більш прибуткових видах економічної діяльності.

Загалом для видів економічної діяльності **«поточні лідери» та «проблемні сфери»**, яким притаманні низькі рівні генерування доданої вартості (металургійна, хімічна промисловість, виробництво будівельних матеріалів), **пріоритетні заходи полягають в оптимізації витрат, прийнятті планів зниження енерго- та ресурсоемності через впровадження європейських енергетичних та екологічних стандартів з відповідним фінансуванням**, а також у формуванні інвестиційних програм для оновлення обладнання та бізнес-процесів, навчання персоналу й завдяки цьому розширенні ринків збуту та освоєнні нових ринків.

Пріоритетом селективної державної підтримки має стати група **«стратегічні лідери»**. Це види економічної діяльності, що формують **унікальні інноваційні сектори**, їх вирізняє генерування високої доданої вартості, залучення висококваліфікованих фахівців, вони мають значний потенціал отримання ринків

і здатні забезпечити амбітний інноваційний стрибок України в її майбутньому розвитку, наблизивши до високотехнологічних економік світу. Водночас ці види економічної діяльності **потребують значних обсягів інвестицій за умови високих ризиків.**

Економічна роль держави в розвитку групи **«стратегічні лідери»** має бути ключовою й реалізовуватись через **ефективне поєднання інструментів державного фінансування** (інституційне і проектне фінансування) і державного стимулювання (податкове стимулювання, пільгове кредитування, гарантування позик за допомогою існуючих і новостворених інституцій).

Важливим об'єктом державного регулювання є також група **«потенційні лідери»**, яку формують **фармацевтика, виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, а також інформаційні та наукоємні послуги (освіта, державне управління, оборона, охорона здоров'я, наукові дослідження та розробки (R&D), телекомунікації)**. Це види економічної діяльності, які генерують високі рівні доданої вартості, але мають низьку частку в загальному експорті країни, при цьому в них є потенціал виходу на міжнародні ринки або потенціал імпортозаміщення на внутрішньому ринку.

Кожна галузь і підгалузь у групі **«потенційні лідери»** у перспективі може поповнити групу **«стратегічні лідери»** або ж перейти до четвертої групи **«проблемні сфери»** – безперспективних видів економічної діяльності. Зокрема такий вид економічної діяльності, як освіта, має надзвичайно високий потенціал для інноваційного розвитку у сегменті «освіта для дорослих», адже в Україні один з найвищих рівнів охоплення населення вищою освітою, а також сформована мережа ВНЗ різних форм власності.

Інноваційний розвиток цих видів економічної діяльності є перспективним з огляду на високий внутрішній попит, наявність

сировини й відносно дешевої висококваліфікованої робочої сили.

Для розвитку груп **«стратегічні лідери» та «потенційні лідери»** – наукоємних видів економічної діяльності (оборонна, авіаційна, космічна, фармацевтична промисловість, енергетичне і транспортне машинобудування, приладобудування, виробництво медичного обладнання) **пріоритетним завданням постає стимулювання входження до міжнародних виробничих мереж через:**

- активізацію технологічного трансферу завдяки пошуку партнерів і через включення до міжнародних ланцюгів створення доданої вартості;
- створення нових перспективних виробництв та пов'язаних з ними послуг через розвиток та оптимізацію власної науково-дослідної бази, кооперацію з країнами – глобальними лідерами, створення інноваційних кластерів.

ЗАВДЯКИ НАРОЩЕННЮ ТА ЗМІЦНЕННЮ ПОТЕНЦІАЛУ ГРУП «СТРАТЕГІЧНІ ЛІДЕРИ» ТА «ПОТЕНЦІЙНІ ЛІДЕРИ» ВІДБУВАТИМЕТЬСЯ ЗМІНА СТРУКТУРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ З ДОМІНУВАННЯМ ВИРОБНИЦТВА ВИСОКО- ТА СЕРЕДНЬОТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ.

Крім того, **розбудова якісної інфраструктури** є одним із ключових завдань держави для забезпечення ефективного функціонування як сфери виробництва матеріальних благ, так і сфери послуг. Однією з перспективних галузей для розвитку в Україні є транспортна сфера.

Розвиток транспортної інфраструктури, машинобудування і сфери послуг дасть змогу забезпечити комплексний підхід до становлення України як транзитної держави.

Для розвитку транспортних послуг держава має забезпечити країну необхідною мережею залізничних та автомобільних шляхів за-

гальнодержавного й місцевого значення, аеропортами і портами, відповідною продукцією транспортного машинобудування. Відтак перспективним напрямом є будівництво внутрішніх автомобільних і залізничних магістралей та приєднання до транспортної мережі ЄС.

У межах створення інституційних умов для амбітного інноваційного стрибка України є необхідною система заходів на основі запровадження інституту «молоде інноваційне підприємство», а саме:

- **забезпечення податкових канікул** терміном на п'ять років для високотехнологічного малого бізнесу – молодих інноваційних підприємств за видами діяльності групи «стратегічні лідери», зокрема це: адитивне виробництво (3D-принтери), робототехніка, штучний інтелект, нанотехнології, біотехнології, Інтернет-речі, віртуальна реальність; відновлювані джерела енергії; автоматизовані системи управління; технології фінансового ринку; електронний уряд, криптовалюти; мобільні додатки, програмне забезпечення; он-лайн освіта; кіберзахист, електронні платежі, масштабована обробка даних, хмарні сервіси, Інтернет-боти; будування літаків, супутників, дронів; розумні будинки та будівлі тощо;
- **розбудова мережі спільних партнерських венчурних фондів**, державного фонду для інвестування лише у високотехнологічні компанії – молоді інноваційні підприємства;
- **впровадження безвідсоткового кредитування** для розвитку високотехнологічних стартапів та їх трансформації у молоді інноваційні підприємства;
- **створення державного акселератора** задля організаційно-інформаційної та фінансової підтримки відбору інноваційних ідей та їх трансформації у стартапи й молоді інноваційні підприємства;
- **скасування будь-яких комісій на переведення коштів стартапам**, отриманих на краудфіндингових платформах від

іноземних інвесторів; узаконити і спростити діяльність міжнародних платіжних систем на кшталт PayPal;

- **розробити й реалізувати програму створення науково-виробничих кластерів** на базі дослідницьких університетів у співпраці із венчурними інвесторами та великим бізнесом;
- **впровадження окремого виду робочих довготривалих віз** і спрощеної процедури їх отримання для іноземних венчурних інвесторів і стартап-учасників інкубаційних програм національного та приватних інкубаторів й акселераторів тощо.

ВТІЛЕННЯ ПАРАДИГМИ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ МАЄ БАЗУВАТИСЯ НА ВПРОВАДЖЕННІ МОДЕЛІ «ВІДКРИТИХ ІННОВАЦІЙ».

ДОКТРИНА ПРОПОНУЄ НАСТУПНУ МОДЕЛЬ РОЗБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ:

Передбачається, що національна мережа об'єктів інноваційної інфраструктури має утворити мережі **ІННОЛАБів (консорціумів співпраці дослідників і винахідників та суб'єктів господарювання)**, стартап-шкіл, центрів технологічного трансферу дослідницьких університетів, небанківських фінансово-кредитних фондів, страхових компаній, які спеціалізуються на страхуванні венчурних проектів, інститутів венчурного інвестування, центрів комерціалізації інтелектуальної власності, бізнес-інкубаторів тощо.

ІННОЛАБи та стартап-школи здійснюють розробку та презентації бізнес-планів на платформі інноваційних проектів. Інноваційні проекти можуть бути профінансовані через небанківський фінансово-кредитний фонд або венчурні фонди. Для заохочення створення ІННОЛАБів може бути передбачено **спеціальний режим оподаткування**.

З метою залучення заощаджень домогосподарств для неформального венчурного інвестування планується створення навчальних курсів інвестиційно-фінансової грамотності. Якщо підготовлені

інноваційні пропозиції отримують підтримку на платформі інноваційних проєктів, вони за фінансової підтримки небанківського фінансово-кредитного фонду (або венчурних фінансових установ) через центр комерціалізації інтелектуальної власності потрапляють до бізнес-інкубаторів, через які інноваційні продукти виводяться на ринок.

ВАЖЛИВОЮ УМОВОЮ УСПІШНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ Є ПРИСКОРЕННЯ ТЕМПУ РЕФОРМ, КРАЇНА ТЕРМІНОВО ПОТРЕБУЄ ПЕРЕХОДУ ВІД МОДЕЛІ КОРОТКОСТРОКОВОГО ЦИКЛУ ДО ДОВГОСТРОКОВОЇ ПАРАДИГМИ РОЗГОРТАННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ (ВІД МОДЕЛІ КОРОТКОСТРОКОВОЇ РІВНОВАГИ ДО МОДЕЛІ ДОВГОСТРОКОВОГО ЗБАЛАНСУВАННЯ). ДЛЯ ЦЬОГО НЕОБХІДНО ЗАСТОСУВАТИ КЛАСИЧНІ ВБУДОВАНІ МЕХАНІЗМИ:

- **підвищення інвестиційної активності** суб'єктів господарювання і збільшення капіталу (наприклад, капітальні інвестиції в будівництво нових заводів, інвестицій у розвиток транспортної інфраструктури та зв'язку тощо);
- **збільшення працездатного населення** (зокрема через виважену міграційну політику, політику відтворення людських ресурсів, покращення системи охорони здоров'я);
- **підвищення продуктивності праці** шляхом модернізації та впровадження інноваційних технологій, енергозбереження та переходу на нові види енергії;
- **технологічні інновації** для підвищення продуктивності фізичного та людського капіталу;
- **підвищення якості освіти**, професійної підготовки, виробничої культури й етики;
- **перехід на нові види сировини та енергоносіїв.**

Перехід до нової структури національної економіки відбуватиметься двома шляхами:

- через модернізацію традиційних секторів та інфраструктури;

- через активний перехід і домінування високотехнологічних та наукоємних видів економічної діяльності.

Перехід від моделі адаптації запозичених технологій до інноваційної моделі може бути прискорений **на основі кластерного підходу** з акцентом на інтеграцію споріднених видів діяльності, безперервне навчання малих і середніх компаній у мережах знань та інновацій, партнерство держави й бізнесу.

Є необхідним усунення держави від впливу на оперативну діяльність бізнесу і зосередження на горизонтальній політиці створення рамкових умов для його розвитку: прозорого інвестиційного та конкурентного середовища, розвитку інноваційної інфраструктури, забезпечення рівного доступу бізнесу, у тому числі малих і середніх підприємств до ресурсів, ринків і фінансів.

НЕВІД'ЄМНОЮ СКЛАДОВОЮ ПРИСКОРЕНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ Є АКТИВІЗАЦІЯ МАЛОГО Й СЕРЕДЬОГО БІЗНЕСУ, ЩО ДАСТЬ ЗМОГУ РЕАЛІЗУВАТИ НАСАМПЕРЕД ЙОГО СОЦІАЛЬНУ ФУНКЦІЮ.

Головними конкурентними перевагами малих і середніх компаній є висока мобільність і гнучкість до змін ринкових правил, оперативне сприйняття й генерування інноваційних ідей, здатність швидко створювати нові робочі місця. Малий і середній бізнес є також основою формування в Україні потужного середнього класу, а відтак джерелом суспільної стабільності й рівноваги.

Механізм № 5: Розвиток креативної економіки

У новій моделі розвитку економіка та культура взаємопов'язані і включають у себе економічні, культурні, технологічні й соціальні аспекти. У центрі цієї нової моделі є визнання творчості,

Рисунок 3.8. *Взаємозв'язок креативності та інновацій*
 Джерело: <http://www.keanet.eu/publications-2/>

знань і доступу до інформації як потужних драйверів економічного зростання й каталізаторів глобалізаційних процесів. У такому контексті термін «**творчість (креативність)**» означає формулювання нових ідей і застосування цих ідей у виробленні оригінальних творів мистецтва, оригінального культурного продукту, інноваційної виробничої діяльності, наукових відкриттів, технічних винаходів і технологічних інновацій.

ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР КРЕАТИВНОСТІ ПОЛЯГАЄ У ВИЯВЛЕННІ ЇЇ ВПЛИВУ НА ПІДПРИЄМНИЦТВО, ГЕНЕРУВАННЯ І СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙ, ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ.

Креативність притаманна всім суспільствам і всім країнам – багатим і бідним, великим і малим, розвиненим або тим, які розвиваються.

Термін «креативність» асоціюється з оригінальністю, уявою та натхненням. Креативність, знання і доступ до інформації сприймаються як потужні двигуни розвитку як країн, видів економічної діяльності, так і особистості.

Однією з ключових характеристик особистості є вміння бути креативним і висловлювати свої ідеї. У поєднанні зі знанням і відповідними засобами комерціалізації таке вміння формує сутність інтелектуального капіталу, який у поєднанні з людським капіталом формує соціальний капітал, рівень розвитку якого визначає рівень розвитку суспільства. Крім того, кожне суспільство формує власний культурний капітал, який обертається навколо ідентичності та національних цінностей.

Людська цивілізація від своїх початків завжди усвідомлювала ці взаємозв'язки, але ХХІ ст. характеризується загальним визнанням того, що поєднання творчості, культури та економіки є основою формування нового концепту «Креативна економіка».

Визначення:

Поняття «креативної економіки» поступово формується й набирає обертів у сучасному баченні розвитку. Нині не існує чітко визначеного терміну «креативна економіка», але UNCTAD пропонує таке його розуміння:

- **Креативна економіка є концепцією**, яка постійно змінюється та яка ґрунтується на креативних активах, здатних генерувати вплив на економічне зростання і розвиток.
- **Креативна економіка може бути джерелом доходу, створенням робочих місць і здатна генерувати доходи від експорту**, сприяючи соціальній інтеграції, культурному розмаїттю та розвитку людського потенціалу.

- Креативна економіка включає в себе економічні, культурні й соціальні чинники, які пов'язані із завданнями технологій, інтелектуальної власності та туризму.
- Креативна економіка є сукупністю заходів, спрямованих на знання, має вимір розвитку й пов'язана з економікою загалом, на різних її рівнях.
- Креативна економіка є напрямом розвитку, що вимагає мультисекторальних стратегій з боку влади та міжвідомчих заходів.
- Креативні індустрії є серцем креативної економіки.

Сучасне розуміння майбутнього збалансованого розвитку базується на міждисциплінарному синтезі економіки, культури і техніки, де домінування сфери послуг і творчого контенту є пріоритетними. З огляду на міждисциплінарну структуру креативна економіка створює можливості досягнення результатів у межах стратегії розвитку для країн, що розвиваються. Це вимагає прийняття ефективних багатогалузевих механізмів та інноваційної міжвідомчої політики.

Наразі креативні індустрії, які є серцем креативної економіки, є одним з секторів глобальної економіки з найбільш динамічним розвитком. За даними ООН, на частку креативних індустрій припадає 3,4 % світового ВВП, що становить майже 1,6 трлн дол. США й удвічі перевищує обсяги щорічних надходжень від міжнародного туризму. Щорічні темпи зростання в різних країнах варіюються від 4,3 % до 17,6 %, удвічі перевищуючи темпи зростання сфери послуг і вчетверо перевищуючи темпи зростання сфери промислового виробництва. При цьому частка зайнятих у креативній економіці досягла 25 % молодого населення світу.

Обсяги світового експорту креативних товарів і послуг у вартісному виразі досягли середньорічного зростання на рівні 8,7 %. Така динаміка глобальної креативної економіки поряд зі здійсненням багатосекторальної політики стимулювання розвитку творчих галузей надали змогу Китаю стати першим виробни-

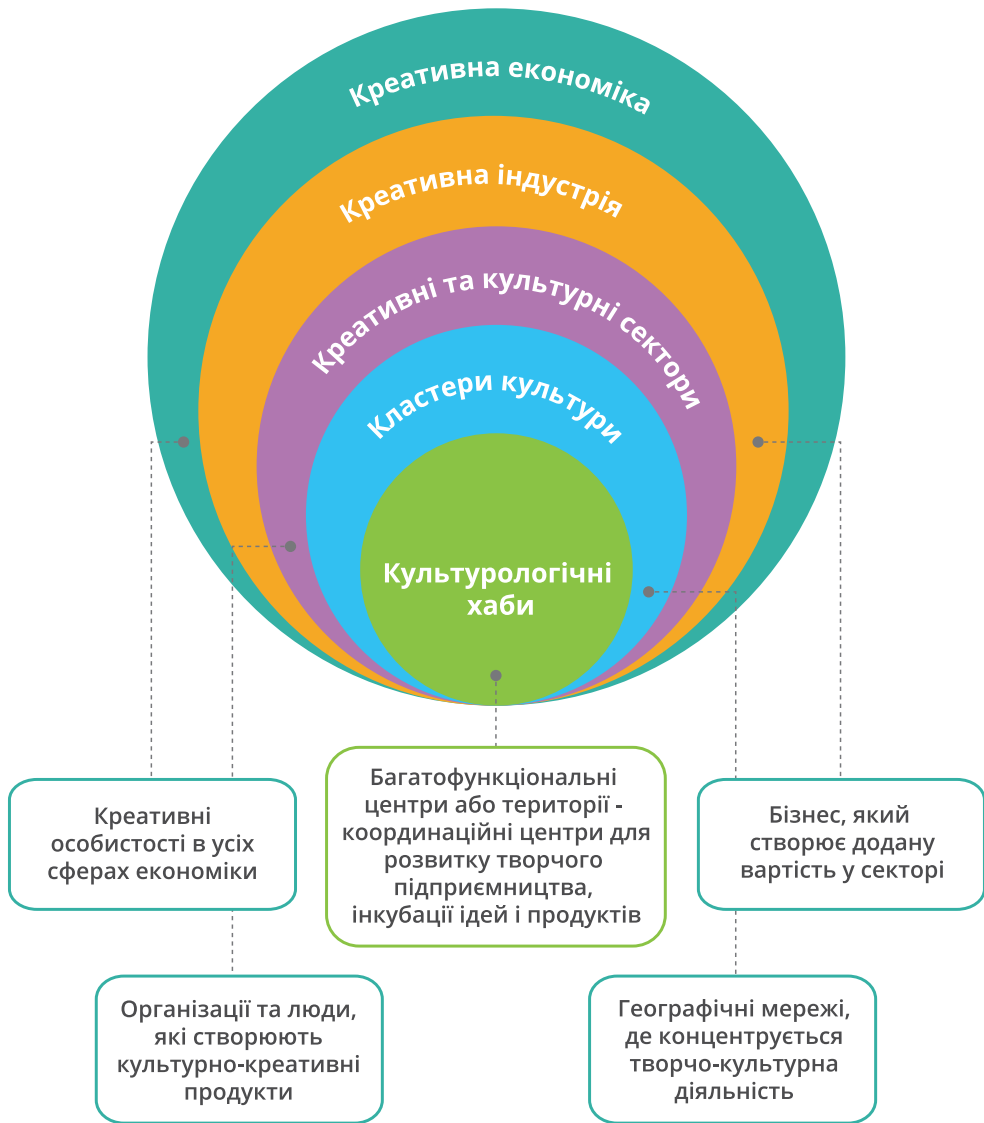

Рисунок 3.9. Концепт креативної економіки та її складових

Джерело: ПРООН. Доповідь з питань креативної економіки. Розширення можливостей локального розвитку.

Креативна економіка

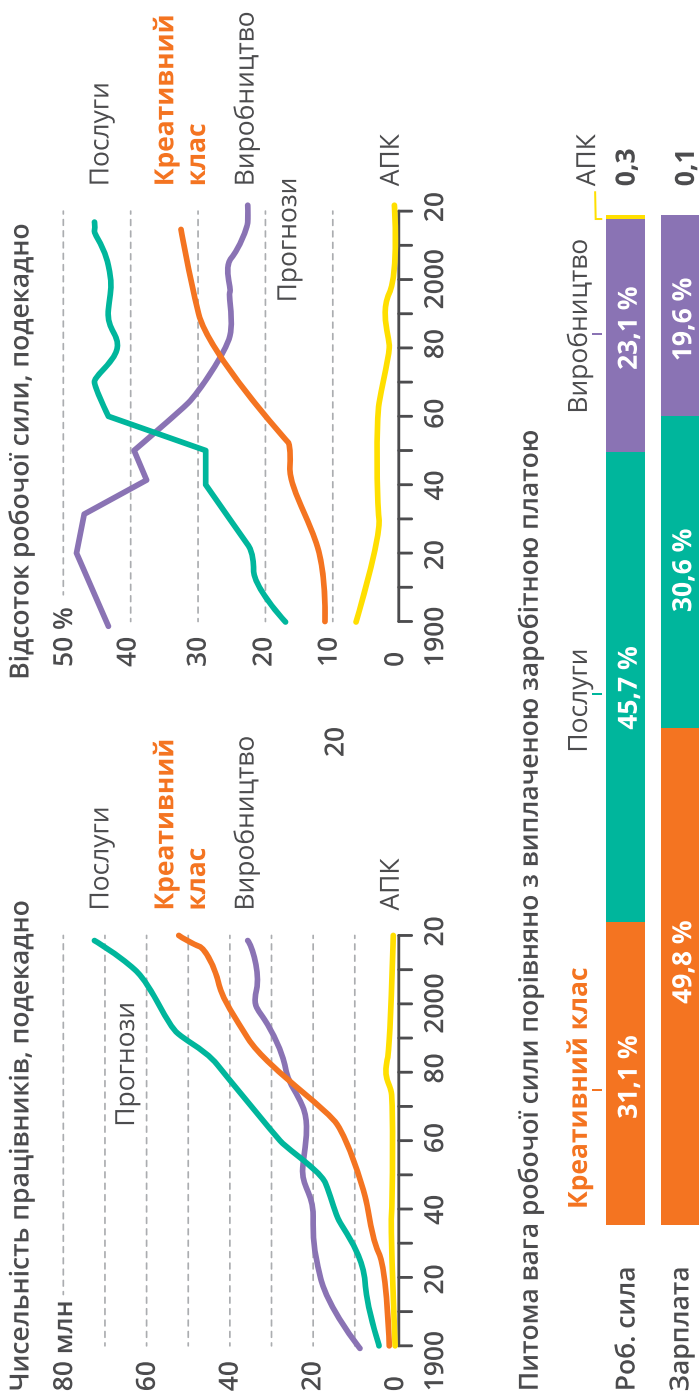

Рисунок 3.10. Динаміка креативної економіки у світі, 1990–2020 рр.
 Джерело: Річард Флоріда, 2008, <http://www.whosyourcity.com>.

ком і експортером продукції креативної економіки з високою доданою вартістю. Доходи креативних індустрій ЄС, де зайнято 5,6 млн осіб, мають темп зростання на 12,3 % вище від темпів зростання доходів від загальної економічної діяльності.

Динаміка частки креативної економіки у світі засвідчує: кількість працівників у секторі креативних індустрій у 2020 р. досягне проміжної позиції між сектором послуг і промисловим виробництвом, за дуже малої частки аграрного сектора. Очікується тенденція перетікання робочої сили із сектора промислового виробництва до сектора креативних індустрій (рис. 3.10).

Панівні нині в українському соціумі ціннісні орієнтири на культуру перерозподілу кимось створеного продукту і психологію виживання (цілі й засоби економіки короткострокового періоду) можуть призвести до вимирання. Натомість лише ціннісні орієнтації на креативність, творення нового та співробітництво зможуть докорінно змінити траєкторію руху національної економіки від зубожіння й деградації до стабілізації й майбутнього процвітання в довгостроковій перспективі.

Нині за Індексом глобальної креативності Україна посідає 45 рейтингову позицію зі 139, що є досить високим показником. Оцінка здійснюється за трьома параметрами: технології, таланти й толерантність. До п'ятірки лідерів за Індексом глобальної конкурентоспроможності входять: Австралія, США, Нова Зеландія, Канада, Данія. Україна, у свою чергу, має високі позиції за рівнем технологій і, особливо, за рівнем наявності талантів порівняно з багатьма іншими країнами, що могло б сприяти вищим позиціям України в рейтингу Глобальної креативності, однак суттєво програє за показниками толерантності суспільства (105 позиція).

Крім того, різниця майже удвічі між значенням індексу талантів та індексу технологій (відповідно, 24 і 43 рейтингові позиції) засвідчує, що рівень результативності сучасних R&D у частині створення технічних винаходів та їх патентування в Україні значно

нижчий за чисельність дослідників і винахідників, які потенційно спроможні створювати такі об'єкти інтелектуальної власності.

ВІДТАК ПЕРШОЧЕРГОВИМ ЗАВДАННЯМ УКРАЇНИ ЩОДО ЗМІЦНЕННЯ ПОЗИЦІЙ У ГЛОБАЛЬНОМУ РЕЙТИНГУ КРЕАТИВНОСТІ Є ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОСТІ.

Це вимагає перегляду місії діяльності міністерства культури, яке має відійти від практики прямого управління «офіційною» культурою та перейти до політики стратегічного розвитку культури і створення нових моделей горизонтального партнерства з міністерствами регіонального розвитку та економіки.

Креативний підхід, який базується на капіталізації таланту людини та її інтелектуального потенціалу, разом із прискореною розбудовою сервісної економіки на базі ІКТ спроможні прискорити створення стратегічних потужностей національної економіки і постати каталізатором її **модернізації та створення нової високотехнологічної економіки**.

Розробка механізму створення ланцюгів доданої вартості через сучасні кластери в Україні здатна закріпити якісні зміни у структурі національної економіки.

В Україні вже формується кластер креативних індустрій – це індустрії, що походять з індивідуальної творчості, навичок і талантів та мають потенціал до формування добробуту і створення робочих місць через генерування та економічну реалізацію об'єктів інтелектуальної власності.

Нині на рівні ЄС виділяють види економічної діяльності відповідно до статистичної класифікації, прийнятої Європейським Парламентом, які належать до креативних індустрій, а саме:

- видавнича діяльність;
- виробництво кіно-, відеофільмів і телевізійних програм, фонограм, музична видавнича діяльність;

- розробка і трансляція заходів;
- комп'ютерне програмування, консультації, а також суміжні з ними види діяльності;
- діяльність інформаційних служб;
- архітектурно-інженерна діяльність;
- технічні випробування й аналіз;
- наукові дослідження та розробки (R&D);
- реклама та маркетингові дослідження;
- інші професійні, наукові й технічні заходи;
- мистецтво та розважальні заходи;
- спортивні заходи та організація відпочинку й розваг.

Ці сектори економічної діяльності визначаються як сектори наукоємних послуг, а також послуг з високою доданою вартістю (рис. 3.11).

Сучасний стан формування креативних індустрій в Україні відображає їх урбаністичну орієнтацію (центри розвитку – провідні українські міста: Київ, Львів, Дніпро, Одеса, Харків, Запоріжжя та інші) і кластерну модель їх організації (ІТ-сфера, мистецтво, освіта, дизайн). Водночас в Україні поки що не створено повноцінної інфраструктури креативних індустрій, хоча активно розвиваються різноманітні організаційні креативні

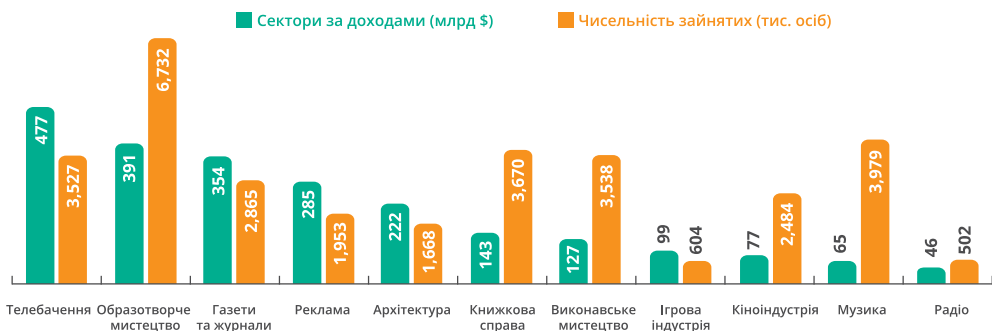

Рисунок 3.11. Економічні параметри секторів креативної економіки світу: доходи (млрд дол. США) та кількість робочих місць (тис. осіб)

Джерело: <http://www.worldcreative>

хаби: коворкінги, майстерні, інкубатори, лабораторії і кластери (рис. 3.9). Ці нові простори дають змогу більшій чисельності людей продуктивно реалізувати й розвивати власні таланти і творчі здібності.

Ефективна економічна реалізація креативного потенціалу України потребує розробки і впровадження системних заходів, які показано на рис. 3.12.

Як зазначалось, **ядром людиноцентричної моделі збалансованого розвитку** є найвищий вияв людської діяльності – творчість, яка стимулює виробництво інноваційних матеріальних і духовних благ, потребуючи найбільшого їх поширення (дифузії у формі обміну та розподілу), що зумовлює прискорення комерціалізації та кінцевого споживання матеріальних і духовних благ. Найкращі досягнення такої культурної, у широкому сенсі слова, діяльності використовуються суспільством для передачі

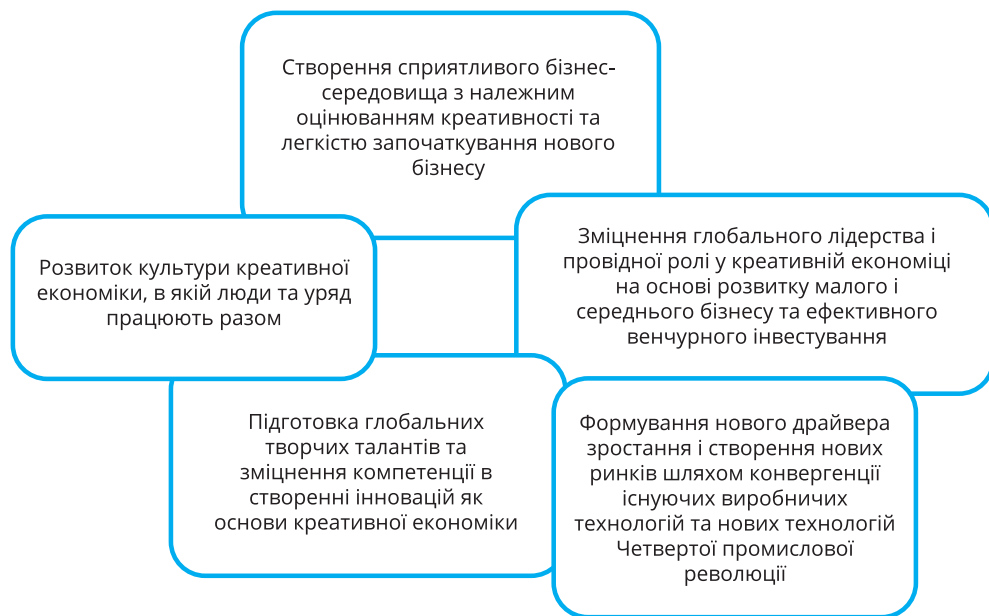

Рисунок 3.12. Системні заходи стимулювання розвитку креативної економіки в Україні
 Джерело: авторська розробка.

соціально важливої інформації у формі досвіду, навичок та вмійнь через систему виховання й освіти. Процес регулювання виробництва, обміну та розподілу є змістом управління. У такому ланцюгу взаємодії КУЛЬТУРА набуває свого первинного значення — створення сприятливого простору для життя людини в суспільному оточенні (рис. 3.13).

ТАКИМ ЧИНОМ, УВЕСЬ ПРОЦЕС СТВОРЕННЯ ЖИТТЄВОГО СУСПІЛЬНОГО ПРОСТОРУ ІДЕНТИФІКУЄТЬСЯ ЯК ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК, А ЙОГО РЕЗУЛЬТАТИ – ЯК КУЛЬТУРНЕ НАДБАННЯ НАЦІЇ, ЩО ЗБАГАЧУЄ СВІТОВЕ КУЛЬТУРНЕ НАДБАННЯ.

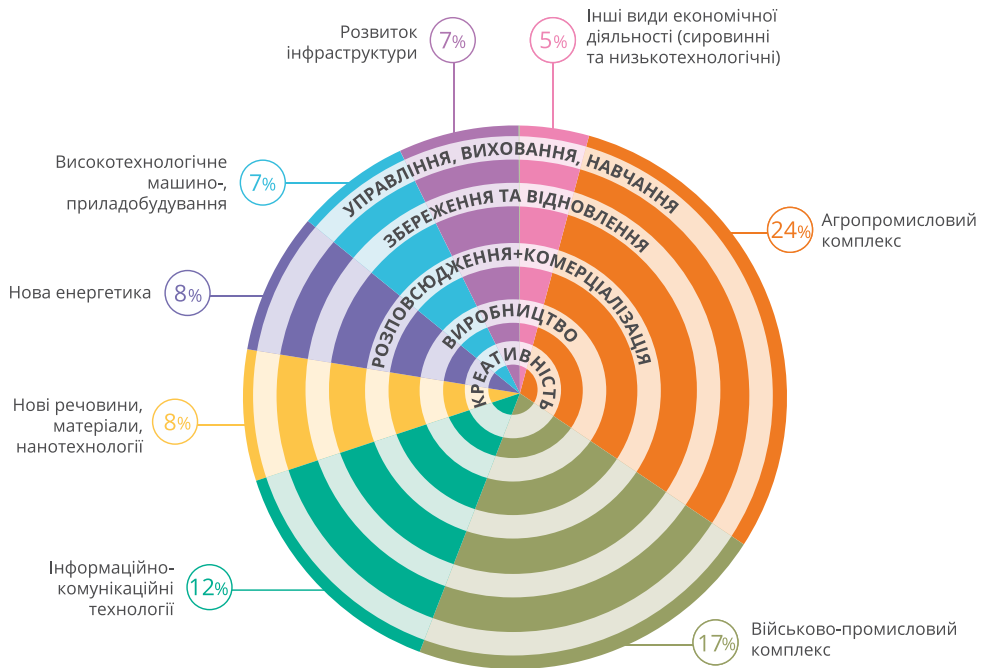

Рисунок 3.13. Концептуальна модель збалансованого розвитку для України згідно з методологічними засадами економічного виміру культури Євростатом з 2011 р.
 Джерело: http://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/reports/ess-net-report_en.pdf

За умови людиноцентричної моделі розвитку ефективність усіх процесів ведення господарської діяльності має розглядатися крізь призму показника щастя людини – простої істини, до якої людство йшло тисячі років існування цивілізації. Осмислення цього процесу, його сприйняття та визнання є каталізатором зміни економічної та політичної парадигм.

Механізм № 6: Ефективна реалізація та розвиток людського й соціального капіталу

Одне з головних завдань збалансованого розвитку – підвищення конкурентоспроможності національної економіки – може бути реалізоване за умови активізації економічної діяльності на інноваційній основі з домінуванням не лише високотехнологічних виробництв, а й загального підвищення рівня наукоємності виробництва матеріальних і духовних благ, найширшого залучення до економічних процесів людських ресурсів високої якості та створення механізмів їх капіталізації в інноваційній і креативній діяльності. Реалізація сформульованих Доктриною завдань передбачає розвиток людського й соціального капіталу.

Людський капітал – це економічна категорія, яка характеризує сукупність сформованих і розвинених продуктивних здібностей, особистісних рис і мотивацій людини внаслідок набутих знань і здібностей, які реалізуються у праці. Сама ж людина є метою, заради якої існує багатство.

Традиційно людські ресурси в Україні відзначалися досить високим освітньо-кваліфікаційним рівнем, так, частка фахівців з вищою та середньою спеціальною освітою становила 29 %. За даними Bologna Process Implementation 2015, Україна у 2013 р. була лідером за часткою осіб з вищою освітою у віковій групі 25–34 роки (середнє значення 37,3 %), у віковій групі 45–64 роки (44,1 % за середнього значення 22,9 %).

Водночас за орієнтування на кількісні показники в більшості досліджень залишається поза увагою відповідність потреб існуючої економічної моделі та наявного людського потенціалу. Накопичений в Україні людський потенціал не отримує належного запиту в національній економіці, відтак реалізується неефективно, що зумовлює критичні масштаби втрат.

Головними критеріями конкурентоспроможності людських ресурсів у міжнародній кооперації праці є:

1. Ґрунтова підготовка у сфері фундаментальних природничих знань.
2. Висока професійна (інженерна) компетентність за відповідним фахом (функціональна грамотність, World Bank).
3. Сучасні знання та вміння в галузі ІТ.
4. Вільне володіння англійською мовою.
5. Розуміння документів та стандартів ЄС/НАТО.
6. Володіння базовими управлінськими, юридичними та економічними знаннями.

Якщо за першими трьома критеріями Україна здатна продемонструвати високі рівні конкурентоспроможності людських ресурсів майже у всіх вікових групах, то за другою трійкою критеріїв високі рівні здатні продемонструвати лише представники вікової групи 25–34 роки.

Для побудови й ефективного функціонування високотехнологічної (креативної) економіки необхідною є взаємодія чотирьох груп учасників (рис. 3.14).

Взаємодія означених груп учасників відображається категорією «соціальний капітал», якість такої взаємодії визначає рівень розвитку соціального капіталу.

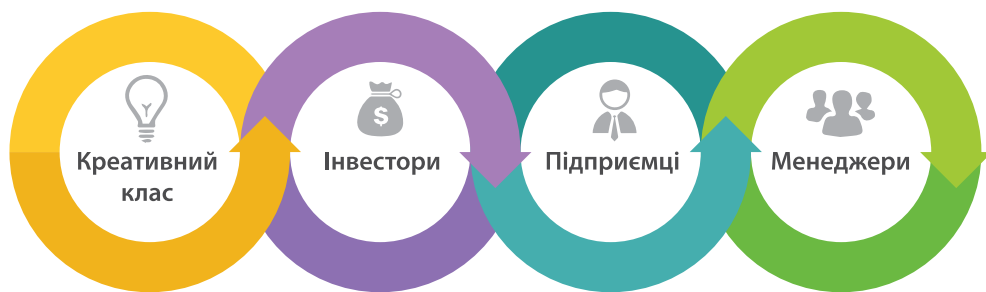

Рисунок 3.14. Ключові учасники високотехнологічної (креативної) економіки
Джерело: авторська побудова.

У ПОДОЛАННІ СУПЕРЕЧНОСТІ МІЖ ВИСОКИМ РІВНЕМ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ Й НЕДОСТАТНІМ РІВНЕМ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ (НЕДОВІРА, ДОМІНАНТА МАТЕРІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ) ПОЛЯГАЄ КЛЮЧОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗМІНИ ВСІЄЇ ПАРАДИГМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.

Аргументування такого висновку полягає в тому, що соціальний капітал:

- стосується інституцій, відносин, соціальних норм і цінностей, які формують соціальні риси суспільства, визначають форми й напрями суспільної взаємодії;
- розуміється як сукупність соціальних мереж та участь у громадському житті;
- відображає домінуючі суспільні норми та розповсюджені цінності;
- це існуючий рівень довіри в соціумі між головними соціальними акторами (суб'єктами чи групами, які мають необхідні ресурси для самостійних дій).

Серед джерел і функцій соціального капіталу **сім'я посідає перше місце** як головна база для економічного та соціального добробуту своїх членів. Завдяки сім'ї формується перший рівень оволодіння соціальним капіталом.

Інші джерела соціального капіталу: громада, бізнес-структури та виробничі об'єднання, громадянське суспільство, громадський сектор та владні інституції, національні та етнічні групи, соціальні мережі.

Складові соціального капіталу:

- довіра;
- соціальні норми та цінності (суспільні цінності, цінності бізнес-спільнот, універсальні цінності);
- класичні й віртуальні мережі та групи.

Найбільш поширеними формами соціального капіталу є капітал інтелектуальний та людський. Інтелектуальний капітал є основою економіки знань. Людський капітал є основою для всієї виробничої діяльності, у тому числі й економіки знань.

За оцінками більшості світових експертів інвестиції в людський капітал є найвигіднішими і для суспільства загалом, і для окремої людини. Прибуток від інвестицій у людський капітал залежить безпосередньо від терміну його використання, тобто визначається часом, що залишився до закінчення працездатного періоду життя людини.

Інвестиції в людський капітал класифікують за наступними групами витрат:

- первинна освіта;
- охорона здоров'я;
- виховання;
- посилення мотивації до підвищення якості праці;
- міграція працівників;
- освіта дорослих.

Інвестиції у людський капітал розподіляються за такими напрямками:

- охорона здоров'я;
- система освіти та навчання;
- адекватна культурна політика;
- адекватна міграційна політика.

Тривалість працездатного періоду життя людини безпосередньо залежить від здоров'я людини, тому має бути сформована відповідна система збереження й охорони здоров'я. Вона має складатися з формування усвідомленої поведінки й відповідального ставлення до власного здоров'я кожного члена суспільства, належної уваги до профілактики захворювань, а також надання якісних послуг національною системою охорони здоров'я.

Сукупні витрати національної системи охорони здоров'я становлять понад 7,5 % ВВП України, що перевищує показники деяких країн ЄС.

Загальне фінансування в системі охорони здоров'я формується за рахунок бюджетних витрат, неформальних платежів пацієнтів, фінансових потоків міжнародних фондів і коштів фармацевтичних компаній. У середньому у країнах ЄС на охорону здоров'я витрачається від 6,7 % ВВП (Польща) до 11,3–11,5 % ВВП (Німеччина, Швейцарія, Австрія), в Ізраїлі цей показник становить 7,5 % ВВП, у Канаді 10,9 % ВВП, тоді як у США – 17,9 % ВВП.

За прогнозами фахівців Інституту демографії і соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України до 2020 р. менше половини населення України становитиме частка осіб працездатного віку, близько третини осіб становитиме категорія осіб з віковими характеристиками понад 60 років. Це означає, що більша частка населення потребуватиме дорожчого лікування, і витрати в секторі охорони здоров'я можуть стрімко зрости впродовж наступних п'яти років.

За дослідженнями Світового банку, в обсягах загальних витрат на охорону здоров'я в Україні 43,6 % становлять приватні платежі пацієнтів; 33 % з опитаних домогосподарств витрачають більш ніж 10 % від щомісячних витрат на медичні послуги (для порівняння: у країнах ЄС у середньому 5,8 %); 15 % пацієнтів відмовилися від лікування, головним чином, через високі ціни на його надання.

З огляду на високий рівень цін на медичні послуги нині в Україні з'явився новий вид бідності – **медична бідність**. Складність цієї проблеми не усвідомлена дотепер на державному рівні й не має достатньої уваги в суспільстві.

До соціальної групи медичної бідності може потрапити будь-яке домогосподарство, після діагностування складного захворювання (онкології, серцево-судинних захворювань) сім'я може збанкрутувати незалежно від попередніх матеріальних статків і доходів.

Відтак критично важливим стає першочерговий захист домогосподарств від медичної бідності та банкрутства через захворювання, для чого потрібно:

- скоротити неефективні витрати системи охорони здоров'я;
- формалізувати існуючі неформальні платежі;
- визначити обсяги медичної допомоги й медичних послуг, гарантованих державою;
- впровадити систему профілактики та державного загальнообов'язкового соціального медичного страхування;
- вивести на якісно новий рівень технології лікування, обліку і прогнозування потреб системи охорони здоров'я, зокрема впровадити e-Health (спеціальну систему електронного обліку пацієнтів та електронні реєстри пацієнтів);
- відкрити ринок електронної охорони здоров'я.

Особливістю національної системи освіти є традиційно високий відносний рівень фінансування – максимальний обсяг видатків на освіту, досягнутий у 2009 р., становив 8,2 % ВВП. І навіть на тлі зниження сукупних видатків на освіту до 6,9 % ВВП у 2014 р. і 6,4 % ВВП у 2015 р. та прогнозованого у 2016 р. значення на рівні 6 % ВВП показники фінансування освіти в Україні перевищують середнє значення країн ОЕСР, що у 2012 р. становило 5,3 % ВВП. При цьому видатки на фінансування національної вищої освіти знизилися від рівня 3,5 % ВВП у 2009 р. до 2,7 % ВВП у 2014 р., у 2016 р. очікуване зниження становить 2,3 % ВВП.

Національна система освіти, у свою чергу, також має бути готовою відповідати на виклики майбутнього:

- визначати потреби у майбутніх фахівцях і формувати вимоги до їх компетенції відповідно до потреб та динаміки ринку праці;
- забезпечувати надання якісних освітніх послуг на всіх освітніх рівнях: початковому, середньому, рівні базової вищої освіти, магістратури, підготовки науково-педагогічних працівників, навчання впродовж життя;
- на категорії фахівців, які критично потрібні національній економіці (на всіх освітніх рівнях, у тому числі при підготовці науково-педагогічних кадрів), має бути сформовано державне замовлення на підготовку з компенсаційними важелями за умов, коли підготовлений фахівець надає перевагу працевлаштуванню за кордоном;
- регулятор ринку освітніх послуг має стимулювати розвиток навчальних програм з підготовки фахівців, які здійснюються у тісній співпраці «освіта – наука – роботодавці»;
- важливо забезпечити рівний доступ до отримання освітніх послуг на рівні початкової і середньої освіти, а також на базовому рівні вищої освіти для всіх верств населення.

СТРУКТУРНІ ЗМІНИ В ОСВІТІ ТА НАУЦІ:

Світовий досвід свідчить, що умовою подолання технологічного відставання країни є розвинена система генерації знань, що заснована на ефективній системі національної освіти та потужному секторі досліджень і розробок (R&D). У загальній чисельності зайнятого населення України в 2014 і 2013 рр. дослідники склали всього 0,49 % (у 1990 р.– 1,16 %). Це рівень таких країн, як Румунія (0,46 %) і Кіпр (0,71 %), у Фінляндії і Данії ця частка сягає 3,2 %, у Швейцарії – 2,66 %, у Норвегії – 2,56 %, у Словенії – 2,27 %.

При цьому головний показник інвестицій у науку – наукоємність ВВП – у країнах ЄС у середньому досяг рівня 2 % ВВП, а показники наукоємності ВВП таких країн, як Фінляндія, Швеція, Ізраїль, Японія та Південна Корея, перевищили рівень 3 % ВВП. Україну вирізняє прискорене зниження наукоємності ВВП: від 1,81 % у 1991 р. до 0,6 % у 2014 р., за попередніми експертними висновками у 2016 р. наукоємність ВВП України не перевищувала 0,3 % ВВП.

Якісні зміни в національних науковій та освітній системах мають відобразити втілення таких задекларованих засад:

- 1) узгодження цілей розвитку в контексті співпраці в межах програми «Горизонт-2020», ERAC через:
 - об'єднання наукових досліджень та інновацій шляхом зняття перешкод для інновацій і полегшення співпраці для державного і приватного секторів у трансфері інновацій;
 - підняття взірцевого статусу науки – створення нового класу дослідників;
 - промислове лідерство;
- 2) запровадження європейських принципів, зокрема:
 - транспарентності;
 - відкритості;
 - рівності доступу до інформації;

- рівного ставлення і недискримінації;
- пропорційності;
- довіри;
- взаємного визнання.

Нині назріла проблема розробки і впровадження **нової системи оцінювання** суб'єктів науково-технічної та освітньої діяльності на основі визначення рівня якості нових наукових і технічних знань, науково-технічної інформації, освітніх послуг, а також **кардинального підвищення суспільного статусу науки й освіти в Україні:**

1. Запровадження компетентнісного підходу на основі концепції мотивації дослідника працювати у пріоритетних напрямках світової науки задля виявлення перспектив розвитку української науки.
2. Горизонтний підхід оцінювання результативності: 1 рік, 5 років, 20 років для звітності щороку або кожні два роки.
3. Персоналізований підхід: персоналізація дослідника за його можливості; вчений-дослідник – генератор і носій інновацій поряд із персональною відповідальністю та звітністю.
4. Незалежний наукометричний моніторинг публікаційної активності як передумова фінансування наукових проєктів, програм, напрямів (введення системи Snowball Metrics).
5. Урахування військової ситуації в країні, акумуляція коштів, цільове надання державних грантів і фінансування оборонно-підсилювальних напрямів, виконання програми «Економія та цільове ефективне використання кожної гривні кожного платника податку».
6. Мінімізація ролі та участі адміністративно-керівного персоналу в наукових проєктах, максимізація ролі окремого дослідника в індивідуальній і колективній формах науково-дослідницької діяльності.

7. Введення інструменту «персональної відповідальності» за невірно або неточно подану інформацію (звітну, аплікаційну, науково-технічну), за нецільове чи безрезультатне використання державних коштів з наступним механізмом набуття персональної відповідальності (наприклад, через виведення з конкурсу, позбавлення права аплікації на певний термін (до п'яти років), нівелювання всієї поданої звітної інформації тощо).
8. Сучасну модель української науки можна охарактеризувати як соціально орієнтовану пострадянську модель, яка намагається функціонувати на засадах, що не відповідають сучасним реаліям національної економіки та суспільства; **ретроспективно-репродукційну модель** науки в Україні у найближчі десять років потрібно трансформувати в **перспективно-інноваційну** (як у США, Великій Британії, Ізраїлі, Франції).
9. Обладнання й апарати, які були придбані науково-дослідними установами за рахунок державних коштів або в межах виконання державних тем, мають використовуватися науковими консорціумами, які працюють за державними грантами, на безкоштовній основі. Витрати коштів державних грантів на ремонт, використання або супутні матеріали для такого обладнання забороняються.
10. Українська гуманітарна наука має стати конкурентною і випереджаючою порівняно з існуючими у країні аналітичними недержавними організаціями, які проводять аналітику ситуації України за кошти іноземних донорів; у гуманітарній сфері назріла необхідність переходу та структурної реорганізації згідно з викликами часу – від інститутів до лабораторій (іменних, під топ-рейтингових вчених), центрів при профільних державних установах і профільних ВНЗ (Think Tanks).

Одним з найголовніших інституційних зрушень у сфері науково-технічної діяльності та інновацій мають стати комплексні ефекти від вироблення взаємоузгоджених інструментів стимулювання розвитку освіти, функціонування ринків інвес-

тиційних ресурсів і ринку праці, підприємництва та ринкової інфраструктури, інформаційної політики, а також промислової та регуляторної політики.

У практичному втіленні моделі «відкритих інновацій» в Україні держава має перетворитися з регулятора наукової і науково-технічної діяльності в активізатора розвитку наукової та науково-технічної діяльності (R&D) та їх прискореної трансформації в інноваційну діяльність (R&D&I) як інституційної основи реалізації моделі збалансованого розвитку.

**ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО СТРИБКА УКРАЇНА
МАЄ АДАПТУВАТИ КОНЦЕПТ КУЛЬТУРНОЇ ТА НАУКОВОЇ
ВИНЯТКОВОСТІ. ЦЕЙ КОНЦЕПТ ПОЛЯГАЄ У ТОМУ, ЩО
ПРОЦЕСИ СТВОРЕННЯ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ПРОДУКТІВ
НАУКИ ТА КУЛЬТУРИ ЯК КЛЮЧОВИХ ДРАЙВЕРІВ
ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ ОТРИМУЮТЬ ВИНЯТКОВУ
ПРОТЕКЦІЮ ДЕРЖАВИ.**

Концепт культурної та наукової винятковості ініціює інституційні зміни з відповідним нормативно-правовим забезпеченням і радикальною зміною бюджетної політики.

НОВА КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА

Виходячи з того, що Четверта промислова революція характеризується розвитком цифрових технологій, глобалізацією і зміною взаємодій між особистістю і суспільством, кардинально має змінитися **місія сучасного Міністерства культури**.

Культурна політика має зосередитися на створенні комфортного середовища, в якому перетинаються завдання охорони культурного надбання нації (Спадщини), розвитку креативності (Творчості), культурних індустрій та комунікацій.

Через культурну політику держава демонструє свою здатність створювати комфортний простір для життя своїх громадян, демонструвати свою політичну волю, свою здатність управління

ризиками, технологічним прогресом, демографічними та соціальними змінами. Саме через культурну політику держава демонструє здатність урегульовувати соціальні конфлікти з метою захисту національних інтересів.

Завдання культурної політики:

Зміна парадигми державного управління у відповідності до концепту розумного врядування передбачає, зокрема, і розуміння перспективи розвитку культури як перспективи розвитку внутрішніх та зовнішніх комунікацій.

Зміст культурної політики в цьому сенсі полягає в подоланні межі інерції усталених поглядів, кордонів та секторальності, це дасть змогу зрозуміти, що існуючі обмеження, виклики, гальмівні чинники, проблемні питання є загальними (універсальними) і можуть бути вирішені тільки комплексно.

Культура через механізми публічної політики здатна відігравати роль красномовного індикатора проблемних питань у суспільстві та пропонувати й консолідувати необхідні ресурси для їх вирішення.

Свобода комунікацій та цифрові технології, глобалізація та зміни відносин між суспільством та особистістю змушують переоцінити роль культурної політики у процесах збалансованого розвитку, що вимагає радикального перегляду місії, функцій, легітимності, простору та інструментів діяльності не тільки міністерства культури як ключового гравця, а й усіх інституцій культури та комунікацій в Україні.

ПРОЦЕСИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ – ЦЕ ПИТАННЯ КУЛЬТУРИ, ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ – ЦЕ ПИТАННЯ КУЛЬТУРИ, СОЦІАЛЬНІ ЗМІНИ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ – ЦЕ ПИТАННЯ КУЛЬТУРИ. ВІДНОСИНИ З УСІМА МІЖНАРОДНИМИ СУБ'ЄКТАМИ, ПИТАННЯ СПІВТОВАРИСТВА, НАЦІОНАЛЬНОГО ДІАЛОГУ – ЦЕ ВСЕ ПИТАННЯ КУЛЬТУРИ.

Отже, завдання для стратегування культурної політики полягає у визначенні відповідного змісту та механізмів політичної діяльності. Водночас слід переглянути інструменти співпраці з іншими міністерствами (закордонних справ, освіти, науки, молоді і спорту, екології, економіки, регіонального розвитку). Таке стратегування неможливе без досліджень культурних практик населення та комплексної аналітики отриманих результатів, що має стати предметом системних регулярних публікацій.

Досягнення країною відповідного рівня інвестицій у людський капітал забезпечується через запуск певних механізмів (див. рис. 3.15).

Рисунок 3.15. Концентрична модель запуску механізму інвестування в людський капітал на мікро-, мезо- та макрорівнях
 Джерело: *The Investors in People Standard.*

Вплив соціально-економічного й політичного простору на людський капітал

За визначенням програм розвитку ООН, зростання обсягів виробництва важливе для забезпечення ресурсів, необхідних для розвитку суспільства, але власне мало чим допомагає розвитку людського потенціалу. Людський розвиток як процес, що надає можливості людині розширювати свої здібності, знання та навички, є ключовою метою й завданням модернізації суспільства. За висновками ООН, в Україні

«НЕДООЦІНКА ВПЛИВУ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ Є КЛЮЧОВОЮ, ХОЧА НЕ ЄДИНОЮ ПРИЧИНОЮ РОЗРИВУ В РОЗВИТКУ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ІНШИМИ КРАЇНАМИ».

Одним із серйозних викликів сучасного функціонування національної економіки, розбалансованого з потребами високотехнологічних виробництв, є збереження значної чисельності працюючих не за отриманою спеціальністю.

Як свідчать результати обстеження випускників і роботодавців, нині лише половина випускників українських ВНЗ працюють за отриманим фахом. Це актуалізує необхідність прогнозу середньо- та довгострокових потреб національної економіки в людських ресурсах відповідних професій і кваліфікацій.

Українськими є висновки щодо рівня забезпеченості головних секторів національної економіки якісними людськими ресурсами, що представлено на рис. 3.16.

Поки що драйвери майбутнього економічного зростання мають низький рівень забезпеченості відповідними фахівцями: від 3 % від потреб для сектора «науки про життя» до 35 % від потреб для ІКТ-сектора.

Для досягнення цілей збалансованого розвитку Україні потрібно здолати значний розрив між наявним і затребуваним людським

Рисунок 3.16. *Забезпеченість секторів національної економіки конкурентоспроможним персоналом (за форсайтними дослідженнями)*

Джерело: *Форсайт України, 2016.*

капіталом через налагодження діалогу й ефективної взаємодії між бізнесом, освітою, наукою й культурою.

Вказаний виклик є досить складним, оскільки потребує ефективної модернізації існуючого потенціалу за наступними напрямками:

- 1) створення і розвиток розгалуженої мережі спеціалізованих дослідницько-практичних інститутів у національній системі охорони здоров'я (Інститут серця, Інститут педіатрії, акушерства та материнства та ін.);
- 2) інноваційна модернізація національної системи освіти та науки за підтримки відповідних наукових і науково-педагогічних шкіл;
- 3) радикальна зміна всієї системи регулювання культурно-інформаційного простору.

Механізм № 7: Фінансове забезпечення збалансованого розвитку

Збалансований розвиток України, який має базуватися на новій економіко-політичній парадигмі, вимагає відповідного фінансового механізму і врівноваженої взаємодії ефективної банківської системи, пенсійної системи, страхової політики, фондового ринку, а також запровадження вдосконаленого Податкового кодексу.

Реалії сьогодення визначають критично низький рівень розвитку українського фінансового ринку та значний відсоток грошей поза банками; так, **готівкові заощадження домогосподарств та обсяги тіньової економіки за різними оцінками складають від 17 % ВВП (за даними Державної служби статистики України) до 52 % ВВП (за даними Мінекономрозвитку України).**

Глобалізаційні процеси витіснення національного капіталу іноземним і транснаціональним капіталом мають адекватно компенсуватися впровадженням українськими банками новітніх управлінських технологій, сучасних інструментів регулювання, підтримкою розвитку вітчизняного фондового ринку, підвищенням фінансової грамотності населення та його активним залученням до економічних процесів.

Банківська система є важливим каналом перерозподілу капіталу в економіці, основна мета банківської діяльності – фінансове забезпечення суб'єктів господарювання та економічного зростання. Регулювання банківської системи здійснює Національний банк України, у 2014–2016 рр. він зазнав впливу низки негативних факторів, які згодом сформували відповідні тенденції у вітчизняній банківській системі, а саме 80 % інфляції та 300 % девальвації гривні, що призвело до нищівного руйнування

рівня добробуту громадян України та цілковитого обвалу всієї банківської системи. Разом із токсичними банками було ліквідовано значну частину здорового банківського сектора, який зіткнувся з проблемами ліквідності та неприпустимого тиску з боку НБУ. Відтак модернізація й відновлення головної місії НБУ має відбуватися заради стабілізації гривні та припинення інфляції шляхом розробки сучасних механізмів для досягнення збалансованого розвитку.

Головною місією НБУ є забезпечення ефективного розвитку національної економіки, а гривня, у свою чергу, має стати конкурентною і стійкою інвестиційною валютою. Реформа НБУ має повернути довіру як населення, так і бізнесу, НБУ має функціонувати на засадах прозорості та підзвітності суспільству, високого професійного рівня реалізації монетарної політики та банківського нагляду.

Першочергові кроки реформування НБУ:

- мультитаргетування «багато цілей – багато інструментів». За м'якого регулювання курсу гривні та інфляції насамперед потрібно забезпечити необхідні обсяги грошової маси та рівень кредитування національної економіки. Тільки збереження існуючих та створення нових робочих місць зможе забезпечити досягнення вищеназваних цілей;
- з урахуванням монопольної частки держави в банківському секторі (52 % активів) необхідно розпочати процес поділу банків на комерційні та спеціалізовані. На базі державних банків створити:
 - «ощадний», який забезпечить повний захист вкладів населення і не буде кредитувати бізнес, а лише надаватиме ресурси для уряду та комерційних банків за згодою НБУ;
 - «експортно-імпортний» для фінансування високотехнологічного експорту та критичного імпорту задля реалізації потреб збалансованого розвитку;

- «банк розвитку» для фінансування проектів регіонального та муніципального розвитку, інфраструктури, науки, інновацій та високих технологій;
- «земельний» для фінансування аграрного виробництва і переробки сільськогосподарської продукції, а також купівлі землі (пріоритетні права тут мають надаватися фермерам і кооперативам);
- урахуваючи факт, що наявність великого сегмента державних банків може призвести до поширення корупції, необхідною умовою для їх спеціалізації є відповідність вимогам стандарту «Базель-ІІ» та перехід до імплементації «Базель-ІІІ». Крім того, мають бути проведені перемовини щодо входження до капіталу міжнародних фінансових інституцій (IFC, EBRD та ін.);
- узгодження та початок реалізації кредитування на пільгових умовах малого та середнього бізнесу як основи економічного зростання, мікрокредитування, а також іпотека для фізичних осіб на купівлю житла (у першу чергу, для учасників АТО та переселенців);
- в умовах фінансового голоду в реальному секторі необхідно призупинити діяльність НБУ щодо вимивання ліквідності з банківського сектора через ОВДП та депозитні сертифікати;
- для повернення заощаджень населення до банківського сектора (це майже 60 млрд дол. США) забезпечити гарантію депозитів в Ощадбанку;
- для залучення іноземних інвестицій з боку міжнародних компаній розробити механізм надання державних гарантій за особливо важливими інфраструктурними, логістичними і регіональними програмами;
- зняти всі обмеження для іноземних інвесторів стосовно повернення ними своїх інвестицій та доходів від них;
- розпочати масштабну інформаційну кампанію в Україні та за її межами щодо відновлення довіри до найважливішої банківської інституції України;

- пришвидшити адаптацію банківської сфери до європейських норм і стандартів, що дасть змогу вивести українські банки на міжнародні фінансові ринки.

Вищенаведені кроки дадуть змогу банківській системі України стати частиною глобальної банківської спільноти.

АМБІТНИЙ СТРИБОК УКРАЇНИ МОЖЕ БУТИ ЗАБЕЗПЕЧЕНИЙ ЗАВДЯКИ ВНУТРІШНІМ ТА ЗОВНІШНІМ ІНВЕСТИЦІЯМ, ЯКІ, У СВОЮ ЧЕРГУ, ПОТРЕБУЮТЬ ВІДНОВЛЕННЯ ДОВІРИ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ.

ЕФЕКТИВНОЮ БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ РОБЛЯТЬ НЕ ІНСТИТУЦІЇ, А ДОВІРА ДО НИХ.

Фондовий ринок України нині перебуває у зародковому й одночасно кризовому стані. Проте лише повноцінне функціонування ринкових механізмів у фінансовій сфері надасть змогу забезпечити фінансовими ресурсами збалансований розвиток України. Отже, проблема прискореного розвитку українського фондового ринку є одним з нагальних і пріоритетних завдань. Для забезпечення ефективного функціонування фондового ринку, зокрема, необхідно:

- модернізувати інфраструктуру ринку капіталу;
- заохочувати вкладання капіталу фізичних осіб;
- формувати стійки позитивні очікування і довіру учасників ринку;
- оптимізувати вимоги до біржового лістингу тощо.

Головними напрямками розвитку фондового ринку у найближчі роки мають бути:

1. Активізація національного фондового ринку з переорієнтацією його функцій з перерозподілу прав власності при реалізації приватизаційних програм на акумулювання й перерозподіл інвестиційних ресурсів.

2. Забезпечення ефективності функціонування національної депозитарно-клірингової системи з консолідацією всіх інститутів фондового ринку (під контролем або за участю держави) в загальну фондову біржу та єдиний центральний депозитарій корпоративних цінних паперів (шляхом злиття існуючих депозитаріїв — МФС, Всеукраїнського центрального депозитарію, депозитарію НБУ та Національного депозитарію), через який мають здійснюватися всі розрахунки за операціями з цінними паперами.
3. Удосконалення обліку прав власності на цінні папери із запровадженням міжнародних стандартів обліку прав власності на них, розвитком системи обігу цінних паперів і деривативів, спрощенням процедури проведення розрахунків за угодами з цінними паперами за участі нерезидентів.
4. Диверсифікація фінансового інструментарію, доступного для інвесторів, з повноцінним запровадженням в обіг похідних цінних паперів та інструментів, спрямованих на хеджування ризиків, із прозорою системою оподаткування операцій за ними.
5. Посилення інформаційного забезпечення іноземних інвесторів щодо потенційних можливостей національного фондового ринку та формування його позитивного іміджу.
6. Розробка і практичне запровадження нормативно-методичного інструментарію емісії приватних інвестиційних цінних паперів для роздрібного продажу індивідуальним інвесторам, а також емісії державних боргових цінних паперів для їх роздрібного продажу з цільовим спрямуванням коштів на реалізацію цілей збалансованого розвитку.
7. Розвиток інститутів спільного інвестування як альтернативного банківській системі фінансового посередництва.

Розвитку українського фондового ринку сприяє також важливий інституційний крок у реформуванні національної економіки – **приватизація державних підприємств**, більшість з яких є неефективними або ж узагалі занепадають. Прямий продаж

таких підприємств на відкритих і прозорих конкурсах або їх акціонування та виведення на фондовий ринок дає змогу не лише отримати додаткові кошти у Державний та місцеві бюджети, але й створити необхідні стимули для активізації економічного зростання.

Водночас нині діючі стратегічні підприємства та важливі об'єкти інфраструктури, які є основою національної безпеки держави, мають залишитися у державній власності.

Ефективно функціонуючий фондовий ринок, включно з такими його складовими, як інститути спільного інвестування та приватні інвестиційні фонди, разом із законодавчим, інституційним і процесуальним закріпленням прав власності і підвищенням довіри до фінансових інститутів дадуть потужний стимул для розвитку українського страхового ринку, який нині є вкрай нерозвиненим і незбалансованим. Такий стан не дає змоги інституту страхування відігравати належну психологічну, соціально-економічну та інвестиційну роль в інноваційній модернізації національної економіки.

Наявні проблеми українського страхового ринку визначають основні напрями його реформування, а саме:

- сприяння широкому впровадженню страхування життя, медичного та інших видів персонального страхування (наразі цей сегмент страхового ринку в Україні недостатньо розвинений, домінує корпоративне страхування);
- законодавче посилення прав страхувальників (дуже часто після банкрутства чи іншої форми припинення діяльності страхової компанії страхувальники залишаються без законного відшкодування, не зважаючи на відповідні зобов'язання страховика);
- забезпечення рівних умов діяльності для всіх страхових компаній незалежно від форм власності, розміру капіталу / активів чи спеціалізації;

- радикальне підвищення якості нагляду за діяльністю страхових компаній, розвиток інститутів саморегулювання страхового ринку (зменшення державного втручання у страховий ринок без втрати ефективності регуляторних механізмів);
- оптимізація порядку оподаткування страхових компаній з метою посилення економічних стимулів для їх розвитку; створення законодавчих та податкових стимулів для запровадження страховиками інноваційних продуктів;
- обмеження напрямів та кількості посередницьких ланок між страховою компанією та страхувальником з метою мінімізації можливостей для зловживань;
- розробка і впровадження ефективної та репрезентативної системи рейтингової оцінки страховиків; стимулювання страховиків одержувати крім національних також міжнародні рейтинги з метою виходу на міжнародний ринок страхових послуг;
- удосконалення системи звітності страхових компаній з метою мінімізації ризиків подання недостовірної звітності та унеможливлення фіктивної діяльності;
- стимулювання конкуренції на ринку: створення сприятливих умов для розвитку регіональних страховиків та діяльності страхових компаній з іноземним капіталом;
- активна державна підтримка спеціальної професійної освіти з метою забезпечення потреб ринку у кваліфікованих фахівцях — страхових агентах, андеррайтерах, актуаріях, страхових інженерах та страхових детективах.

Наступною важливою складовою фінансового механізму є підсистема **пенсійного страхування**, яка складається з трьох рівнів:

- 1. Солідарна система** загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (усі кошти, що перераховуються підприємствами та застрахованими особами до Пенсійного фонду України, виплачуються нинішнім пенсіонерам).

2. **Накопичувальна система** загальнообов'язкового державного пенсійного страхування: частина обов'язкових пенсійних відрахувань спрямовується на персональні пенсійні рахунки працюючих громадян.
3. **Недержавне пенсійне забезпечення** (фізичні та юридичні особи добровільно перераховують визначену ними суму коштів на власні (або власних працівників) пенсійні рахунки).

Усебічне стимулювання розвитку недержавних пенсійних фондів і подальше впровадження персоналізованих пенсійних рахунків громадян, у сукупності із загальним підвищенням рівня фінансової грамотності населення, дасть змогу перетворити персональні пенсійні накопичення громадян у найвагоміше джерело довгострокових інвестиційних ресурсів для підприємств реального сектора національної економіки. Водночас частка Пенсійного фонду України у загальному обсязі пенсійних накопичень буде поступово зменшуватись, і до 2030 р. складатиме не більше 50 % (нині цей показник досягає 99 %).

Реформування пенсійної системи буде здійснюватися за такими основними напрямками:

- створення єдиного державного реєстру пенсіонерів (за оцінками експертів, нині близько 20 % виплат із державного Пенсійного фонду не підтверджено фізичною наявністю отримувачів);
- усунення кількаразового оподаткування індивідуальних пенсійних накопичень громадян (оподаткування доходів, отриманих громадянами від інвестування власних пенсійних накопичень, з яких свого часу вже було сплачено податки);
- суттєве зменшення ступеня диференціації між мінімальним та максимально можливим розміром пенсій, які виплачуються з Пенсійного фонду України;
- проведення аудиту правомірності одержання пільгових пенсій (Чорнобильських, військових, за особливий характер праці тощо), усунення діючих випадків одержання безпідставно високих пенсій за рахунок Пенсійного фонду України; внесення відповідних

змін до чинного законодавства з метою усунення можливостей та механізмів одержання таких пенсій у майбутньому;

- недопущення дискримінації працюючих пенсіонерів (виключення пенсій працюючих пенсіонерів із сукупного оподаткованого доходу);
- зниження ставки обов'язкових пенсійних відрахувань (єдиний соціальний внесок) до рівня, який зробить не вигідним виплату заробітної плати «у конвертах» і, таким чином, сприятиме збільшенню бази оподаткування;
- запровадження податкових стимулів суб'єктам господарювання для збільшення пенсійних відрахувань.

Функціонування податкової системи має бути спрямоване на збільшення податкових надходжень не шляхом підвищення податкового навантаження, а через стимулювання економічної активності суб'єктів господарювання; як наслідок, відбуватиметься збільшення бази оподаткування і відповідне збільшення податкових надходжень у Державний та місцеві бюджети.

Основними принципами податкової системи мають бути незмінність умов реєстрації, визначені мінімальні терміни бізнесової діяльності / припинення господарської діяльності впродовж оголошеного періоду (фіксований порядок реєстрації, перелік форм звітності та умов їх подачі, а також ліцензій на здійснення певних видів діяльності та умов їх видачі); стабільність податкової бази (не підвищення ставки чинних податків і зборів та не запровадження нових).

Реформування податкової системи має здійснюватися за такими основними напрямками:

1. Суттєве зниження кількості податків і зборів, максимальне спрощення їх адміністрування.
2. Встановлення ставок податків і зборів на рівні, який зробить економічно недоцільним ухилення від їх сплати. Так, за загальним рівнем податкового навантаження Україна перебуває

серед країн з найвищим рівнем податкового навантаження (з показником 51,9 %), за рівнем навантаження на фонд оплати праці — п'яте місце у світі з показником 43,1 % (звіт PwC “Paying Taxes-2017”). Таке навантаження, у тому числі на фонд оплати праці, гальмує розвиток виробництв з високою доданою вартістю, в яких заробітна плата складає значну частину витрат, і консервує сировинну орієнтацію національної економіки.

3. Мінімізація впливу людського чинника у процесі збирання податків, максимально широке запровадження можливості дистанційної сплати податків.
4. Радикальне зменшення штату державної податкової служби при одночасному підвищенні ефективності її діяльності.
5. Скасування примусу сплати податків за відсутності економічної діяльності.
6. Спрощений порядок реєстрації для нових підприємств, повідомна реєстрація для фізичних осіб-підприємців (за винятком діяльності, яка потребує особливих/спеціальних дозволів згідно із законодавством).
7. Стимулювання економічної активності шляхом зменшення бази оподаткування на розмір прибутку, реінвестованого на-самперед у розвиток високотехнологічних виробництв.

Одним з найважливіших напрямків фінансування збалансованого розвитку стане залучення у цей процес активів (матеріальних, інтелектуальних, людського капіталу), виведених українським бізнесом з України внаслідок правового хаосу, відсутності захисту прав власності та податкового безладу. Відтак важливим завданням у створенні сприятливого бізнес- та інвестиційного клімату та пріоритетом при реформуванні фіскальної, правової та інших систем (включаючи регулятивно-управлінський аспект) є розробка та впровадження економічних стимулів для повернення зазначених активів у національну економіку.

Послідовний та комплексний розвиток усіх складових фінансової системи України дасть змогу створити потужний фінансово-інвестиційний кластер у масштабах усієї країни, який стане реальною альтернативою короткостроковим спекулятивним капіталам з міжнародних фінансових ринків і забезпечить потреби національної економіки у довгострокових ресурсах задля збалансованого розвитку країни. За умови ефективної економічної (зокрема промислової), монетарної, фіскальної політики це стане одним з ключових чинників збалансованого розвитку України у довгостроковій перспективі.

Механізм № 8: Стійка інвестиційна безпека

Усі зазначені в Частині ІІІ Доктрини механізми запускаються в дію завдяки внутрішнім ресурсам та залученню ззовні неборгових фінансових потоків.

Міжнародний інвестиційний простір нині функціонує за ринковими правилами, в умовах жорсткої конкуренції, де головними «гравцями» в конкурентній боротьбі за основний товар – інвестиційні ресурси – виступають уже окремі країни. **Найбільші за обсягом та підсумково найефективніші інвестиції залучають до себе саме ті країни, чії інвестиційні стратегії виявляються найбільш вдалимими.**

Забезпечення сприятливого інвестиційного клімату та стійкої інвестиційної безпеки в Україні набуває **стратегічної важливості**. Від реалізації цього завдання залежить динаміка соціально-економічного розвитку та можливості модернізації на інноваційній основі національної економіки.

ВАЖЛИВІСТЬ ПРИТОКУ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ТА ОЧІКУВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Україна має значний регіональний інвестиційний потенціал, який реалізується далеко не в повному обсязі – і за динамікою інвестиційних надходжень, і за їх ефективністю (рис. 3.17 та 3.17.a).

Як свідчать обсяги залучених у національну економіку прямих іноземних інвестицій, найбільше їх надійшло до міста Києва, водночас у регіони інвестиції майже не спрямовуються. Чітку відокремлену позицію інвестиційних лідерів у залученні прямих іноземних інвестицій посіли промислові лідери – Донецька (до 2015 р.) та Дніпропетровська області, до них близькі – Київська, Харківська, Запорізька та Одеська області. Решта областей на рисунку 3.17 утворює однорідну сукупність з найнижчими показниками (деталізовано на рис. 3.17.a). Така тенденція може призвести до формування великої депресивної зони в Україні.

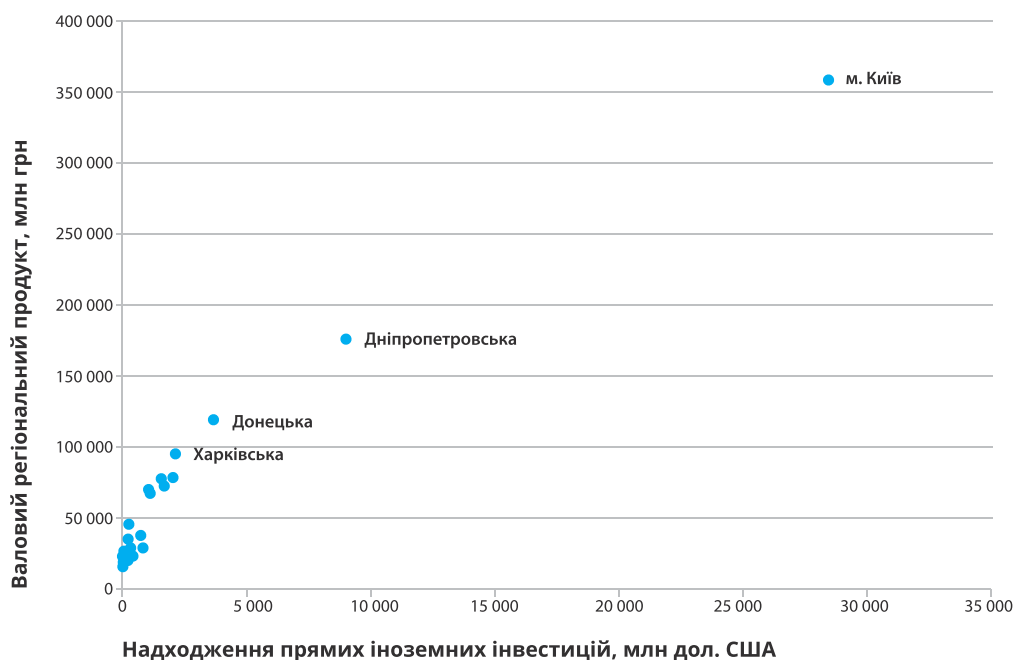

Рисунок 3.17. Територіальна асиметрія надходження прямих іноземних інвестицій та їх впливу на валовий регіональний продукт, 2015 р.

Джерело: авторські розрахунки за даними Державної служби статистики України.

Зростання ступеня інвестиційної неоднорідності призводить до послаблення економічних взаємозв'язків між регіонами, нарощення протиріч, які надалі можуть призвести до дезінтеграції національної економіки.

Перетворення України на привабливий об'єкт як для внутрішніх, так і для іноземних інвестицій має віддзеркалити досягнення порогових значень індикаторів інвестиційної безпеки, а саме:

- частка прямих іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестицій на рівні 20–30 % і вище;
- відношення обсягів інвестицій в основний капітал до ВВП на рівні 25 % і вище;

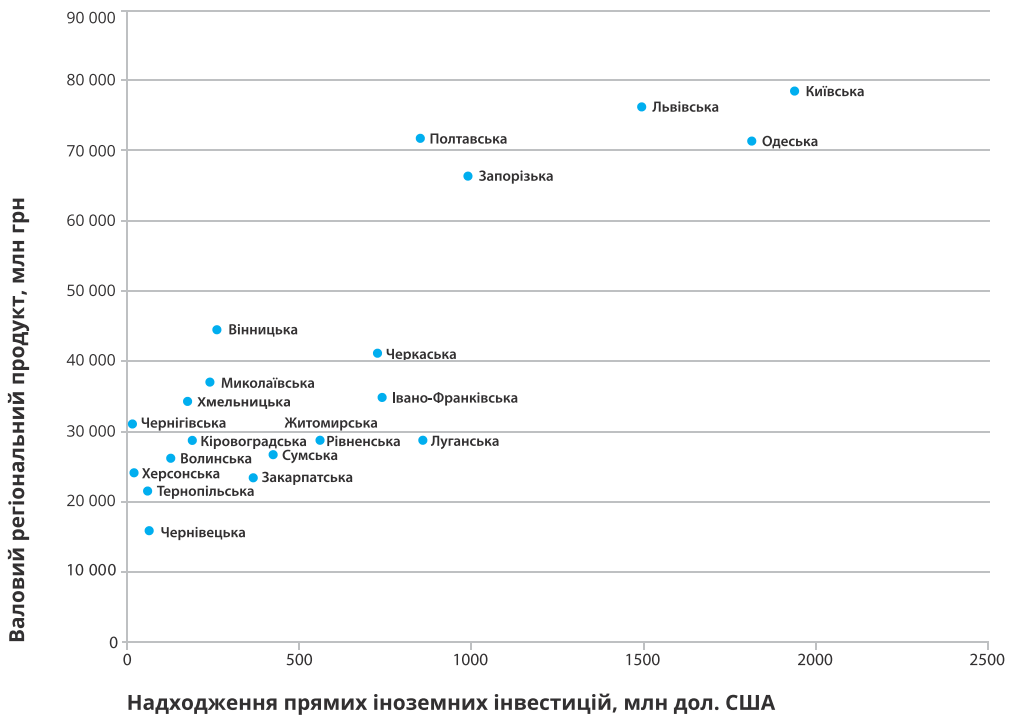

Рисунок 3.17.а. Деталізація територіальної асиметрії надходження прямих іноземних інвестицій та їх впливу на валовий регіональний продукт, 2015 р.

Джерело: авторські розрахунки за даними Державної служби статистики України.

- відношення обсягів інвестицій до вартості основних засобів на рівні 6 % і вище.

Національна економіка може запустити ланцюг «прямі іноземні інвестиції (П.І.І.) – технологічний трансфер – соціальні ефекти» за відповідних умов (рис. 3.18). Потенційні впливи прямих іноземних інвестицій на зниження рівня бідності населення країни-реципієнта наведено на рис. 3.19.

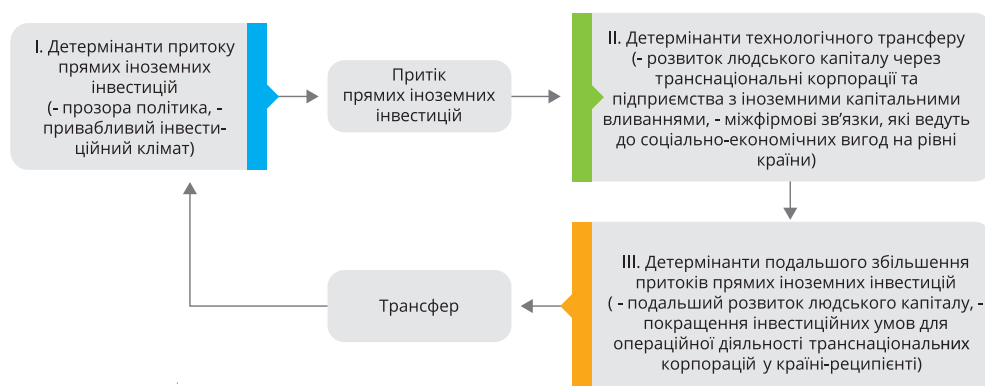

Рисунок 3.18. Ефекти притоку прямих іноземних інвестицій до національних економік
Джерело: авторська побудова.

Водночас глобальний розподіл інвестицій у світі характеризується нерівномірністю, спостерігається залежність збільшення обсягів залучених інвестицій та зростання рівня розвитку країни. Наявна нині тенденція – **чим більш розвинена країна, тим потужніші обсяги інвестицій будуть у її розпорядженні в майбутньому**. Відтак актуалізація проблеми інвестиційної безпеки країни набуває глобального виміру.

Першочергові заходи розбудови стійкої інвестиційної безпеки країни мають бути спрямовані на усунення:

- несприятливих умов інвестування, зокрема недосконалого законодавства щодо захисту прав власності, адміністрування по-

датків, перешкод в отриманні у власність земельних ділянок, жорстких вимог щодо контролю підприємницької діяльності;

- недоліків у підготовці програм і проектів для державного інвестування;
- диспропорцій у функціонуванні інвестиційного ринку та асиметрії розвитку об'єктів інвестиційної інфраструктури;
- правових прогалин у створенні дієвих механізмів державно-приватного партнерства.

Рисунок 3.19. Схематизація потенційних впливів прямих іноземних інвестицій на зниження рівня бідності населення країни-реципієнта

Джерело: авторська розробка.

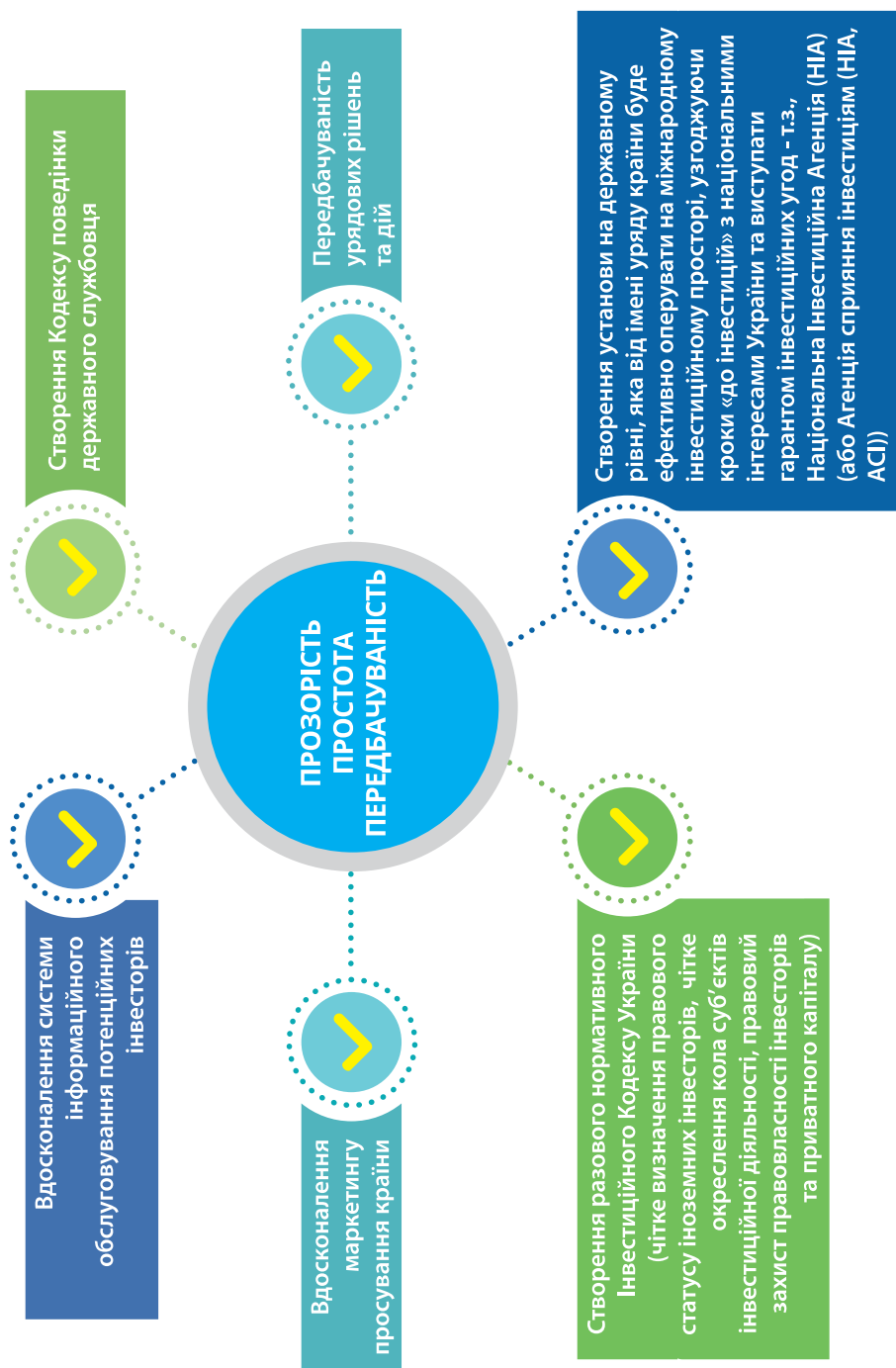

Рисунок 3.20. Модель «3П» державної інвестиційної політики
Джерело: авторська побудова.

Базисом розробки інвестиційної стратегії та інвестиційної політики України нині має стати модель «Трьох П» (див. рис. 3.20).

Найважливіші аспекти захисту прав інвесторів:

- відкрити доступ до кредитування суб'єктам малого та середнього бізнесу як через Банк розвитку, так і через спеціальні фонди, що створюються й керуються спільно з міжнародними установами розвитку;
- створити розгалужену інноваційно-інвестиційну інфраструктуру;
- запровадити механізм громадської апробації інвестиційних проєктів у промисловості;
- інтеграція інвестиційного законодавства в межі Інвестиційного кодексу України;
- створити національну систему страхування інвестиційних ризиків при реалізації довгострокових проєктів, у тому числі заснування за участі держави страхової компанії і забезпечення її виходу на міжнародні страхові ринки;
- інтеграція до європейського інвестиційного простору через підписання низки угод (зокрема CRS-протокол) та адаптація законодавчої бази до МСН;
- законодавче закріплення процедур злиття та поглинання підприємств з метою залучення інвестицій, а також забезпечення належного рівня регулювання цих процесів задля уникнення монополізації іноземними інвесторами провідних галузей національної економіки;
- проведення аудиту спеціальних режимів інвестиційної діяльності та уточнення концепції їх застосування, а також створення нормативно-правової бази господарських і рентних відносин щодо участі іноземних інвесторів у розробці родовищ корисних копалин;
- законодавче закріплення можливості реорганізації корпоративних і пайових фондів шляхом злиття та об'єднання;

Рисунок 3.21. Інвестиційна привабливість країни: синергія напрямів впливу
Джерело: Звіт з привабливості інвестиційного клімату Франції, 2015.

- у високотехнологічних проєктах доцільним є запровадження стимулюючих заходів для венчурного інвестування на ранніх стадіях через закріплення гарантій для інвесторів щодо авторських прав у межах венчурних проєктів; держава має стимулювати впровадження в українських промислових компаніях угод типу Reversetakeover (зворотне поглинання), що передбачає купівлю українською компанією іноземної компанії, зареєстрованої в європейській юрисдикції;
- ухвалення й реалізація «Концепції створення кластерів в Україні» та «Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів», де закладено програмно-цільовий підхід до активізації інвестування промисловості.

Забезпечення **інвестиційної привабливості** країни може бути реалізоване через підтримку та синергію таких напрямів (див. рис. 3.21).

Водночас при розробці інвестиційної стратегії варто враховувати, що поряд з великими вигодами, які несуть Україні інвестиційні надходження, можливі також і певні «втрати» від них. Сутність інвестиційної безпеки полягає у збалансуванні зростання обсягів залучення інвестицій із збереженням соціально-економічного комфорту для громадян та екологічної безпеки.

КОЖЕН ВКЛАДЕНИЙ В УКРАЇНУ ДОЛАР США МАЄ БУТИ ПРЯМО АБО ОПОСЕРЕДКОВАНО ІНВЕСТИЦІЄЮ У ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ: ЗРОСТАННЯ ЙОГО ДОБРОБУТУ, ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКУ, ЩАСТЯ.

Синтез Доктрини

Проаналізувавши чинну економічну модель щодо курсу на побудову економіки розумного, стійкого, збалансованого і всеохопного зростання, визначивши системні помилки проголошених стратегій і програм розвитку, з'ясувавши причини відсутності помітних результатів, Доктрина стверджує, що попередня **застаріла соціально-політична та економічна парадигма є ключовим гальмівним чинником, який не дає змоги Україні досягати високих горизонтів розвитку та провокує стрімке падіння до рівня сировинного приросту розвинених країн.**

Спираючись на дослідження та результати системного аналізу соціально-економічних процесів, проведених провідними експертами та дослідницькими університетами, визначено перелік шести головних гальмівних чинників, усунення яких створить передумови для амбітного стрибка України:

1. **Негативний вплив на національну економіку війни на Сході та окупації Криму**, через що Україна втрачає до 25 % ВВП.
2. **Тіньова економіка**, що нині досягла половини ВВП країни, за умов введення електронного врядування, верховенства права та ефективного і справедливого розподілу національного багатства, до 2030 року не має перевищувати середні показники країн ЄС.
3. **Масштаби корупції**, що зумовлені обсягами тіньової економіки, нині досягли 14 % ВВП, – за умови впровадження системних заходів щодо детінізації економіки у 2017–2030 рр. має бути досягнуто прогнозоване значення цього показника на рівні до 4 % ВВП.
4. **Недосконала застаріла система пенсійного забезпечення**, на яку припадає ще 13 % ВВП країни, – за умови послідовного і радикального реформування пенсійної системи її наванта-

ження на бюджет може очікуватися на рівні 4,8 % ВВП. Для цього є необхідним перехід від повністю солідарного пенсійного забезпечення I рівня до індивідуальних пенсійних рахунків (II рівень) і повноцінного функціонування недержавних пенсійних фондів (III рівень).

5. **Обслуговування державного боргу**, який щорічно коштуватиме країні 9 млрд дол. США (майже 10 % її нинішнього ВВП) і чинитиме руйнівний тиск на національну економіку, має бути переглянуто щодо припинення безвідповідального накопичення боргів. Національна економіка потребує не позик від МВФ, а інвестицій, безпеку яких має гарантувати обґрунтована державна інвестиційна політика, яку пропонує Доктрина.
6. **Енергоємність ВВП**, яка перевищує у 3–5 разів показники розвинених країн, до 2030 р. має знизитися від сучасного рівня 0,298 кг нафтового еквівалента на один долар США до рівня 0,11 кг нафтового еквівалента на один долар США внаслідок структурних реформ і досягнення параметрів високотехнологічності й конкурентоспроможності національної економіки.

У суттєвому зменшенні впливу цих критичних гальмівних чинників має полягати **антикризова програма уряду**, що й повинна складатися з шести першочергових кроків, які влада має здійснити за півроку з дня ухвалення та затвердження Доктрини.

За антикризовими першочерговими кроками мають бути ухвалені **стратегічні рішення у трьох ключових напрямках:**

По-перше, ефективне реагування та превентивні заходи щодо інтегральних ризиків неефективності державного управління;

- недоступності фінансових та інвестиційних ресурсів через кредитний механізм;
- критичних масштабів і темпів втрати людського капіталу через неефективний і несправедливий розподіл національного багатства;

- невідповідності державного управління очікуванням суспільства.

По-друге, адаптація до змін попиту у глобальній економіці з одночасним стимулюванням розвитку внутрішнього ринку.

По-третє, створення і розвиток виробництв з високою доданою вартістю в національній економіці. У всіх секторах економіки необхідні значні інвестиції для технологічної модернізації та підвищення продуктивності праці й ефективності підприємств.

Такі рішення мають бути реалізовані за допомогою восьми механізмів, розкритих у Частині III, відповідно до науково обґрунтованої стратегії **створення стратегічних потужностей через посилення існуючого потенціалу.**

Для здійснення вищеназаних антикризових і стратегічних кроків має бути мобілізовано весь наявний потенціал національної економіки, визначений у Частині II Доктрини. Консолідація суспільства й державних інституцій має відбуватися навколо ідеї **захисту національних інтересів, культурної й наукової винятковості**, що дасть змогу в досить короткі терміни (від шести до дванадцяти місяців) провести необхідні структурні реформи для інноваційної модернізації економіки України. Інституційну основу такої консолідації формує новий **Суспільний договір.**

Доктрина доводить доцільність імплементації в систему державного управління сучасного концепту **Good Governance – розумного врядування**, на основі якого можливе не лише повне перезавантаження структури й механізмів державного управління, але й адаптація системи цінностей політичних еліт та українського суспільства до існуючих світових трендів соціально-економічного розвитку задля подолання тяжіння України до впливів інших геополітичних формацій і здобуття суб'єктності у сфері міжнародної політики та системі міжнародного поділу праці.

Завдяки новому для України сценарному підходу прогнозування, Доктрина пропонує модель **інноваційного розвитку**, яка має стати основним інструментом для подальших розрахунків та деталізацій спеціалізованих програм

розвитку України, пропонуючи таким чином українським ученим зайняти почесне місце ключового драйвера розвитку, спираючись на знання, кваліфікацію та світовий досвід.

Виходячи з потреб збалансованого розвитку національної економіки, а саме: високотехнологічних виробництв, справедливого розподілу, збалансованого обміну та споживання, при цьому спираючись на принципи розумного, збалансованого, всеохопного зростання через знання та інновації, ефективного використання ресурсів, стимулювання економіки, і застосовуючи такі механізми, як: «Суспільний договір», «Розумне врядування», «Мережевізація національної економіки», «Стимулювання економічної активності», «Розвиток креативної економіки», «Ефективна реалізація людського й соціального капіталу», «Диверсифікація фінансового забезпечення», «Стійка інвестиційна безпека», Україна до 2030 р. може досягти бажаних соціально-економічних результатів: **соціальної і територіальної згуртованості, щорічних темпів економічного зростання вище 10 % і входження до ТОП-30 конкурентоспроможних країн світу. Україна має подолати бідність і не потрапити до кола країн, які не відбулися. Рівень ВВП має досягти 710-750 млрд дол. США.**

Одним із фундаментальних питань сьогодення є **питання структури економіки майбутнього**. Запропоновані Доктриною механізми та сценарний підхід дають змогу моделювати процеси розвитку залежно від закладених у сценарії параметрів, це уможливорює гнучке й оперативне реагування на безперервні динамічні зміни глобального економічного ландшафту. Потужний методологічний інструментарій задля аналітико-інформаційного забезпечення ухвалення обґрунтованих рішень у сфері сучасної економічної політики надає форсайт.

Аналізуючи світові горизонти розвитку, зіставляючи наявні сильні та слабкі сторони національної економіки, **Доктрина визначає, що головним багатством і ключовим потенціалом розвитку України є людський капітал**, а інвестиції в людей, тобто в науку, культуру, освіту та охорону здоров'я, дають найбільш очікуваний результат – це високотехнологічна національна економіка, а також стійке, збалансоване і всеохопне зростання.

Досягнення вищеназваних цілей є головним завданням сучасної державної політики, виконання якого уможливлюють узгодженість із суспільством та прозорість в ухваленні політичних рішень.

Бібліографія

1. **ESSnet-CULTURE European Statistical System Network on Culture**, Фінальний звіт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/reports/ess-net-report_en.pdf
2. **G20 Leaders Communique Hangzhou Summit (Встреча глав государств и правительств стран-членов G20 в Ханчжоу)**, 4–5 septembre 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-16-2967_en.htm
3. **The Global Risks Report 2017**, Звіт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reports.weforum.org/global-risks-2017/>
4. **World Development Indicators 2016**: Звіт Світового Банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>
5. **Адаптивне та відповідальне публічне управління**, Світовий звіт публічного сектору 2015, ООН
6. **Аналітичні записки Національного інституту стратегічних досліджень** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/>
7. **Антикризова програма спільних дій влади та бізнесу: невідкладні рішення 2015–2016 років**, УСПП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uspp.ua/doc/%D0%90%D0%9F.pdf>
8. **Бачення-2050**, Проект Всесвітньої ради підприємців зі сталого розвитку (WBCSD) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ciba.org.ua/ua/news/61384/61396/?lang=ua>
9. **Відкрийте привабливу для бізнесу Україну**, Проект ЕВА за підтримки компанії-члена Асоціації Dragon Capital [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.dragon.cap.ua>; <http://eba.com.ua/uk/press-and-media/press-room/indices/investment-attractiveness-index>
10. **Глобальна технологічна Революція 2020 року. Поглиблений аналіз**, The European Foresight Monitoring Network [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.efmn.info
11. **Доповідь з питань креативної економіки. Розширення можливостей локального розвитку, 2013**. Спец. видання ПРООН. (CREATIVE ECONOMY REPORT. WIDENING LOCAL DEVELOPMENT PATHWAYS 2013 SPECIAL EDITION. UNDP) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ssc.undp.org/content/ssc/news/events/widening_local_development_pathways.html

12. **Європа-2020: Стратегія для розумного, сталого та всеохопного зростання**, Європейська Комісія, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: old.minjust.gov.ua/file/31493
13. **Звіт з глобальної конкурентоспроможності 2016-2017**, The Global Competitiveness Report 2016-2017. World Economic Forum. Geneva, Switzerland, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fdlx.com/business-world/67485-rejting-konkurentosposobnosti-ekonomik-stran-2016-shvejcaria-lider-ukraina-na-85-meste.html>
14. **Звіт KEA про перспективи креативної індустрії** (KEA report on Creative Industries contribution, THE SMART GUIDE TO CREATIVE SPILLOVERS) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.keanet.eu/en/ecoculturepage.html>, <http://www.keanet.eu/publications-2/>
15. **Кліматичні зміни в майбутньому 2030 (Climate futures: responses to climate change in 2030)**, Forum for the Future team [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.forumforthefuture.org/sites/default/files/project/downloads/climate-futures.pdf>
16. **Культура та медіа 2030: прогнози культурних політик (Culture & Media 2030, Prospective de politiques culturelles)**, Міністерство культури та комунікацій Франції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.culturemedias2030.culture.gouv.fr/>
17. **Лазоренко О. Соціальний капітал: соціальні та професійні мережі в Україні**, – К.: Видавництво «Енергія», 2010
18. **Майбутні тренди в технологіях, які набувають стрімкого розвитку 2015**, НАТО, лютий 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.act.nato.int/images/stories/events/2012/fc_ipr/technology_trend_survey_v3.pdf
19. **Майбутня держава 2030**, Звіт KPMG [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/future-state-government/Documents/future-state-2030-v3.pdf>
20. **Модель промислової політики**, Комітет з питань промислової політики та підприємництва Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/IndustryCommittee/posts/477960515707480>
21. **Множина сценаріїв майбутнього. Навігація до 2030**, НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.act.nato.int/images/stories/events/2009/mfp/20090503_MFP_finalrep.pdf
22. **Політика економічного прагматизму**, Інститут соціально-економічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iser.org.ua/>
23. **Програма модернізації**, Федерація Роботодавців України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://modernization.fru.org.ua/ua/>

24. **Публічна політика для громадських організацій**, Міжнародний центр перспективних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icps.com.ua/pro-tsentr/pro-mtspd/>
25. **Світовий інвестиційний звіт 2016**, Звіт ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=1555>
26. **Спільна перспектива світу в 2030 році і надалі: предтечі та драйвери**, Стратегічний Форсайт-аналіз, НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://globaltrends2030.files.wordpress.com/2012/11/global-trends-2030-november2012.pdf>
27. **Сценарії для України: реформування інститутів, зміцнення економіки після кризи**, Світовий економічний форум, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_ScenariosSeries_Ukraine_Report_2014.pdf
28. **Трансформація нашого світу: Порядок денний стійкого розвитку 2030: Програма ООН** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>
29. **Україна – програма економічної реформи**, УБІ, Фонд Блейзера [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.forum-strategy.com/>
30. **Форсайт 2016. Форсайт та побудова стратегії соціально-економічного розвитку України на середньостроковому (до 2020 року) і довгостроковому (до 2030 року) часових горизонтах** / НТУУ “КПІ імені Ігоря Сікорського”, Світовий Центр даних з геоінформатики та сталого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ied.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/10/Foresight-2015.pdf>
31. **Які наступні кроки?** Рада підприємців при Кабінеті Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radakmu.org.ua/>

**Глобальний індекс
креативності**
(з 45-ї позиції в ТОП-20)

**Глобальний
інноваційний індекс**
(з 64-ї позиції в ТОП-30)

**Зростання патентної
активності**
(з 27-го місця в ТОП-10)

Індекс Щастя
(з 70-ї позиції в ТОП-30)

**Індекс людського
розвитку**
(з 81-ї позиції в ТОП-25)

Індекс здоров'я
(з 118-ї позиції в ТОП-60)

Індекс добробуту
(з 70-ї позиції в ТОП-30)

Індекс економічної свободи
(з 162-ї позиції в ТОП-40)

**Світовий індикатор
управління (від - до +)**

**Індекс легкості ведення
бізнесу**
(з 80-ї позиції в ТОП-40)

Індекс енергетичної безпеки
(з рівня «ABD» до рівня «AAA»)